

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

**1998. 4. szám
DECEMBER**

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenhetedik évfolyam 4. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Dr. Boros János, Huszár László,
Garami Lajos, dr. Csordás Sándor,
dr. Lőrincz József, Szondi Miklós,
Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre u. 8.

Telefon és telefax:
312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Antal Ferenc, nevelő Állampusztán; *Ambrus Gyula*, az országos parancsnokság humánpolitikai főosztályának főmunkatársa; *dr. Boros János*, az országos parancsnokság nemzetközi kapcsolatok főosztályának vezetője; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *Hajnal László Gábor*, író, újságíró; *Halmágyi Gyula*, az országos parancsnokság humánpolitikai főosztályának főosztályvezető-helyettese; *dr. Kapuvári Ágnes*, legfőbb ügyészégi ügyész; *Koncz Ilona*, pszichológus a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetben; *dr. Lajtár István*, legfőbb ügyészégi ügyész; *Oláh Miklós*, főelőadó a Szegedi Fegyház és Börtön humánpolitikai osztályán; *Pardi Anna*, újságíró; *Pongrácz György*, az országos parancsnokság informatikai igazgatóságának igazgatója; *Ruzsonyi Péter*, az országos parancsnokság sajtóreferense; *dr. Tari Ferenc*, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka; *Visnyovszki István*, sporttiszt a Szegedi Fegyház és Börtönben;

*

A fotókat *Csatorday Zoltán* és *Milkovics Pál* készítette.

**A folyóirat előfizethető az IM BV Költségvetési Elszámolási Számlán:
10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.**

ISSN 1417-4758

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés a BVOP Sajtóirodáján

Nyomdai munkák a Duna-Mix nyomdában

Felelős vezető: Machács István

A médiával együtt

„A hír a legromlékonyabb árucikk”

A kommunikáló jogalkalmazás, a média és az igazságszolgáltatás témaköre nemzetközi és hazai viszonylatban is foglalkoztatja a szakembereket. A különböző tevékenységi területek, a „frontok” közelfítése azonban a legtöbbször nem teljesen sikerül, mert az egyes intézmények célrendszere és érdekei jelentősen eltérnek egymástól.

Két meghatározó viszonyulásról beszélünk:

1. *A média és a büntetés-végrehajtás „elbeszél” egymás mellett.* Erre talán a legszemléletesebb példa 1997 tavaszáról való, amikor az Európa Tanács és a Finn Bv. Országos Parancsnoksága Helsinkiben nemzetközi konferenciát szervezett. Ezen a rendezvényen 36 ország több mint száz büntetés-végrehajtási és kommunikációs szakembere vitatta meg a bv. és a média együttműködésének lehetőségeit. A média érdeklődését plasztikusan mutatja, hogy egyetlen szakemberük sem jelent meg a tanácskozáson, és a sajtóérdeklődés is – enyhén szólva – mérsékelt volt.

2. *A büntető igazságszolgáltatás nagy tekintélyű szakemberei is elkövetik azt a hibát, hogy a büntetés-végrehajtást periférikusan kezelik, esetleg figyelembe sem veszik.* Idén tavasszal az európai országok igazságügy-minisztereinek konferenciáján – közepes sajtóérdeklődés mellett – egy teljes napot szenteltek a média és az igazságszolgáltatás kapcsolatának. Az előadók a büntetés-végrehajtás szervezetére, a meglévő (tömeg)kommu-

nikációs problémákra és személyiségjogi kérdésekre egyetlen megjegyzés erejéig sem tértek ki, sőt a fórumra sem hívtak meg büntetés-végrehajtási szakembert.

A Jogakadémián eddig hallottak szintén arra utalnak, hogy itt és most sem lényegesen jobb a helyzet, mert habár több előadó is elemezte az igazságszolgáltatás rendszerét, valamennyien a vádemeléstől a jogerős ítélet megszületéséig tárgyalták a folyamatot, a büntetés-végrehajtás intézményére még csak nem is utaltak. (A szervezők védelmében ugyanakkor ki kell emelnem, hogy a program meghirdetett részeként ajánlották fel ennek az előadásnak a lehetőségét, tehát „számoltak” velünk.)

Mindezek hatására egyre határozottabbá válik az a véleményem, hogy az igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtást olyan „szalonképtelen mostohatestvének” tartja – és látta – amelyet nem szabad elengedni a „bálba”. Mégis őszintén bízom abban, hogy megismertethetjük álláspontjainkat és közölhetjük nézeteinket.

De térjünk vissza egy gondolat erejéig ar-

* Az előadás elhangzott 1998. augusztus 28-án Kecskeméten, a IV. Nemzetközi Nyári Jogakadémián.

ra, hogy a kormányzat miért tekint úgy a büntetés-végrehajtás intézményrendszerére, mint „szalonképtelenre”.

A jelenség nem magyar sajátosság és közel sem csak az elmúlt évtized terméke. Az igazságügy arisztokratikus elkülönülése a kezdetektől megnehezítette a börtönügy beilleszkedését az igazságszolgáltatás rendszerébe, illetve folyamatába. A szakirodalom megközelítése szerint: *„Maga a büntető ítélet jelöli meg negatív és egyértelmű jellel az elkövetőt: nyilvánosságot kap tehát a vita és az ítélet meghozatala: de a végrehajtás mint-ha szegyenitöbblet volna, amelyet az igazságszolgáltatás szégyell kiróni az elítéltre; távol tartja tehát magát, igyekszik mindig másra bízni, a titok peccétje alatt”* (Foucault, 1990). Így vált a büntetés-végrehajtás és ezen belül a börtön a „kéz” szerepévé, mely végrehajtja az önmagát beszennyezni nem akaró „fej”, az igazságszolgáltatás ítéleteit. Eleve negatív szerep hárul a börtönökre (Tóth, 1998).

Ennek a „tradicionális” és hálátlan szerepnek a megváltoztatása csak rendkívül hosszú és tudatosan felépített tevékenység-

rendszer (mai divatos nevén: PR-munka) eredménye lehet. A médiával kiépítendő kapcsolat ennek a munkának jelentős alkotóeleme. (Számos kísérlet történt az angol Public Relationsnek megfelelő magyar kifejezés megtalálására és meghonosítására. Közülük számomra a legszimpatikusabb a „bizalom-építés” [Keszler és mtsai, 1998] kifejezés, amely plasztikusan fejezi ki a tevékenység jellegét.)

Eltérő igények

A börtönök világa mindig zártnak számított. A szabadságvesztés-büntetés történetileg a halálbüntetés és a testcsonkítás helyébe lépett, így „természetesen” annál lényegesen humánusabb nem is lehetett. A rendszerbe kerülő fogvatartottak a társadalom számára nem léteztek többé, a sorsuk érdektelenné vált, a „társadalom” nem is akarta figyelemmel kísérni a falakon belül történő eseményeket. A börtönt *végállomásnak*, olyan zárványnak tekintették, ahova a társadalom azokat száműzi, akiket nem szeretne

tagjai között tudni. Nem meglepő, hogy ez a felfogás a személyzetet is társította a kitzásztottság, a reménytelenség, a végállomás képzetével, és ez megakadályozta azt, hogy ugyanolyan „civil” foglalkozásnak tekintsék munkájukat, mint más szakmákat.

A fizikai falak mellé a társadalom az érzéketlen közönnyével, valamint a „tálio” elvének hangoztatásával felépítette a maga ideológiai falait is.

Később – a kapitalizálódó polgári társadalmakban – már értékke vált az ember, illetve a szabadság. Erre az időszakra azonban az „ideológiai falakat” már belülről, a börtön oldaláról erősítették tovább. A hatalom kerülte a nyilvánosságot, a kezdődő, főleg humanitárius érdeklődést is igyekezett csírájában elfojtani. A börtönök titokzatos, félelemmel teli zárt és titkos világot alkottak – és néhány vonatkozásban alkotnak még ma is.

A tömegkommunikáció megjelenésével, illetve a hírközlés tömegmértűvé válásával egyre inkább szélesedett az a terület, amely felé fordult – és amely felé fordították – a figyelmet.

Az érdeklődés a börtönök iránt az ötvenes évektől kezdődően erősödött fel. Nyugaton ebben elsődleges szerepet játszott a különböző polgárjogi szervezetek tevékenységének megerősödése, illetve a média „szakosodása” és a bűnügyi riporterek megjelenése.

Kelet- és Közép-Európában a különböző politikai mozgalmak felerősödése, az ellenzék – néhol – tömeges méretű bebörtönzése irányította a – jobbára informális – figyelmet a börtönök életére, illetve a körülményekre. Ez a folyamat alapvetően meghatározta a civil társadalom érzelmi és erkölcsi viszonyulását a börtönökhöz.

Tovább nehezítette a „kommunikációt”, hogy az ötvenes években, és még a hatvanas évek elején is, a nyilvános megnyilatkozások

nyelvét a hivatalos ideológia határozta meg. Az ideológia formálta a nyilvános beszéd kizárólagos nyelvét, szókészlete, repertoárja, tematizációja szabta meg a közlések tartalmát és formáját. Valamely esemény csak úgy emelkedhetett ki a hétköznapi élet esetleges-ségéből, ha a nyilvánosság akkor kialakított-kikényszerített nyelvén fogalmazódott meg.

Nálunk a hatvanas években kezdett kialakulni a köz problémáit kifejezni képes beszédnek egy keskeny, majd egyre szélesedő sávja, amely „beékelődött” a hivatalos ideológia és a magánérinkezés nyelve közé (Kuczi, 1992).

Médiakapcsolatok Magyarországon

A börtönökben a demokratizálódási folyamat már évtizedekkel ezelőtt megkezdődött. Ennek egyik kiemelkedő eredménye volt az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról, amely – többek között – a büntetés-végrehajtás számára igényként fogalmazta meg a közvélemény rendszeres tájékoztatását. Ez a törekvés találkozott azzal a kívülről jövő kezdeményezéssel, amit az akkori sajtószervek is vártak a testülettől. Tartalmi fordulópontként tehát ezt az időpontot jelölhetjük meg, hiszen ekkor fejeződött be a börtönök világának „agyonhallgatása”. Természetesen a börtön témája továbbra sem kaphatott teljes nyilvánosságot. Magyarországon illegálisnak minősülő könyvek voltak például *Fehérváry István* 1978-ban megjelent *Börtönvilág Magyarországon*, illetve az öt évvel később, 1982-ben kiadott *Szovjetvilág Magyarországon*.

1979-től kezdve az országos parancsnokságon teljes munkakörű sajtóügyintéző foglalkozik a sajtó munkatársainak kérelmével.

Kezdetben ezeknek a kérelmeknek a teljesítéséhez az országos parancsnok jóváhagyása mellett szükség volt a büntetés-végrehajtást felügyelő miniszterhelyettes írásos engedélyre is. A nyolcvanas évek közepétől ez a gyakorlat megszűnt, a sajtókérelmek elbírálása teljes egészében az országos parancsnok hatáskörébe került.

Intézményi oldalról tehát adva volt a szélesebb körű tájékoztatás lehetősége, az adatok (állományi és fogvatartotti létszám, intézetek kapacitása, költségvetési összegek) állami titkosítása azonban egészen a politikai fordulatig „titkos szférává” minősítette a börtönök világát. Az elkészült írás, rádió- vagy tévériport közlésének előfeltétele a szakmai ellenőrzés volt. Ennek következtében a börtönről szóló tudósítások a „színesebb” esetek erkölcsi elítélésére szorítkoztak.

Eleinte évi 70-90, a későbbiekben 100-130 sajtókérelem érkezett az országos parancsnokságra, ami azt jelentette, hogy évente körülbelül ennyi hír, riport, tudósítás jelent meg a büntetés-végrehajtás tevékenységéről. Ez már jelentős előrelépés volt a korábbi időkhöz képest, hiszen ekkor vált rendszeressé a büntetés-végrehajtás kapcsolata a sajtóval, így vált lehetővé, hogy az ország közvéleménye időről időre tájékoztatást kaphatott a börtönökben folyó élet egy-egy szeletéről.

A hetvenes-nyolcvanas években vált jellemzővé, hogy a börtönökben megjelentek a filmek is. Több játékfilm készült, de dokumentumfilmeket is forgattak. Sajnálatos, hogy a büntetés-végrehajtási szakma túlzott érzékenységgel kísérte ezeket a munkákat, rosszul reagált a bemutatott filmekre. Az alkotók egy-egy ténylegesen előforduló jelenséget emeltek ki (például erőszak a börtönben), és ezt az akkori vezetők a börtönök világáról szóló általános értékítéletként, a büntetés-végrehajtási testület lejárataként érté-

kelték. Pedig ezek a filmek igazából nem a börtönökről szóltak.

A kilencvenes évek elején bekövetkezett rendszerváltozás gyökeres változásokhoz hozott a sajtó, a hírközlés világában is. A média állami (politikai) irányítása megszűnt, a lapkiadók, a szerkesztőségek különféle bel- és külföldi kiadócsoportok kezébe kerültek, az addigi tartalmi monotonitást a sokszínűség, a lapok profilját meghatározó sajátos arculat váltotta fel. Óriási minőségi különbségek alakultak ki. Ezzel egy időben megindult a verseny a médiapiacra a „hírért”, a szenzációért, ezek frissessége meghatározó lett egyes lapok fennmaradásában. A sajtókérelmek száma egyik napról a másikra megsokszorozódott.

A szenzáció iránt megnövekedett napi igény következtében jelentősen megnőtt az érdeklődés a bűnügyi és a büntetés-végrehajtási témák iránt. Sőt, több olyan hetilap is megjelent, amelynek kizárólagos profilja a bűnözés, a rendőrség és a börtön lett. A bulvárlapok szerkesztői szerint ezek a területek mindig tartogatnak olyan kuriózumokat, amelyre biztos „vevő” az olvasó, és ennek érdekében az elítéltek leveleit, az abban leírtakat minden kontroll nélkül kinyomtatták.

A helyzetet bonyolította, hogy egy igazságügy-miniszteri döntés értelmében a fogvatartottak minden korlátozás és ellenőrzés nélkül levelezhettek a médiával. Rövid idő leforgása alatt nagy számban jelentek meg a minden reális alapot nélkülöző „helyszíni beszámolók”. Az ilyen „híreket” szívesen látta az olvasótábor egy része, mert a politikai váltás után a társadalmi közhangulat a fegyveres testületekkel szemben kifejezetten ellenséges volt.

Az ötvenes évek politikai áldozatainak mind szélesebb körű rehabilitálása kapcsán a büntetés-végrehajtási munkának kizárólag az antihumánus vonatkozásait emelték ki.

Másrészt pszichológiai magyarázata is van annak, hogy szívesen fogadott információvá vált a testületről szóló rossz hír. Köztudomású, hogy olyan szervezetről, amelyiknek az egyén felett valamilyen hatalma van – s ezért szorongást kelt – megnyugtató azt hallani, hogy sebezhető. Újdonságereje is volt az ilyen híreknek, hiszen a rendszerváltozás előtt nem lehetett nyilvánosan szólni a hatósági mulasztásokról és bűnökről. Megjelent a „leleplező cikkek” műfaja (Tóth, 1998).

Magyarországon és a volt szocialista országokban a börtönök témája sokkal több nyilvánosságot kapott és kap manapság is, mint akár az Egyesült Államokban, akár az EU országokban. Ennek magyarázata az, hogy a szocializmus negyven évének kényszerű eltitkolási, elhallgatási mechanizmusai megszűntek. A rendszerváltozás után bizonyos fókusz szabályozatlanság, anómia lépett fel, melyben az erőszakos szervezetek elbizonytalanodása folytán túteljesítési kényszer, a sajtó információkkal való túlzott elhalmozása valósult meg. Ezt kihasználva jelentek meg olyan nagy számban cikkek a börtönökről (Tóth, 1998).

Ennek a folyamatnak egyenes következménye volt a büntetés-végrehajtás személyi állományának erkölcsi elbizonytalanodása. Hosszas meggyőzés eredményeként sikerült elfogadtatni, hogy a büntetés-végrehajtás a hatályos jogszabályokat hajtja végre, munkája alapvetően politikaszemleges, amelyben a szakmai tisztesség a meghatározó.

Folyamatos konszolidálódás

A piacgazdaság bebizonyította, hogy a szenzációhajhász lapok meghatározó többsége nem életképes. Amilyen hirtelen létrejöttek, olyan hirtelen meg is szűntek. Az olvasók is telítődtek a „saftos” történetekkel.

Ezt a folyamatot erősítette, hogy a büntetés-végrehajtás egyre nyitottabbá vált, karitatív szervezetek, iskolák és különböző missziók kaptak rendszeres belépési lehetőséget a korábban zárt falak mögé. Folyamatosan növekedett azok száma, akik saját tapasztalata-

ik alapján vethették össze a realitást a bulvárlapok „szenzációs leleplezéseivel”.

A büntetés-végrehajtás és a média között fokozatosan kialakuló korrekt együttműködés részben annak köszönhető, hogy az országos parancsnok kiemelt fontosságot tulajdonít a sajtókapcsolatoknak. 1991-től a sajtómunka irányítását közvetlen hatáskörbe vonta, s ezáltal lehetővé vált a sajtóügyek folyamatos, gyors – szükség szerint – azonnali elintézése. A sajtótájékoztatók rendszeressé váltak.

A rendszerváltozást követő majd egy évtizedes időszak rendkívül kemény munkájának az eredményei napjainkban kezdenek beérni. Jelenleg körvonalazódik egy új hosszú távú szervezetrefejlesztési koncepció, amelynek szerves része a médiával kialakítandó együttműködés elveinek és gyakorlatának a kialakítása.

A bűnözés erőteljes növekedésével párhuzamosan zajlott a börtönök óriási ütemű humanizálása. A fogvatartottak jelentős körét érintően megjelent a *kimaradás*, a *rövid tartamú eltávozás*, az otthon tölthető szabadság intézménye. A társadalom ezt a látszatelentmondást nehezen fogadta el, a média pedig csak fokozta az indulatokat a „szanatóriumi körülmények” gyakori emlegetésével, illetve egyoldalú bemutatásával. Mindezekelőtt tehát a sajtót kellett meggyőzni, vele kellett elfogadtatni törekvéseinket. Hosszú és tudatos munka eredményeként ma már lényegesebben elfogadóbbak, sok esetben támogatják munkánkat.

A sajtóengedélyek kiadása jelenleg is centralizáltan történik, de az intézetparancsnokok is egyre nagyobb önállóságot – és felelősséget – kapnak a médiakapcsolataikban. Öröndetes tény, hogy a vidéki intézetek vezetői jó viszonyt alakítottak ki a helyi média képviselőivel, így szinte nap-

rakészen tudják informálni a lakókörzet polgárait. Megfigyeléseink szerint egy-egy város vagy megye lakóit lényegesen jobban érdekli a helyi börtön élete, mint az országos vonatkozású büntetés-végrehajtási hírek. A közvélemény támogatását sokkal könnyebb megszerezni helyben. Van néhány intézetünk, ahol a nagyobb események (karácsonyi program, koncert, érettségi, karitatív rendezvény, évforduló) apropójából sajtóbeszélgetésre invitálják a helyi média képviselőit.

Magyarországon a közelmúltban indult el az a törekvés, hogy televíziós sorozatok kínáljanak eligazodást a börtönök világában. Közel egy évig heti rendszerességgel jelentkezett az egyik tévécsatormán a *Rács* című műsor, amelyben tisztviselők és elítéltek nyilatkoztak munkájukról, illetve az életükről. 1997-ben beléptünk egy olyan sorozatba, amelyik a rendvédelmi szervezetek életét mutatja be a regionális kábeltévék nézőinek. Minden esetben a stábok állandó kísérelje az országos parancsnok kijelölt szaktanácsadója, akinek közreműködésével valós, reális kép kapható az intézetek világáról.

A sorozatok mellett a különböző nagy nézettségű hírműsorok rendszeres témája a büntetés-végrehajtás. Valamennyi jelentős újságnál, de a televízióknál és részben a rádióknál is kialakult az a bűnügyi riporter, tudósítói gárda, amely a jogi és bűnüldözői alapismeretekeken kívül jártas a büntetés-végrehajtás területén is.

Megerősödött az a törekvés, hogy „menjünk elébe” a híreknek. Törekszünk arra, hogy átgondolt stratégia szerint, központi-lag szervezett országos sajtótájékoztatókon és sajtóbeszélgetéseken tájékoztassuk a médiát a legidősebb törekvéseinkről. Már évek óta gyakorlat, hogy a tudósítók és riporterek előtt is értékeljük a megelőző év bünte-

tés-végrehajtás munkáját, ahol ismertetjük a legjellemzőbb statisztikai adatokat, de szönlünk az elért eredményekről is. Természetesen a gondjainkat sem hallgatjuk el.

Sajtóetikai szabályok

Érdemes külön foglalkozni a fogvatartottak a médiában történő megszólalásának körülményeivel is. A 10/1986 (IX. 1.) IM–BM rendelet a bűnügyi és az igazságügyi tájékoztatásról előírja, hogy:

– Fiatalkorú fogvatartott esetében a közszerepléshez nem elegendő az ő beleegyezése, a szülő vagy a gyám előzetes írásos hozzájárulására is szükség van. A teljes nevüket azonban még ebben az esetben sem szabad kiírni, illetve bemondani.

– Jogerősen elítélt saját maga dönt a közszerepléséről. Hozzájárulását minden esetben írásba kell adnia.

– Előzetes letartóztatott esetében a fogva-

tartott beleegyezésén túl szükség van az ügyben eljáró ügyész vagy bíró írásos hozzájárulására is, hiszen az érintett személy büntetőügye még nem zárult le.

A szükséges engedélyek beszerzését követően valamennyi esetben a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka hozza meg a végső döntést.

Az engedéllyezéssel kapcsolatos talán legfontosabb álláspont az, hogy nem kívánunk hozzájárulni egy-egy exponált ügy elkövetőjének „sztárolásához”. Messzemenően figyelembe vesszük a sértett és/vagy a hozzátartozók érzelmeit, nem kívánjuk egy-egy megrázó ügy részleteinek felelevenítésével, elkövetőjének bemutatásával megbotránkoztatni a társadalmat, felkorbácsolni az indulatokat. Ezt az álláspontunkat sokszor nehéz elfogadtatni a média képviselőivel, de ebben a vonatkozásban messzemenően következetesek vagyunk. Hasonlóan határozott az álláspontunk a politikai indíttatású, illetve háttérű tájékoztatásokkal kapcsolatban is: a börtön nem lehet színtere politikai csatározásoknak.

A sajtókérelmek száma ebben az évben előreláthatóan megközelíti az ezret. A nyomtatott sajtó részaránya 55%, a televízióké 30%, a rádiók pedig 15%-ban képviseltetik magukat.

A sajtókérelmek – néhány különleges esettől eltekintve – döntően a fogva tartás körülményeire, illetve a bv. intézetek, intézmények működésének bemutatására irányulnak.

Már ebben az évben is több interjú és átfogó anyag készült a bv. általános helyzetéről, tevékenységéről, egy-egy bv. intézet funkciójáról és a hivatalos állomány munkakörülményeiről. Az utóbbi hónapokban gyakran foglalkoztak a Veszprém Megyei Bv. Intézet megszüntetésének kérdéseivel, a bv. fejlesztési elképzeléseivel, férőhelybővítéssel, valamint a budapesti Venyige utcai beruházással. Jelenleg az életfogytig tartó szabadságvesztés gyakorlatának kiterjesztése, ennek a bv.-re háruló terhei és költségei foglalkoztatják a sajtó egy részét.

A büntetés-végrehajtás és a média kapcsolata jónak minősíthető. Néhány bulvárlap egy-egy cikke kivételével a lapok korrekt, objektív képet adnak a büntetés-végrehajtás munkájáról.

Bulvársajtó és „hírgyártás”

Külön szeretnék szólni egy sajátos jelenségről, ami elsősorban a bulvársajtóra jellemző: ez pedig az „ügyek gyártása”. A szerkesztőségek alapelve egyszerű: ügynek márpedig lennie kell! Akkor is, ha nincs. Ilyenkor következik a lehetséges cselekvések egyik alternatívája: elkezdenek beszélni egy problémáról, „ügyet csinálnak” belőle (Boltanski, 1987). A gyakorlatban számtalan ilyen eset fordul elő, nagyban megnehezítve a korrekt

együttműködést. A bulvársajtó további sajátossága, hogy magántémákat jelenít meg nyilvánosan, hogy egyedi eseteket/magánügyeket kíván feldolgozni a közszolgálati-ságra hivatkozva. Amíg a korábban említett jelenségek inkább a moralitás, a stílus és az etika kategóriájába tartoznak, addig ez az utóbbi törekvés már határozottan érinti a személyi állomány és a fogvatartottak személyi jogait, valamint az intézetek biztonságát.

A büntetés-végrehajtás stratégiája egyértelmű az ilyen helyzetekben: a bulvársajtó kíváncsiságát csak addig a pontig elégtjük ki, amíg az nem kerül összetűzésbe a büntetés-végrehajtás törekvéseivel, illetve a fogvatartottak jogaival és érdekeivel.

További alapelvek, amelyeket a tájékoztatás során célszerű szem előtt tartani: *1. a testület érdekei* (a büntetés-végrehajtás munkájának társadalmi elfogadtatása, az ideológiai és anyagi támogatás megszerzése, a törekvések tárgyilagos bemutatása, biztonsági szempontok), *2. a büntetés-végrehajtás dolgozóinak érdekei* (a szakma presztízsének emelése, személyes biztonság, személyiségi jogok), *3. a fogvatartottak és hozzátartozók érdekei* (a szabadulás utáni visszailleszkedés esélyének megteremtése, az információ-áramlás lehetővé tétele, személyes biztonság, személyiségi jogok), *4. a sértettek és hozzátartozók érdekei* (kegyeleti jog, erkölcsi elégtétel, személyes biztonság, személyiségi jogok), *5. a társadalom érdekei* (reszocializációt megkönnyítő szándék, illetve elfogadás kialakítása, a bebörtönzöttek külső kapcsolatainak ápolása), *6. a média érdekei* (tájékoztatási kötelezettség, véleményformálás, „szenzációéhség”) (Ruzsonyi-Tari, 1997).

Az emberek szubjektív biztonságérzetének alakulását, a bűnözéstől való félelmet a hazai és a külföldi kriminológusok, valamint a közvélemény-kutatók egyértelműen

a sajtóban megjelenő kép hatásának tulajdonítják. A tájékoztatás során tehát élesen vetődik fel a kommunikátorok felelőssége: mind az elhallgatás, mind az egyes tények felnagyítása veszélyes a biztonságérzetre, illetve a hangulatra.

A gyakorlat egyre inkább megerősíti a média és a büntetés-végrehajtás kapcsolattartó az a vélemény, hogy korrekt és gyors

tájékoztatással kialakítható a konstruktív együttműködés.

Egymás értékeit tisztelve és lehetőségeit felhasználva elérhető az, hogy a közvélemény hiteles információk-hoz jusson, és annak alapján alakíthassa ki véleményét. A médiát nem legyőzni kell, hanem meggyőzni...

Ruzsonyi Péter

Felhasznált irodalom

Boltanski, L. (1987): Leleplezés és igazságerzet. Szociológiai füzetek 43. p. 12.

Foucault, M. (1990): Felügyelet és büntetés. Gondolat, Budapest, p. 17.

Keszler, A.–Négrádi, T.–Szekrényesi, T.–Szöke, Sz. I. (1998): A rendőrség és a büntetés-végrehajtás PR-tevékenysége. BKE-SZÁMALK, Kézirat.

Kuczai, T. (1992): Szociológia, ideológia, közbeszéd, Budapest, Scientia Humana

Lukács, T. (1979): Feljegyzések az élők házáról. Gondolat, Budapest

Németh, B. Zs.–Münnich, I.–Kó, J. (1996): A bűnözés lenyomata a magyar sajtóban. Valóság, (12): 48–60.

Ruzsonyi, P.–Tari, F. (1997): Börtön és média. Börtönügyi Szemle, 1997/1. p. 18–27.

Tóth, T. (1998): Rácsok mögé zárt nyilvánosság. Szakdolgozat, ELTE Szociológia Tanszék

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRTÖN
ÚJSÁG

Nincsenek minták

*Együttműködés a kelet- és nyugat-európai országok között**

A konferencia rendezői igazán jól döntöttek, amikor a rendezvény témájául a kelet-nyugati együttműködés fejlesztésének kérdését választották. Ma, a kilencvenes években ez a téma rendkívül aktuális, hiszen a II. világháború utáni érdekszférák kialakulása a század második felére két élesen elkülönülő és szembenálló régiót hozott létre: Keletet és Nyugatot.

Ezzel a kategorikus elválasztással azonban nagyon óvatosan kell bánni. A kilencvenes évek elején a nyugat elképzelése az volt – és bizonyos jelek szerint néhányan még mindig így gondolják –, hogy egységes keleti tömbbel állnak szemben. Bizonyos értelemben az elgondolás valóban helyes, hiszen sok közös vonás fedezhető fel a volt szocialista országok történelmében a II. világháborút követő 45 évben. Ezek a hatások nem múltak el nyomtalanul. Ugyanakkor már bebizonyította a gyakorlat, hogy a volt szocialista országokat egy halmazként kezelni nem szerencsés, hiszen több köztük a különbség, mint a hasonlóság. Sok eltérés van az egyes országok korrekcióval kapcsolatos felfogásában és a jogi szabályozásban is. Még jelentősebb az objektív adottságok közötti különbség. (Csak egy példa erre: hazánkban a 10-20 személyes zárcák ritkának számítanak, minőségük szerint ezek „nagy” zárcák. A régió más országaiban a 90-100 férőhelyes elhelyezés probléma nélkül illeszkedett a gyakorlatba, és megfelelt az aktuális követelményeknek. Hasonló különbségek fedezhetők fel a munkáltatás vagy az ellátás területén is.) A „vasfüggöny” mögött húzódó puszták egzotikum a múlté; a volt totalitárius országok és a fejlett nyugat alapkategóriáinak életben tartása ma már nem más, mint félreértelmező koncepció.

A nyugat kriminalistáinak másik feltevését sem igazolta a gyakorlat. Nem valósult meg az, hogy a keleti tömb államaiban – a politikai újjászületés mámorában – a törvényhozás rövid időn belül újszerű, akár vakmerő megoldásoknak is zöld utat ad, felrázva ezzel a nyugat-európai honatyákat is. Amíg tehát nyugaton éppen a közép- és kelet-európai reformoktól várták a büntető igazságszolgáltatási rendszer radikális megújódását, addig a volt szocialista országokban a törvényelőkészítés az évtized elejétől inkább a különböző nyugati megoldások között válogatásban merült ki; úgy tűnik, a régió kodifikátorai fáradtak a kísérletezéshez.

A büntetőjog számos területén ugyanakkor Nyugat-Európában is pathelyzet alakult ki,

*Az 1998. október 4-7. között Hollandiában rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

ezért nehéz olyan megoldást találni, amelyet például a magyar jogba egyszerűen át lehetne ültetni. Elég, ha a büntetés-végrehajtás céljával, funkciójával kapcsolatos dilemmák sokszínűségére utalunk. A Kelet- és Nyugat-Európa közötti tartalmi közeledés hosszú folyamat, amelynek kiteljesedéséhez nagyon sok munka és türelem szükségeltetik. Az is nyilvánvaló, hogy a büntetés-végrehajtási rendszerekre is igaz az egységesedési tendencia, de a korrekció – elválaszthatatlanul az igazságszolgáltatás egészétől – mint a társadalom egyik alrendszere, szükségszerűen függvénye a társadalom fejlődésének, nem előzheti meg azt jelentősen, de nem volna célszerű hagyni, hogy jócskán lemaradjon tőle.

Nem érthetünk egyet azzal a kényelmes nézettel, amely szerint ha a keleti régióban a gazdasági fejlődés megközelíti a nyugati színvonalat, akkor a büntetés-végrehajtási rendszer fejlődése automatikusan eléri a nyugat-európai szintet, tehát nem kell mást tennünk, csak várni a gazdasági fejlődés jótékony hatására. Ez egészen biztosan nem igaz, nem ülhetünk ölbe tett kézzel, várva arra, hogy legyen pénz a fejlesztésre. Pontosán arról van szó, hogy ez az átmeneti időszak – amelyben nincs elég anyagi forrás a fejlesztésre – lehetővé teszi, hogy elméletileg felkészüljünk, hogy koncepcionálisan kialakítsuk azt az optimális szisztémát, amely ebben az igencsak heterogén keleti régióban a leginkább hozzáigazítható nemcsak a térség, hanem az adott ország büntetés-végrehajtási rendszeréhez, miközben beilleszthető nemcsak az igazságszolgáltatás, hanem az ország társadalmi-politikai rendszerébe is. Ez azt jelenti, hogy nem kapunk készen semmilyen mintát sem az Európa Tanácstól, sem az Európai Uniótól, sem annak különböző országaitól, hanem nekünk kell kialakítanunk azt a modellt, amely igazodik az Európa Tanács követelményeihez és ugyanakkor nem idegen országunk társadalmi hagyományaitól sem.

Ebben az időszakban rendkívül aktívnak kell lennünk az elméleti és gyakorlati ismeretszerzésben, meg kell ismernünk a nyugati büntetés-végrehajtási filozófiát, jogrendszert, az intézményrendszert, a rehabilitációs technikákat és a különféle gyakorlati megoldásokat. Természetesen ez nem egyoldalú folyamat. A delegációk, konferenciák és szakmai találkozók során interakció válsul meg, tényleges és tartalmi információcsere.

Ezen a konferencián több előadást hallottunk a kelet–nyugati együttműködés fejlesztési lehetőségeiről, például az Európa Tanács, házigazdánk, Hollandia, és az Egyesült Királyság szemszögéből. A közép- és kelet-európai országok szempontjából közelítve meg a kérdést, mi természetesen elsősorban Magyarország szerepére koncentrálnak.

Magyarország, a magyar Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 1994-től tevékeny szerepet vállalt a kelet–nyugati együttműködés intenzívebbé tételében. Azt, hogy ezt a feladatot elvállaltuk, több tényező indokolta. Ilyen feltétel volt először is, hogy a magyar kormány és ezen belül az Igazságügyi Minisztérium hasonló szerepet vállalt a politikai, gazdasági és társadalmi élet különféle területein, többek között például a jogrendszer és az igazságszolgáltatás tekintetében.

A másik ilyen tényező volt a személyi feltételek megléte (munkatársaink komoly szakmai tapasztalatokkal rendelkeznek), továbbá a kedvező objektív adottságok célorientált felhasználásának lehetősége.

A harmadik, talán leglényegesebb tényező, hogy a magyar büntetés-végrehajtás sajátos fejlődésen ment keresztül az elmúlt harminc évben, ami a jelenlegi helyzet kialakulását eredményezte. Az 1956-os forradalom leverése után a hatvanas évek végén, a hetvenes évek ele-

jén általános reformfolyamat indult meg Magyarországon, amely érintette a bv. szakterületeit is. Ennek a reformnak az eredménye az 1979. évi 11. tvr., amely sok tekintetben az ENSZ Minimum Irányelveire épülő, a maga korában korszerűnek minősíthető jogszabály volt. A nyolcvanas években a folyamat kiteljesedett, ekkor került sor az elítéltek rehabilitációjának, a munkáltatásnak és a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének megújítására. Így 1990-ben, amikor Magyarország tagja lett az Európa Tanácsnak, már olyan alapról indulhattunk, amely nagymértékben megkönnyítette a magyar büntetés-végrehajtás integrációját ebbe a szervezetbe. 1993-ban hatályba lépett az új, már az Európa Tanács ajánlásaira épülő büntetés-végrehajtási törvény, amelynek gyakorlatban való alkalmazása – az elmúlt öt év tapasztalatai alapján – sikeresnek mondható. Így azt mondhatjuk, hogy bár az anyagi lehetőségeink nem tették lehetővé nagy számú börtön építését, de a meglévő régi börtöneinkben be tudjuk mutatni, hogyan valósítottuk meg a gyakorlatban azt, amit az Európa Tanács és az Európai Unió országaiiban tanultunk. Az elmúlt években csak egy, az Európa Tanács követelményeinek megfelelő új börtönt tudtunk építeni, így az elsajátított új ismeretek gyakorlatba való átültetésének demonstrálására jórészt a régi, többnyire a múlt században épült börtöneinkben került sor. Ez feltételezhetően a kelet-európai kollégáink számára még hitelesebbé teszi törekvéseinket, ugyanakkor több praktikus információval is szolgáltunk.

A magyar Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága az 1990 utáni időszakban két- és többoldalú kapcsolatokat alakított ki a nyugat- és kelet-európai országokkal. Delegációkat küldtünk a különböző európai országokba, ahol szakembereink tanulmányozták a büntetés-végrehajtás rendszerét. Ugyanúgy delegációkat fogadtunk ezekből az országokból, amelyeknek bemutattuk saját rendszerünket. Bár ezek a kétoldalú kapcsolatok igen fontosak és hasznosak számunkra, most mégis a multilaterális kapcsolatainkról essék szó kicsit részletesebben, azokról a nemzetközi konferenciákról és szemináriumokról, amelyeket 1994 óta Magyarországon rendeztünk.

Amikor a kilencvenes évek elején belekezdtünk ebbe a munkába, a közép- és kelet-európai régióban a büntetés-végrehajtás helyzete katasztrófálisnak volt minősíthető. Egyrészt a bűnözés ugrásszerű növekedése, különösen az erőszakos és a szervezett bűnözés emelkedése magával hozta a börtönök túlszűfoltóságát, a pénzhiány következtében az épületek állagának leromlását, a rabok ellátásának alacsony színvonalát, a személyzet túlterheltségét, amely alulfizetettséggel párosult. Érvényesült a régi büntetés-végrehajtási ideológia, a túlzott biztonságra törekvés, a szigorú szabályok, kemény fegyelmezőeszközök, a személyzet kiképzésében dominált a rend és fegyelem fenntartására való törekvés. Érzékelhető volt a hangsúlyeltolódás a biztonság irányába, de – például hazánkban – ez nem jelentette azt, hogy a nevelési/kezelési programok megvalósításával leálltunk volna. A korábbi paternalisztikus megközelítést fokozatosan felváltotta a fogvatartottak „nagykorúsítása”, a felelősség hangsúlyozása és a valós döntési helyzetek kialakítása. Ennek érdekében fokozottan felhívtuk a figyelmet a nevelők szerepének jelentőségére. A gyakorlatban is megvalósítottuk, hogy egy-egy elítélti csoporthoz állandóan ugyanaz a pedagógiai végzettséggel rendelkező szakember tartozzon.

Ebben az átalakuló helyzetben az Európa Tanács különböző szemináriumokon kezdeményezte a büntetés-végrehajtási reformok bevezetését, első lépésben az európai börtönfilozófia és az arra épülő Európai Börtönszabályok megismertetésével és népszerűsítésével. (Szakmai

megnyugvással vettük tudomásul, hogy a kezdeményezéseink már évtizedek óta az európai normáknak megfelelő, korszerű büntetés-végrehajtás megvalósítására irányultak.)

A reform kiteljesítése érdekében az alábbi alapelveket fogalmaztuk meg magunknak: a szabadságvesztés célja ma már nem a paternalisztikus jellegű „reszocializálás”. Hangsúlyeltolódás következett be, és prioritást kapott a joghátrány érvényesítése, ennek során a társadalmi visszailleszkedés segítése; a kötelező jellegű nevelés koncepcióját felváltja az elítéltek önkéntes részvétele a programokban; a fogvatartottak emberi méltóságának, emberi jogainak fokozott tiszteletben tartása; erőteljesebb differenciálás a büntetés-végrehajtási intézmények között és azokon belül; a társadalmi kontroll beépülése a büntetés-végrehajtás ellenőrzési rendszerébe; a személyzet képzésének új, elsősorban a rabokkal való kommunikációra épülő formája.

Az általunk szervezett nemzetközi konferenciák tematikájának kialakításakor a térség karakteres problémáiból indultunk ki. Az eddig lebonyolított konferenciák tematikáját négy alapvető csoportra lehet osztani. Három konferenciát rendeztünk *Új utak a börtönépítészetben* címmel (1994, 1996, 1998), mivel a kelet-európai régió egyik közös jellemzője az intézetek elavultsága, a túlszűfolttság, valamint az új intézetek építésének igénye. Az amerikai kollégákkal közösen rendezett konferencián a legjobb nyugat-európai, amerikai és kanadai börtönépítésszek és tanácsadók ismertették börtönfilozófiájukat, értelmezték a börtön funkcióját, és ismertették azt, hogy mi módon lehet a legolcsóbban és leghatékonyabban megtervezni az ennek megfelelő börtönt. A második konferencián a biztonság és a rehabilitációs programok egyensúlyának megteremtése volt a téma, majd a legutolsó alkalommal a biztonsági rendszereket elemeztük. Ezekben a konferenciákon nemcsak építésszek, hanem biztonsági, nevelési szakemberek is előadást tartottak. Kiemelt témaként kezeltük a speciális elítélts csoportok helyzetét a börtönben, mivel ezek a problémák sajátosan kelet-európai jellegűek és rendkívül aktuálisak. Ennek megfelelően 1994-ben foglalkoztunk az előzetes letartóztatottak helyzetével (részarányuk 20-40%), 1995-ben a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélttelkel (Magyarországon a tíz évnél hosszabb ítélettel rendelkezők részaránya 8%, az életfogytig tartó elítélteké pedig 1,8%), 1995-ben az etnikai és vallási kisebbségek (a probléma valamennyi érintett országban rendkívül kényes társadalmi kérdés, a roma származásúak túlerepresentáltsága jelentős, de megbízható adatok erről nincsenek), 1997-ben pedig a női fogvatartottak (4,5-6%) helyzetével a börtönben. Az utóbbi konferenciákat az Európa Tanáccsal közösen szerveztük. Ezekben a konferenciákon a helyzet elemzésén túl megpróbáltunk valamiféle javaslatot megfogalmazni a speciális csoportok helyzetének javítására, a végrehajtás eredményességének növelésére.

Megrendeztük két európai tudományos társaság, az Európai Igazságügyi Pszichológiai Társaság (EAPL – 1995) és az Európai Börtönnevelési Társaság (EPEA – 1997) tudományos konferenciáját. Mindkét témát fontosnak ítéltük meg, mivel az elítéltek rehabilitációjában mind a pszichológusoknak, mind a nevelési, oktatási szakembereknek kiemelt szerepük van. Egyébként érzékelhető volt az elmúlt időszakban mindkét társaság tevékenységének rendkívül dinamikus fejlődése.

A negyedik csoportba a vegyes témák sorolhatók, ide tartozik az első konferenciánk, amelyen az Európa Tanáccsal közösen az elítéltek rehabilitációjának szervezeti és emberi jogi ke-

reteit tárgyaltuk meg (1994). Rendkívül fontos esemény volt 1996-ban, amikor a társadalmi szervezetek szerepét vizsgáltuk meg az elítéltek rehabilitációjában. (Magyarországon a büntetés-végrehajtás már évtizedek óta együttműködik a különböző társadalmi szervezetekkel. A politikai rendszerváltozást követően a bv. igényelte az érintettek körének kiszélesítését. Ma már a különböző emberi jogi szervezeteknek, egyházaknak és karitatív szervezeteknek széles körű jogosítványaik vannak, a börtönök életében jelentős munkát végeznek. Jelenleg a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 52 társadalmi szervezettel kötött együttműködési szerződést. A tapasztalatokat folyamatosan elemezzük.) 1997-ben áttekintettük a jogharmonizáció helyzetét, nevezetesen azt, hogyan lehet olyan jogszabályokat alkotni, amelyek harmonizálnak az Európa Tanács kívánalmaival, ugyanakkor megfelelnek a nemzeti sajátosságoknak, hagyományoknak.

Végül 1998 novemberében került sor az Európa Tanáccsal közösen rendezett konferenciánkra, amelynek témája *Új utak a büntetés-végrehajtási személyzet képzésében Közép- és Kelet-Európában*.

Az eddig megrendezett konferenciákra – a magyar szakembereken kívül – 15 közép- és kelet-európai ország delegátusait hívtuk meg rendszeresen. Ezenkívül 6-8 nyugat-európai országból büntetés-végrehajtási szakembereket és azokat a szakértőket, akik vitaindító előadásokat tartottak. Minden kelet-európai ország képviselője konferenciánként legalább 15-20 perces hozzászólásra kapott lehetőséget.

Valamennyi témacsoport tárgyalásakor jól érzékelhető volt a fejlődés iránya. Az első találkozáskor a delegátusok bemutatták aktuális helyzetüket, és problémaérzékeny elemzést adtak a hazájukban kialakult gyakorlatról. A témakör következő konferencián való megközelítésére kivétel nélkül a problémafelvetés és a megoldási javaslatok felvázolása volt jellemző. A résztvevők minden alkalommal nagyon aktívak voltak, és ez jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a gyakorlat számára is felhasználható ismereteket szerezhettek. Valamennyi alkalommal szerveztünk börtönlátogatást is, ahol a gyakorlatban érzékeltettük a hazai problémákat, a megoldásukra tett intézkedéseket és az elért eredményeket.

Konferenciáink hatásáról nincsenek egzakt mérési adataink, amelyek pontosan tükröznék a hatékonyságot. A magyar résztvevők esetében azért érezhető volt, hogy a konferenciákon szerzett ismeretek, tapasztalatok nagy mértékben szélesítették szakembereink szakmai látókörét, jótékonyan formálták szemléletüket. Sok esetben tapasztaltuk, hogy az itt szerzett ismeretek beépültek kollégáink gondolkodásmódjába, pozitívan alakították attitűdjüket, és – erre már vannak konkrét adatok is – nem egy esetben a gyakorlati munkában is megvalósultak. A külföldi kollégákról nincsenek konkrét tapasztalataink, inkább csak jelzéseink a pozitív hatást illetően. Negatív visszajelzést nem kaptunk, a pozitív hatások manifesztálódása pedig hosszabb folyamat eredménye lehet.

Fontosnak tartom, hogy a részt vevő szakemberek között számos esetben alakult ki közvetlen baráti kapcsolat. Biztos vagyok abban, hogy a pozitív érzelmi hozzáállás megkönnyíti az álláspontok, attitűdök egymáshoz való közelítését.

2000-ben – amikor a magyar állam megalapításának 1000. évfordulója lesz – a magyar büntetés-végrehajtás szívesen ad otthont egy újabb kelet-nyugati konferenciának.

Boros János–Tari Ferenc

Rezsimrendszer

A fiatalok elítéltek kezelése*

A fiatalokkal kapcsolatos igazságszolgáltatás alapvető pillérének tekinthető a büntető törvénykönyv 1995-ös módosítása, amely a gyermekek jogairól szóló egyezményben foglaltakkal egyezően kijelenti, hogy szabadságelvonás a fiatalokkal szemben csak legvégső szankcióként szabható ki. Ugyanez a jogszabály szól arról is, hogy az előzetes letartóztatást nemcsak börtönben, hanem javító-nevelő intézetben is végre lehet hajtani. A javító-nevelő intézetben elhelyezett előzetesek száma jelenleg 70-80. Az említett pozitív szabályozás ellenére azonban e területen még sok nehézséggel, megoldatlan problémával kell szembenéznie a jogalkotóknak és jogalkalmazóknak egyaránt.

Jelenleg a magyar büntetőjog a felnőtt korúakétól eltérően foglalkozik a 14 és 18 év közötti bűnelkövetőkkel. A hatályos jogi szabályozás, elsősorban a büntető törvénykönyv és a büntetőeljárás törvény, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényerejű rendelet speciális szabályokat tartalmaz a fiatalokra vonatkozóan.

A büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos újszabályozás mellett megszületett az új gyermek- és ifjúságvédelmi törvény, valamint a fiatalok utókezeléséről, pártfogásáról szóló népjóléti miniszteri rendelet [7/1998. (III. 11.) NM-rendelet].

A fiatalokra vonatkozó különálló, egységes kódex jelenleg nem létezik a magyar jogban. Ennek szükségességét sokan vitatják és elégségesnek tartják a jelenlegi megoldást (magam is ezek közé tartozom). Mások szerint egy ilyen koherens jogszabály elkészíté-

sével még teljes körűbbé lehetne tenni az erre a korosztályra alkalmazandó speciális európai normák beépítését a magyar jogrendszerbe.

Magyarországon – hasonlóan a felnőtt korúakhoz – folyamatosan növekszik a fiatalok által elkövetett bűncselekmények száma. A kilencvenes évek elejére évi hatezer jogerősen elítélt fiatalokkal szemben a tavalyi évben már hétezer-ötszáz volt az elítéltek száma. Az elkövetett bűncselekmények háromnegyede *vagyon ellen* irányult, ez az arány az elmúlt hét évben nem változott. A *közrend elleni bűncselekmények* száma – amely a második a rangsorban – meghaladja a tíz százalékot, míg a harmadik legjellemzőbb bűncselekménycsoport a *személy elleni* volt.

A növekvő tendenciák ellenére elmondható, hogy a büntetéskeiszabási gyakorlat enyhült az elmúlt években. A leggyakoribb jogkövetkezmény a próbára bocsátás, az ön-

*Elhangzott Aradon, a román-magyar igazságügyi szemináriumon.

állóan alkalmazott mellékbüntetés és intézkedés, valamint a pénz főbüntetés. Ez a gyakorlat összhangban van az 1984-es Pekingi Szabályok szellemiségével, amely ajánlásként megfogalmazza az ENSZ-tagországok számára, hogy a fiatalokúak igazságszolgáltatásában „(...) törekedjenek a fiatalokú és családja jólétének előmozdítására (...) csökkentsék a jogi beavatkozás szükségességét, segítsék a törvénnyel összeütközésbe került fiatalokú eredményes és humánus kezelését”, valamint az ENSZ VII. Bűnmegelőzési Kongresszusán megfogalmazott akciótervvel, amely kimondja, hogy „(...) bátorítani kell a bűnmegelőzés és büntető igazságügyi politika hatékonyságának a megjavítását, a közösségi és más alternatívák felhasználása útján szabadságvesztés helyett”. Így 1997-ben 7477 ítélet született, de csak 494 a szabadságvesztésre ítélték száma.

A felsoroltakon túl több nemzetközi szabály és egyezmény foglalkozik a kérdéskörrel. A már említett Pekingi Szabályok minimumkövetelményeket határoznak meg, hangsúlyozva: minden olyan jogrendszernek alkalmaznia kell azokat, függetlenül attól, hogy az országok a szociálpolitikai indítatású, vagy a büntetőbírói modellt követik. A főbb kritériumokat vizsgálva kijelenthetjük, hogy Magyarországon érvényesül az alapnormák jelentős többsége. Ajánlásként megfogalmazódik például a végrehajtó intézet és egy kompetens hatóság szoros együttműködése a végrehajtási szakban, segítve az alternatívák keresését. Ezt a hatóságot Magyarországon a büntetés-végrehajtási bíró képviseli. Elmondhatjuk, hogy ez az együttműködés hazánkban a két intézmény között szoros és kiegyensúlyozott.

A törvényesség betartását, a normák érvényesülését a büntetés-végrehajtási ügyész felügyeli, ellenőrzi. Ezek a párhuzamos jog-

intézmények erős garanciái a törvényesség betartásának.

A Pekingi Szabályok és az ET 87/3. számú határozata (röviden Európai börtön-szabályok) is jelentős hangsúlyt fektet az oktatásra, képzésre, szabadidős tevékenységre, mint olyan eszközökre, melyek enyhíteni tudják a prizonizációs ártalmakat és segítik a reszocializációt. Az anyagi források szükségsege ellenére ezeken a területeken is megfelelő szinten eleget tudunk tenni a követelményeknek, és folyamatosan keressük az új utakat, alternatívákat.

A szabályok egyik fontos pontja a felnőtt és a fiatalokú fogvatartottak elkülönítése, amely a század eleje óta meglévő alapelem a magyar büntetés-végrehajtásban. Ugyancsak hangsúlyt fektetünk a családdal való minél intenzívebb kapcsolat feltételeinek megteremtésére.

A büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott fiatalokúak száma az elmúlt években állandó hat-hétszáz között mozog. Kétharmaduk elítélt, egyharmaduk pedig előzetesen letartóztatott, nagyrészt 18, illetve 19 éves. Többségük a fővárosban, valamint a gazdaságilag legerősebb keleti megyékben lakik. Szociális körülményeik, családi hátterük rendezetlen, döntő hányaduk nem fejezte be alapfokú tanulmányait sem, szakképesítéssel töredékük rendelkezik (14 ipari iskola, 1 középiskola, 248 általános iskolai végzettséggel sem rendelkezik, a már említett 494 főből). Képzetlenségükből fakadóan rendkívül hátrányos helyzetben vannak a munkaerőpiacon. Több mint tíz százaléuk értelmi fogyatékos vagy személyiségzavarban szenvedő fiatal, aki különleges bánásmódot és sokrétű – gyógypedagógiai, pszichológiai és orvosi – segítséget igényel.

Ezek a speciális problémák olyan megoldásokat kívánnak a büntetés-végrehajtástól,

amelyhez jelenleg nem állnak rendelkezésre maradéktalanul az anyagi, tárgyi és személyi feltételek.

A társadalmi-gazdasági rendszer változása – a fiatalkorúaknál alapvető fontossággal bíró két területen – az oktatás-szakképzésnél és a foglalkoztatásnál is az addigi gyakorlat újragondolására és átalakítására kényszerítette a magyar büntetés-végrehajtást, illetve az érintett szakminisztériumokat, szerveket.

A fiatalkorúak oktatását és szakképzését részint hazai, részint pedig európai uniós forrásokból fedezi a magyar büntetés-végrehajtás. A hazai forrásokból célzott támogatást egy-egy intézmény, illetve projekt számára nyújtunk, jelenleg három fő forrásból. Egyrészt a büntetés-végrehajtás költségvetésén belül elkülönített keretből, másrészt az Igazságügyi Minisztérium és a Munkaügyi Minisztérium közötti megállapodás alapján támogatást nyújtunk a szabadulás előtt állók rehabilitációjára az Országos Foglalkoztatási Alapból. Ezekon túl egyéb pályázati források is rendelkezésre állnak (például Főváro-

si Önkormányzat, az Nemzetiségi, Etnikai és Kisebbségi Hivatal, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium).

A külföldi támogatások döntő részét az európai uniós programok és projektek képezik, mint a PHARE-, illetve a Leonardo-program. Ezek a támogatások a fiatalkorú és hátrányos helyzetű fogvatartottak szakképzésének, tárgyi feltételeinek megteremtésére irányulnak, valamint az Európai Unióban elfogadott programok és módszerek adaptálását kívánják segíteni és átalakítani a magyar büntetés-végrehajtás viszonyaira.

Mindezekon túl hosszú távú kormány- és szakminisztériumi fejlesztési programok részeként is szerepel a fiatalkorú fogvatartottak helyzetének javítása. Itt fontos megjegyezni, programjaink nem csupán a jogilag fiatalkorúakra, hanem a fiatal felnőttekre is vonatkoznak, ami megegyezik azzal az uniós törekvéssel, hogy az első szakmához jutásig – amelynek korhatára általában a 26. életév – támogassák a fiatal fogvatartottakat, ily módon is növelve a fiatal pályakezdeők életéselyeit és reszocializációjukat.

Egy 1993-ban meghozott törvény megszüntette a fogvatartottak kötelező alapfokú oktatását, így erre a korosztályra is az általánosan meghatározott tanköteles korhatár vonatkozik, mely jelenleg a 16. életév. Közismert, hogy a fiatalok iskolai képzettsége alacsony, családi helyzetük javarészt rendezetlen. Ezért különösen fontos az iskolai képzettség szintjének emelése. Évente a jogerősen elítélt fiatalok közel harmada végzi általános iskolai tanulmányait, csupán töredéke nem tudja megszerezni az alapfokú bizonyítványt. A tanulmányok folytatását azzal is ösztönözni kívánjuk, hogy az iskolai oktatásban való részvétel foglalkoztatásnak számít, tehát napi nyolc órai elfoglaltságot jelent, amiért a tanulók mindegyike ösztöndíjban részesül. Ezen túl támogatjuk a szakmához jutást is, a fiatalok fogvatartottak szabad kortársaikkal egyenlő eséllyel indulhatnak a szakiskolai képzésekben.

A hagyományos képzéseken túl a magyar büntetés-végrehajtás törekszik arra is, hogy új utakat keressen. Ilyen a rövidesen beinduló számítógépes és vizuális távoktatási program is. (Általános iskolai képzésben 150-160, szakképzésben 80-100 fő vesz részt.)

A társadalmi beilleszkedést segítő már régóta nyújtunk szakképzést, elsősorban olyan szakmákban, amelyeket rövidebb idő alatt el lehet sajátítani és ugródeszkaként szolgálnak a majdani szabad életben. A képzési skála széles körűnek mondható: az alapvető foglalkozásoktól, mint amilyen például a *háztartástan*, egészen az olyan tanfolyamokig, amelyek már megfelelnek a modern kor követelményeinek. Ezek körébe tartozik a *számítógépes ismeretek* oktatása. A szakképzéseken minden évben a jogerősen elítélt fiatalok fogvatartotti állomány körülbelül 30 százaléka vesz részt. Összességében tehát a jogerősen elítéltek harmada vesz részt ok-

tatásban, harmada dolgozik, és szintén mintegy harmadrészt tesznek ki azok, akik egyik tevékenységben sem vesznek részt részint objektív okok (munkahely hiánya), részint pedig egyéni okok miatt.

A szabadulás után a fiatalok viszályos helyzetének segítése elsősorban a pártfogók feladata. A hivatásos pártfogó már a büntetés-végrehajtási intézetben, azaz szorosan együttműködve, felveszi a kapcsolatot a szabadságvesztését töltővel. A pártfogó igyekszik segítséget nyújtani a lakhatás megteremtéséhez, a családi viszonyok rendezéséhez, a munkába álláshoz, illetve bizonyos határokon belül a fiatal törvényes képviselőt is ellátja.

A szabadságvesztés-büntetéssel sújtott fiatalok bűnelkövetők kriminalizálódása, egyre agresszívabbá válása ugyanakkor negatívan befolyásolja a nevelés esélyeit. A jelenlegi elítéltek 63 százaléka erőszakos bűncselekményt követett el, az életellenes bűncselekményt elkövetők részaránya pedig évek óta 10 százalék körül mozog. Az átlagos ítéleti idő 4 év, ami a nyugat-európai átlag sokszorosa. A fiatalok sok esetben tudatosan tagadják meg az együttműködést, ez nehezíti az eredményes magatartás- és személyiségformálást.

A fiatalok elítéltek a fiatalok büntetésében két fokozatban töltik büntetésüket, amit a bíróság határoz meg. Az intézet vezetése a két fokozaton belül jelentős differenciálást végez. 1993-ban bevezették a „saját” rezsimrendszert. Ennek lényege, hogy a megfigyelési időszak után a fiatalok teljesítésével fokozatosan könnyebb rezsimtulajdonságokkal rendelkező részlegbe kerüljen. A zárt, a félig zárt és a félig nyitott részlegekben az előrehaladás vonzereje a kedvezményes bővülésében és az intézet ideig-

lenes elhagyásának fokozatosan szélesedő lehetőségében van.

A rezsimrendszer működtetésének célja, hogy a börtönártalmak csökkentése érdekében a beilleszkedést segítse, illetve a csoportok közötti különbségekkel ösztönözzön és éljen mindazokkal a munkavégzési, oktatási-képzési-kulturális lehetőségekkel, amelyeket az intézet nyújtani tud.

A Fiatalokúak Büntetés-végrehajtási Intézete egyes rezsimcsoportjainak jellemzői: *1. Felkészítő részleg* (külön a börtön és külön a fogház fokozatúak számára): befogadáskor minden jogerősen elítélt ebbe a részlegbe kerül (időtartam: 1-2 hónap). Szerepe: megismerni a fogvatartottat, tájékoztatni az intézet életéről, a lehetőségekről és a követelményekről. *2. Előzetes letartóztatottak csoportja*: az előzetes letartóztatottak ítéletük jogerőre emelkedéséig tartózkodnak a csoportban. *3. Gyógyító-nevelő csoport*: elsősorban a kényszergyógyításra kötelezettek (alkoholisták, kábítószeresek) és a személyiségzavarosok kerülnek ebbe a csoportba. (Kihelyezés: a végrehajtási fokozatnak megfelelő bármelyik rezsimbe a magatartás és az ítéleti idő függvényében.) *4. Korrekciós rezsim/börtön*: azok a börtön fokozatú elítéltek kerülnek ebbe a csoportba, akik: neveltetési és személyiségi hiányosságok következtében érzelmi problémákkal, nehezen kezelhető agresszivitással és a normál csoportba történő beilleszkedési zavarokkal küzdenek. Bekerülés: pszichológiai vizsgálat és beutaló alapján. A csoport élete kiemelt nevelő-pszichológiai program alapján zajlik, amelynek célja: segítségadás a problémák megoldásához. (Fegyelemsértés esetén a csoportban tartás lehetőségét külön megvizsgálják.) *5. Félnyitott fogház rezsim*: azok a fiatalokú fogház fokozatú elítéltek kerülnek ebbe a csoportba, akiknek a tevékenysége hosszabb

időn keresztül kiemelkedő. (Értékelés havonta, negatív változás esetén áthelyezés szigorúbb rezsimbe, pozitív változás esetén javaslat az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására.) *6. Korrekciós rezsim* (külön a börtön és külön a fogház fokozatúak számára): azok a fiatalokúak kerülnek ebbe a csoportba, akiknél a beilleszkedéshez nagyobb támogatás szükséges. A csoportba helyezés célja, hogy a személyiségben olyan változások álljanak be, amelyek segítik a végleges csoportba helyezést. Ennek érdekében a csoportban terápiás tevékenység folyik. (Kizáró okok: akik személyiségükkel, magatartásukkal veszélyesek társaikra, súlyos fegyelemsértést követtek el, akik elítélttársaikat bántalmazták, kihasználták, fajtalanúságot követtek el.) *7. Alaprezsim/fogház*: a fogház fokozatú elítéltek a felkészítő csoportból általában ide kerülnek. (Jellemző: sokoldalú szabadidős programok, magatartás függvényében – havi értékelés alapján – kétirányú rezsimváltás lehetséges.) *8. Szigorított rezsim/fogház*: fogház fokozatú elítéltek számára. Jellemzően azok kerülnek ebbe a csoportba, akik többször súlyos fegyelemsértést követtek el. (Felülvizsgálat háromhavonta történik, pozitív változás esetén lehetőség van átkerülni az alaprezsimbe.) *9. Félnyitott börtön*: a csoport működése megegyezik a félnyitott fogházcsoport működésével. *10. Alaprezsim/börtön*: a börtön fokozatú elítéltek a felkészítő csoportból általában ide kerülnek. (Értékelés háromhavonta: kétirányú rezsimváltás lehetőségével.) *11. Szigorított rezsim/börtön*: azok a börtön fokozatú elítéltek kerülnek ebbe a csoportba, akiknek 5 évnél hosszabb az ítéletük, vagy a börtönön belül több súlyos fegyelemsértést, esetleg bűncselekményt követtek el. *12. Speciális csoportot képeznek azok az életellenes bűncselekményt elkövetett börtönfokozatú elítéltek,*

akiknek ítéletidejük 5 év felett van, de magatartásuk, munkájuk kifogástalan. (Felülvizsgálat: évente, amikor a hátralévő idő öt év alá kerül, akkor pozitív előterjesztés esetén az alaprezsimbe kerülhetnek át. Ha a magatartásuk negatív irányba mozdul el, akkor a félzárt rezsimbe, vagy a félzárt rezsim korrekciós csoportjába kerülnek.) 13. *Szigorított rezsim korrekciós csoportba* kerülnek azok a börtön fokozatú elítéltek, akik rendszeresen fegyelemsértést követnek el, az intézet szabályaival tudatosan szembehelyezkednek, agresszív megnyilvánulásaik vannak, elítélttársaik közé nem hajlandók beilleszkedni. Felülvizsgálatuk havonta történik. 14. *Egyszemélyes zárkák rezsimje:* az elhelyezés egyelőre konfliktuskezelés céljából történik, a fiatalkorú saját kérelmére vagy a pszichológus, illetve a nevelő javaslatára. (Az elhelyezés csak rövidebb időtartamban lehetséges.) Ez nem tévesztendő össze egy esetleges magánelzárásos fegyelmi felelősségre vonással.

Jelenleg két fiatalkorú büntetés-végre-

hajtási intézet működik Magyarországon. Az egyik – az előbbieken vázolt – tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete – országos hatókörrel, a másik pedig a közelmúltban átadott kecskeméti Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete.

Itt a fiatalkorúak elhelyezése három önálló lakóegységben történik, amelyek a középén található ellátó- és foglalkoztató épülettel állnak összekötésben. A lakóegységek kialakítása lehetővé teszi, hogy a fiatalok élettevékenységét egységbe szervezze és ezzel bizonyos mértékig a családi élet elhelyezési körülményeit modellálja. Egységenként 10 egyszemélyes zárkát alakítottak ki, amely megfelelő mozgásteret (9,16 m²) ad, kultúrált berendezésükkel pedig valós intim szférát teremtenek minden fiatal számára. A kisméretű foglalkoztatók megfelelnek a csoportfoglalkozások tégélyének, a teakonyhák pedig az önállóság „próbaműhelyei” lehetnek. A belső sétaudvarokon rossz idő esetén is lehetőség nyílik testmozgásra, az elhelyezés tárgyi feltételei kiválóak.

A fiatalok elítéltek egyes pavilonokban történő elhelyezése tudatosan történik, összhangban áll a kezelési tervekkel. A differenciálás során a személyzet igyekszik figyelembe venni a büntetés-végrehajtási fokon kívül a fogvatartottak azon tulajdonságait is, amelyek segítik a normális közösségi élet kialakulását.

Az intézet maximális befogadóképessége 30 fő. A felmerülő feladatokat 18 büntetés-végrehajtási alkalmazottnak kell megoldania.

Az intézetben néhány hónap alatt olyan kommunikációs rendszer és irányítási stílus alakult ki, amely ösztönzi a megfelelő és pozitív kapcsolat kiépítését a személyzet és az elítéltek között, javítva ezzel a hatékonyan támogató rezsimnek és kezelési programok kialakításának esélyeit.

A magyar büntetés-végrehajtási intézetek átlagosan 140-150 százalékos zsúfoltságúak. Vannak olyan megyei intézetek, ahol ez az arány meghaladja a 200-300 százalékot is. Ilyen mértékű zsúfoltság szükségszerűen az egyéb körülmények romlásával is együtt jár.

Az előzetesen letartóztatott fiatalok egy része ezekben a túlszűfolt intézetekben várja jogerős ítéletét. Körülményeik – a zárkák állapota, a zsúfoltság, a művelődési és

szórakozási lehetőségek hiánya – meg egyeznek felnőtt korú társaikkal, az egyetlen pozitívum a két korcsoport elkülönítésében jelentkezik. Ezt a problémát tovább súlyosbítja, hogy Magyarországon a peres eljárások időtartama folyamatosan nő, így a fiataloknak is egyre hosszabb időt kell eltölteniük a leírt körülmények között.

Összegzésként elmondhatjuk: a fiatalok fogva tartásával kapcsolatos kérdések megoldása jelentősen átalakult az elmúlt tíz évben. Megtörtént a fiatalok fogvatartottakkal kapcsolatos jogszabályok alapvető módosítása, az európai normák ezen a területen is beépültek a jogrendszerbe. Ezek szellemében átalakítottuk az oktatást és a foglalkoztatást, a körülmények rendezésével megpróbáljuk ellensúlyozni a pénzügyi források hiányából adódó nehézségeket. Mindezek ellenére azonban természetesen azt sem szabad elhallgatnunk, hogy szinte minden részterületen vannak olyan problémák, amelyeket nem lehet rövid távon megoldani. Az alapokat tehát megteremtettük, jelentős eredményeket is elértünk, ám a teljes körű, mindenkit kielégítő megoldás még hosszabb időbe telik, párhuzamosan a megfelelő személyi, tárgyi feltételek megteremtésével.

Tari Ferenc

Vonzó minta

Börtönegyetem helyett népfőiskola

1998 szeptemberének közepén a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben gondos előkészítés után népfőiskolai oktatás indult be. Érdemes áttekinteni létrehozásának okait és körülményeit.

A bebörtönzés érzelmi és viselkedéses reakciók sorozatát váltja ki a fogvatartottból, többek között elvesztett szabadságát közvetett úton pótcselekvések révén is igyekszik visszaállítani (Csetneky, 1988). Kedvezményekhez akar jutni, változatossá próbálja tenni kapcsolatrendszerét, bővíteni szeretné kommunikációs lehetőségeit, arra törekszik, hogy figyelmet, törődést váltson ki környezetéből.

Ennek érdekében különféle kihallgatásokat kér, pszichológushoz jelentkezik, orvosi vizsgálatokat, gyógyszereket igényel, feljelentéseket tesz, „balhézik”, „foglalkoztatja” a személyi állomány tagjait. Ez az érintett területek túlterhelését eredményezi.

Feltételeztük, hogy ha olyan tevékenységeket tudunk kínálni, amelyek adekvátabban illeszkednek a különböző szükségletekhez, az mind a fogvatartottnak, mind a személyi állomány tagjainak jobb.

Az első büntényesek itt találkoznak először a börtönnel, és az első élmények meghatározók lehetnek arra, hogy a továbbiakban miként viszonyulnak az intézményhez, mire szocializálódnak, milyen értékeket sajátítanak el, kikkel azonosulnak.

Dean és *Duggan* a visszaesés indikátorának tekintette a kriminális személyekkel való identifikációt és a kriminális értékorientációt (idézi Boros János, 1995).

Nemegyszer tapasztalhatjuk a tétlenségnek és a feszültségnek személyiségre gyakorolt romboló hatását. Előfordult, hogy jó családi háttérrel, jó értelmi képességekkel és személyiségállapottal rendelkező első büntényes fogvatartott elmondta, alig tudja magát visszatartani valamilyen agresszív, romboló megnyilvánulástól, annak ellenére, hogy széles az érdeklődési köre, és jó a társas helyzete.

Fokozottan fennáll egymás bántalmazásának veszélye, ha már a fogvatartott beilleszkedett a börtön szubkultúrájába, ha rossz a személyiségállapota, ha érdeklődési köre beszűkült, alacsonyán iskolázott stb. Ezért fontos szempont volt számunkra, hogy mi nyújtunk pozitív lehetőségeket, amelyek segítik az idő eltöltését, mert különben a destruktív mechanizmusok veszik át ezt a szerepet.

A fogvatartottak zömének még az általános iskolai végzettsége sincs meg, ami akadályozza annak, hogy részt vegyenek szakképzésben, munkaerő-piaci tanfolyamokon, vagy jogosítványt szerezzenek. Sokan vannak, akik szeretnének ugyan magasabb iskolai végzettséget, de tartanak a kudarctól, mert már az a tudásanyaguk is elhalványodott, amiről bizo-

Az 1998. évi gyűjtőbeli cigány népfőiskola megnyitója

nyítványuk van, tehát nem lehet ráépíteni a további tananyagot. A népfőiskolai oktatás mégis adhat hasznos ismereteket, és eközben fokozatosan edzi a figyelmet, a gondolkodást, az emlékezetet, a koncentrációképességet, mintegy „visszaszoktat” a tanulásra, és felkészít az iskolarendszerű terhelésre.

Másfelől a népfőiskolai oktatás segíti az intézeteken kívüli kapcsolatok kiépülését, és megkönnyíti a szabadulás utáni részvételt különféle képzési formákban, tágítja az információs horizontot.

Mivel az előzetesen letartóztatott fogvatartottak nem állíthatók munkába, alig van lehetőség jutalmazásukra. Pedagógiai szempontból sem egészséges, ha a nevelési eszközök csak a büntetésre korlátozódnak. A tanulás terén nyújtott jó teljesítmény viszont remek alkalom az elismerésre.

A kutatók a prizonizációs ártalmak közé sorolják a kulturális, viselkedési és érzelmi hanyatlást. A fogvatartottak többsége valamilyen szintű szorongást él át mentális képességeinek, épelméjűségének, viselkedési kontrolljának megőrzéséért, amit gyakran még a létperspektíva kilátástalansága is tetézt. Akik a leépülést el akarják kerülni, őrzik magukban a reményt, azok aktív erőfeszítéseket tesznek, szellemileg edzik magukat, tanulni akarnak, küzdenek az emberhez méltó életért, környezetért, arra töreksenek, hogy fejlődjenek, megvalósítsák önmagukat az adott körülmények között is (Huszár, 1995).

A népfőiskolai program mentálhigiénés funkciókat is betölthet, amennyiben teret ad az említett törekvéseknek, sőt reményt adhat azoknak is, akik esetleg már feladták a küzdelmet. Mindenképpen hozzájárul a realitással való kapcsolat megtartásához.

Részt vettem a Budapesti Fegyház és Börtönben indított népfőiskolai program első három hónapjának értékelésén, ahol az előadók és a fogvatartottak elmondták véleményüket. A lelkes fogadtatást és a pozitív visszajelzéseket látva arra a felismerésre jutottam, hogy minden, amit teszünk, mondunk, vagy amit nem teszünk, nem mondunk, egy

metakommunikatív üzenetet is hordoz, aminek hatása jóval nagyobb, mint a szándékolt verbális közléseké. Ezért igyekeztünk némiképpen tudatosan is megtervezni ezeket az üzeneteket.

A helyi Népfőiskolai Társasággal együttműködve elkészítettünk egy programajánló kérdőívet, majd egy-egy bemutatózó-tájékoztató jellegű csoportfoglalkozás keretében felmértük a fogvatartottak érdeklődését. Ennek megfelelően terveztük a foglalkozásokat, és verbuváltuk az előadókat.

A népfőiskola ünnepélyes megnyitása előtt megrendeztük egy naiv cigány festőművész kiállítását a börtönben. *Oláh Mara* expresszív képei és személyisége úgy felkavarta a fogvatartottakat, de a személyi állomány tagjait is, hogy az felért egy önismereti tréninggel. Elképesztő érzékenységgel tapintott rá ki nem mondott bűnökre, fájdalmas identitásproblémákra.

Üzenetének lényege így foglalható össze: „*A cigányság mindenáron való ragaszkodása a szabadsághoz a szabadság elvesztését eredményezi. A cigányoknak meg kell változniuk, tanulniuk és dolgozniuk kell. A fájdalom, a szegénység nem lehet elég ok a bűnözésre. Az igazi szabadság a tiszta lelkiismeretből fakad.*” Azt hiszem, ennél jobb indítást nehezen találhattunk volna (és azóta is dolgozunk a „Mara-hatással”), de ezt csak ő mondhatta el.

Intézetben kívüli előadók meghívásával utat akartunk nyitni az intézetben kívüli értékek és viselkedési normák érvényesülésének, támogatni akartuk a realitással való kapcsolat megőrzését, meg akartuk bontani az intézeti szubkultúra egységét. Nem akartunk kizárólag cigány népfőiskolát csinálni, sem az előadók, sem a résztvevők, sem a tematika tekintetében. Célul tűztük ki, hogy teret adunk a résztvevők aktivitásának, ezzel is ellensúlyozva a totális intézményekben kialakuló agresszív viselkedést.

A fogvatartott csak azokon a foglalkozásokon vesz részt, amelyekre jelentkezett. Aki jelentkezett valamelyik előadás-sorozatra, és azután megmásítja szándékát, megkérdezzük az okát, biztatjuk a részvételre, de nem kényszerítjük. Az előadások, foglalkozások felügyelőik jelenléte nélkül folynak, de ha az előadónak valamelyik résztvevővel gondjai vannak, fegyelmezi vagy kizárhatja az illetőt.

A tematika része a cigányság története, művészete, szokásai, nyelve, de jogi ismeretek is. A programban szerepel ajándékkészítés a családtagoknak, a családi élet, a gyermeknevelés mikéntje, valamint vállalkozási ismeretek.

Jelenleg túl vagyunk a kurzus felén, már csak az ajándékkészítői foglalkozások vannak hátra. A kurzus végén közösen értékeljük a programot a fogvatartottak és az előadók részvételével.

Tapasztalatok és tanulságok

A leendő előadókat alaposan fel kell készíteni a börtönre, mint intézményre (a szabályokra, közlekedésre, fogalmakra, zárakra, zárokra, riasztókra stb.), a fogvatartottak sajátos helyzetére, a bizonytalanságra, krízishelyzetre, a szélsőséges, de inkább alacsony iskolázottságra, az igénytelenségre, a kriminális személyiségre, a kiszolgáltatottságra és a manőverekre.

Az alapos felkészítés dacára is megdöbbentő volt a kívülről jövő tanárok szembesülése az iskolai oktatásból korán vagy teljesen kimaradt tanulók ismeretbeli hiányosságaival (olykor volt tanulóikra ismertek). Nagy kihívás számukra együtt kezelni a főiskolai végzettségű és az analfabéta fogvatartottat.

Bevallva vagy nem, az emberek szoronganak a börtönbe lépve, akkor is, ha előadóként jönnek. Tartanak a rendreutasítástól, hogy tájékozatlanságból megszegnek valamilyen szabályt. Tartanak a fogvatartottaktól, mint olyan személyiségektől, akik alaposan gyanúsíthatók bűncselekmény elkövetésével, akikről feltételezhető, hogy fittyet hánynak a társas érintkezés konvencióinak. Izgulnak amiatt, hogy sikerül-e felkelteni az érdeklődést tárgyuk iránt, elég érthető lesz-e az a tanulóknak.

Nagyon fontosnak találom a kívülről jövő emberek szerepét, ők a társadalom azon képviselői, akik nem hivatalból foglalkoznak a fogvatartottal. Rajtuk keresztül tudatosodik a szűkebb vagy tágabb szociális környezetben, hogy a bűnelkövető azután sem szűnt meg létezni, hogy a rendőrség elfogta, a bíróság elítélte, sőt szabadságvesztés-büntetésének letöltése után várhatóan visszakerül korábbi környezetébe. Ezek a kívülről jövő civilek lehetnek azok, akik a reszocializáció lehetőségeit keresik majd a pusztá és költséges fogva tartás helyett. A civilek pedagógiai, népművelői mentalitást, kommunikációs mintákat hoznak be, amelyek gazdagítják a bv. némiképp egysíkú interakciós modelljeit.

A foglalkozások során szemtől szembe találkozik az előadó és a fogvatartott. A bűnözőnek „arca” lesz, és viszont, ami mindkét fél számára nyereség. A bűncselekmény elkövetésében gátló tényező a személyes ismeretség. Ez a személyes kapcsolat segít abban, hogy felszínre kerüljenek a fogvatartott személyiségének egészséges, konstruktív részei, és ezek megerősítést nyerjenek.

Például az egyik fogvatartott nagy természetrajongó, aki örömmel konstataálta, hogy amit a baráti köre bolondságnak tekint, az itt érték. Volt olyan védett természeti kincs, amit csak ő ismert. Ez más megvilágításba helyezte hobbiját, és elhatározta, hogy szabadulása után felkeresi a többi nevezetességet is. *„Sok mindenhez kedvem támadt, életöröm van bennem. Tanulni akarok, és a cigánysággal foglalkozni.”* Egy másik fogvatartott azzal remekelt, hogy Európa valamennyi országának fővárosát meg tudta nevezni. Számára külön jutalom volt, hogy mástól is visszahallotta az előadó elismerését.

Az identitásában elfogadott és megerősített ember védekezési kényszere és előítéletessége csökken. A cigány fogvatartottak számára kiderülhetett, hogy a nem cigányok számára is érdekes, figyelemre méltó, esetleg egzotikus a cigány mesék, szokások, nyelvük világa. Gyűjtöttek szavakat, cigány imát, hagyományokat, énekeket. Volt, aki a többiek segítségével derítette ki, hogy ő milyen törzshöz tartozik. Az egyik fogvatartott így fogalmazta meg: *„Úgy érzem, itt, a csoportban nem kell attól félnem, hogy lenéznek a cigány voltom miatt. Egyenrangú emberként kezelnek.”* Kérdésre elmondja, hogy azért érez így, mert „nem cigányok foglalkoznak velük”.

Az igazság az, hogy cigány és nem cigány előadók egyaránt részt vesznek a programban. Azt hiszem, inkább maga ez az együttműködés és kölcsönös megbecsülés lehet modellértékű a cigányok és nem cigányok között. Másrészt ezek a tanárok, amellet, hogy sikeresek, elfogadottak, vállalják a cigányságukat is, és a fogvatartottakkal való közösséget

is. Ők olyan képviselői a cigányságnak, akikre méltán lehetnek büszkéek, és akik tenni akarnak a cigányság felemelkedéséért.

A kezdeti védekező beállítottság rövid idő alatt csökkent, és már arról is lehetett beszélni, hogy a cigányság mennyiben járult és járul hozzá a negatív előítéletek kialakulásához és fennmaradásához. Ennek kimondásához azonban megelőlegező elfogadásra volt szükség.

A tanulás nemcsak strukturálja az időt és gazdagítja a beszélgetések témáit, hanem fokozza az önbecsülést, tartást ad. Ítélethirdetés után a legtöbb fogvatartott letaglózva, falféren tér vissza, és ilyenkor pár napig nyugtatót kap, amíg átesik ezen a kritikus időszakon. Az egyik fiatal fogvatartott különösen hosszú ítéletet kapott, amire legrosszabb álmában sem gondolt. Meglepetésemre lejött az oktatásra, közvetlenül az ítélethirdetés után. Falféhr volt ugyan, de tartotta magát. Később elmondta, a nővér csodálkozott, hogy nem kért nyugtatót, hanem inkább lejött tanulni, mert „a gyógyszeről úgysem oldódik meg semmi”, és bármit megtesz, ami segít „túlélni” ezt a helyzetet. Kitűnőre vizsgázott. Azt hiszem, sokkal több történt itt, mint néhány szem nyugtató megtakarítása.

Kiscsoportos foglalkozások

A foglalkozások egy része kiscsoportos formában történik, ahol bizony érzelmi, indulati viharok is zajlanak. Elutasítások, szégyen, provokációk, amelyek feldolgozása közben kicsírázik a bizalom, erősödik az egymásra figyelés, a segítőkészség. Különösen tapasztalható ez a nőknél. Kinti életükben is kiszolgáltatottabbak, megalázottabbak, mint a férfiak. Csúnyán beszélnek, infantilisan és elutasítóan viselkednek, közömbösek saját sorsuk iránt, az önértékelésük erősen negatív. Náluk fokozottan szükség van elfogadó, bátorító, megerősítő attitűdre. Nagyon tanulságos az egyik nő esete, aki folyton dohogott, morgott, fejfájásra, asztmára, kézremegésre és másfélre hivatkozva elutasította a feladatokat, mert rettenetesen szégyellte, hogy analfabéta. Az előadó azonban nagyon jól kezelte a helyzetet, sikerült „hadra fognia” ezt a fogvatartottat. Miközben szorgalmasan gyakorolt, lassanként földerült az arca, és egy későbbi foglalkozáson már azt is vállalta, hogy magóra énekel.

Egy másik nő szinte elmebetegként viselkedett az első foglalkozáson. Olyan volt kibontott ősz tincseivel, zavaros beszédével, mint egy elvadult Ofélia. A következő foglalkozáson megfésülködve, összefogott hajjal és sokkal rendezettebben jelent meg. A harmadik foglalkozáson pedig igen tehetségesen gyakorolta a betűvetést.

Az analitikus elmélet szerint a bűnözés többek között a szülői modell deficitjével magyarázható. Vagy egyáltalán nincs apai, szülői minta (a gyermek állami gondozott, kallódó, elhagyott), vagy van ugyan pozitív minta, de a negatív érzelmi viszonyulás, rossz kapcsolat miatt a gyermek nem képes azonosulni vele, vagy már a szülői minta is antiszociális, és a gyermek azt teszi magáévá a családi szocializáció során (Popper Péter). Ebben a megközelítésben milyen szerepet játszik a bv. intézet a fogvatartottak életében? Totálisan meghatározza, kontrollálja a tevékenységet, megfosztja, illetve felmenti családfenntartói felelősségétől, ezáltal infantilizálja a fogvatartottat. Ugyanakkor az intézet a hideg, szigorú, korlátozó, kényszerítő, büntető apa szerepét tölti be.

Ez a konstelláció már a családban is csődöt mondott. Éppen ezért nagyon fontos, hogy pozitív szülői funkciók is legyenek a börtönben, az elfogadó, biztató, gondoskodó, tanító, nevelő, ugyanakkor értékrendet közvetítő, teljesíthető követelményeket támaztó, és reális visszajelzéseket adó szülő. Úgy látom, a népfőiskola az egyik lehetőség az eredeti család patológiás vagy hiányos működésének korrekciójára.

Célszerűnek látszik a foglalkozásokon a kettős vezetés, a külső előadó mellett egy nevelő vagy pszichológus, vagy egy már tapasztaltabb népfőiskolai munkatárs, aki technikailag is segíthet az előadónak. Így folyamatosan figyelemmel kísérhetjük a programok alakulását, ráadásul könnyebb a csoportokban zajló történések értelmezése is.

További céljaink szerint szeretnénk folyamatossá tenni a népfőiskolai oktatást. Szükség van hosszú távú programokra (nyelvtanulásra, helyesírás-, rajz- és zenetanulásra, írás- és olvasástanulásra), rövidebb lélegzetű tematikus előadásokra. Segíteni kell a vizsgára való felkészülését azoknak, akiknek hiányzik az általános iskola valamelyik osztálya, ehhez azonban előbb egy ismereteket felfrissítő foglalkozássorozat szükséges.

Koncz Ilona

Felhasznált irodalom

Csetneky László: A pszichológiai ellenállás elméletéről (Módszertani füzetek, 1988/1. szám)

Boros János: Börtönhatás. Visszaeső elítéltek kérdőíves vizsgálata (Börtönügyi Szemle, 1995/4. szám)

Huszár László: Alkalmazkodás. Hosszúidős elítéltek börtönadaptációja (Börtönügyi Szemle, 1995/2. szám)

Popper Péter: Az antiszociális személyiségfejlődés (In Alkalmazott pszichológia, kriminálpszichológia. Szerkesztő: Lénárt Ferenc, Gondolat, 1984., 470–498.)

Mit hoz a jövő?

Az enyhébb végrehajtási szabályok múltja és jelene

Az 1993. évi XXXII. törvény 4. szakasza új jogintézményként bevezette az enyhébb végrehajtási szabályok (a továbbiakban evsz.) alkalmazását börtön és fogház fokozatú elítéltek esetében. A törvény végrehajtására azonban sem az intézetek, sem az állomány, de még az érintett elítéltek sem voltak felkészülve.

Mindez valószínűleg annak köszönhető, hogy a szóban forgó törvényszakasz, úgy mond, az Európai Uniónak készült. Az azóta eltelt időszak megosztotta a társadalomnak azt a részét, amely ismeri a törvényt, de megosztotta a bévés társadalmat is. Sokan tartanak attól, nem látják értelmét, hogy elmondják véleményüket a kialakult helyzetről, pedig meggyőződés, hogy az egyetértés elsődleges elősegítője a vita és a véleménycsere. Sajnos a vélemények visszatartása bizonyos értelemben misztifikálta és a mai napig is misztifikálja a jogszabályt. Ennek egyik oka a bevezetésében keresendő. Az intézetek mellett a bírói kar sem volt felkészülve a jogszabály alkalmazására, ezért alakulhatott ki az a helyzet, hogy kezdetben olyan személyek is megkaphatták ezt a kedvezményt, akik nem érdemelték meg. A helyzet mára annyiban változott, hogy a bíróságok egymás ítéletére, valamint a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalására támaszkodva hozzák meg ítéleteiket, melyeknél már valóban figyelembe veszik az elítéltek előéletét, bűncselekményét, ítéletét, kapcsolattartását, netán jutalmait vagy a fegyelmi helyzetét.

A bírósági állásfoglalások viszont nem kötelező érvényűek, csak ajánlások. Hiányzik az a törvényi szabályozás, amely pontosan meghatározná, hogy kik, milyen háttérrel kerülhetnek az evsz. hatálya alá.

A bíróság az ítélet meghozatalakor azért ítélte az illetőt szabadságvesztés-büntetésre, mert azt látta szükségesnek a bűnmegelőzés, a társadalomtól való elkülönítés érdekében. Ezzel szemben az elítélt (vagy ügyvédje) kérelmével szinte felülbírálja a döntést, amit egy másik bíróság esetleges pozitív döntéssel jóváhagy. Véleményem szerint törvénymódosítással kellene szabályozni már az alapítélet meghozatalakor, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéhez hasonlóan, hogy ki az a személy, aki evsz.-es lehet. Figyelembe kellene venni a bűncselekmény elkövetésének szándékosságát, a visszaesés fokát, a bűncselekmény társadalomra történő veszélyességét, az ítéleti időt, de még az elítélt vagy családja anyagi helyzetét is. Hiszen a gyakorló nevelők nap mint nap találkoznak azzal a ténnyel, hogy az elítélt az utolsó fillért is elhozza otthonról a gyerme-

kei elől, hogy ismét hazamehessen. Ez pedig nem ápolja a családi köteléket. A másik törvényi lehetőség az evsz. új végrehajtási fokozatként való alkalmazása. Nekem abban a lehetőségben volt részem, hogy 1994-ben, amikor Állampusztán megnyílt az evsz.-körletrész, nevelőként elsőként foglalkoztam az e szabályok hatálya alá került elítéltekkel. Szinte naponta találkoztam azzal a nehézséggel, amit a törvény hiányossága jelent. Bár nem a mi intézetünkben elhelyezett elítélttel történt, de a legdurvább esetre, gondolom, más is emlékszik, amikor az elítélt eltávozáson megölt egy hajléktalant, de a parancsnok csak felfüggeszthette az evsz.-t. Akkori tapasztalatom szerint az evsz. hatálya alá helyezés után egyértelműen romlott az elítéltek magatartása, bizonyos esetekben munkához való hozzáállása is. Bizonyíthatóan többször kellett őket fenyítésben részesíteni, ezzel párhuzamosan kevesebbszer kaphattak jutalmat. Ez tipikus példája a konformizmusnak, amikor „valamiért” hajtanak, majd a cél elérése után „leállnak”. A fenyítéseket többnyire az evsz.-szel kapcsolatos kedvezményekkel történő visszaélések miatt kapták (például ittas visszaérkezés, visszaélés a készpénzzel). A parancsnok úr legfeljebb annyira büntethette az elítéltet, hogy a következő hónapban – a törvény előírása szerint – csak egyszer engedte haza, ami anyagi lehetőség hiányában egyébként is sok esetben reális volt.

Az eltelt időszak azonban azt is bizonyította, hogy vannak elítéltek, akik a törvény adta lehetőséggel jól élnek, tehát nem élnek vissza vele. Most már nem azon van a hangsúly, hogy legyen vagy ne legyen

evsz., hanem azon, hogy ténylegesen kik érdemlik meg ezt a kivételes kedvezményt, és hogyan lehet elérni, hogy csak azok kapják meg, akik valóban megérdemlik. Értesülésem szerint a törvény módosítás előtt áll, amiről a bíróságok véleményét már megkérték az illetékesek.

Az is igaz, hogy az intézeteknél a bv. bíró és az állomány tagjai között kialakult kapcsolat jó, ennek következtében rendszeresen megbeszélik a történeteket, kicserélik tapasztalataikat, így a bv. bírók ismerik az állomány véleményét, javaslatait. Ezek azonban nem pótolják azt a hiányosságot, amit az intézetek gyakorló szakemberei javasolhatnának tapasztalataik alapján a törvényt módosításhoz, ami azért is szükséges, hogy megszűnjön az a logikátlanság vagy ellentmondás, amelyet jelenleg az evsz. jogintézménye alapján is magában hordoz, és ami abban nyilvánul meg, hogy amíg az egyik bíróság úgy ítélte meg az elítélt cselekedetét, miszerint a társadalom védelmében el kell őt különíteni a többi állampolgártól, addig a másik bíróság rendszeres kijárást biztosít neki a bv. intézetekből.

Írásom nem teljes, de nem is törekedtem teljességre. Vitaindítónak és figyelemkeltőnek szántam, nem mindegy ugyanis, hogy a jövőben mi lesz az evsz. sorsa. Nem mindegy, hogy a büntetés-végrehajtásban dolgozóknak milyen törvényt kell végrehajtaniuk. Nem lenne szerencsés, ha a továbbiakban is az a szemlélet uralkodna, amelyet egy többszörös visszaeső elítélt vall, szerinte ugyanis az evsz.-es körlet olyan, mint egy munkásszállás, ahonnan hétvégeken haza lehet járni.

Antal Ferenc

Erőfelmérés

Szervezéstől a végrehajtásig

A büntetés-végrehajtási intézetek az 1998-ra meghatározott fizikai állapotfelméréseket végrehajtották. Minden intézet sajátosságainak megfelelően más módszerrel és szervezéssel oldhatta meg a feladatokat az eredményesség érdekében. A Szegedi Fegyház és Börtönben is sikeresen végrehajtottuk a felméréseket. Ez ösztönzött arra, hogy tapasztalatainkat leírjam. Ez persze nem jelenti azt, hogy másutt is így kell csinálni, hiszen minden intézet más feltételekkel rendelkezik. Mindenesetre tapasztalataink a végrehajtást követően az állomány körében kedvezőek voltak.

A fizikai alkalmassági követelmények megtervezésekor az alábbi törvényt, rendeletet és intézkedést vettük figyelembe szervező munkánk során. A Hszt. 75. §-a előírja, hogy „A hivatásos állomány tagjának meg kell felelnie a miniszter által meghatározott, a beosztásának és életkorának megfelelő egészségi, pszichikai és alkalmassági követelményeknek.” A 33/1997. (V. 13.) BM–IM–TNM együttes rendelet 21. §-a meghatározza a korcsoportoknak a követelményszinteket és a végrehajtás teljesítésének gyakoriságát. A 0173/1998. (IK. Bv. Mell. 9.) OP-intézkedés iránymutatást ad a végrehajtásra, a beosztásnak megfelelő követelményekre, a nyilvántartásra és a jelentési kötelezettségre. Végeztül az intézet állományára vonatkozóan intézetparancsnoki intézkedés szabályozza az ellenőrzést végző bizottság tagjainak feladatait, a végrehajtó állomány kötelezettségeit, a végrehajtási ütemterv elkészítését és a felmérésekre fordítható időt.

Előzményként csak annyit, hogy intézményünk személyi állománya 1998-ban a rendőrséggel történt megállapodás alapján heti három alkalommal meghatározott időpontokban használhatta a rendőrség tornatermét a fizikai állapot felméréséhez szükséges felkészülésre és a szabadidős tevékenységre.

A faliújságra kihelyezett szóróanyag, valamint az elméleti oktatásban feldolgozott követelmények az állomány számára megfelelő információval szolgáltak ahhoz, hogy felkészülhessenek a fizikai állapotfelmérés végrehajtására. Ezt csak azért említem meg, mert a Szegedi Fegyház és Börtön nem rendelkezik olyan létesítménnyel, amely alkalmas az előírt feladathoz, ezért a követelmények teljesítését csak az intézeten kívül tudtuk megoldani. Mivel a fegyveres társszerveknél is ebben az időpontban mérték fel az állományt, ezért más, arra alkalmas objektum után kellett néznünk. Ennek kiválasztásánál akadt néhány fontos szempont. Például az, hogy a helyszín lehetőleg az intézettől ne legyen távol. (Így a személyi állomány mozgatása gyors és egyszerű. A munkaidőből biztosított 4 órát ne haladja meg

a felmérés ideje és az oda-visszaút összesen.) A létesítmény és az intézet között legyen összeköttetés (vezetékes vagy rádió), ráadásul a költségek se legyenek nagyok (terembérlési, illetve pályahasználati díjak). A felméréseken részt vevő állomány kapjon megfelelő öltözt, zuhanyzót, ahol a feladatok teljesítése után rendbe teheti magát.

Az öt feladatot egy helyen és egyetlen alkalommal el lehessen végezni. (Ne kelljen a dolgozókat külön feladatonként mozgatni, új meg új időpontokat kijelölni.) A helyiség alkalmas legyen nagyobb létszámú csoportok számára is.

Az időjárás ne befolyásolja a feladatok végrehajtását. (Itt jegyezném meg, hogy szerencsés lenne a ponttáblázatot kiegészíteni, amelyben szerepelnének a feladatok teljesítésénél az időjárás miatti szorzószámok.) Könnyű belátni, hogy például egy késő őszi vagy hideg téli napon, melegítőben hosszabb idő alatt lehet csak teljesíteni a 2000 méteres futást, mint tavasszal.)

A szempontok alapján sikerült olyan objektumot találni, amely megfelelő volt az intézet számára, és olyan megállapodást kötöttünk, amely nemcsak a felmérésekre korlátozódik, hanem a későbbiekben is lehetőséget biztosít állományunk számára a gyakorlásra. A szerződésnél figyelembe vettük, hogy a felméréseket mennyi idő alatt, milyen időközönként és hány órában tervezzük.

A foglalkozások megszervezésénél az ütemterv kidolgozása volt a legnehezebb feladat, hisz a már szerződésben meglévő időpontokra kellett a dolgozókat kijelölni. Az ütemterv tartalmazta a foglalkozások helyét, idejét, a tartaléknapokat, az osztályoktól aznapra várt maximális létszámot.

Az ütemterv kidolgozásánál az volt a célunk, hogy ne okozunk fennakadást a napi munkában, ezért arra törekedtünk, hogy inkább több alkalommal, de viszonylag kisebb csoportokban (30-45 fő) végezzük a felméréseket. (Előfordult, hogy egy osztálytól egy csoportban csak ketten vettek részt, de az összlétszám a 30 főt így is elérte.)

Több időpontot és egy körülbelüli optimális létszámot adtunk meg az osztályoknak a kijelölt napokra. Az időpontokon túl tartaléknapokat jelöltünk ki azok számára, akik váratlan feladataik miatt nem vehettek részt a foglalkozásokon. Az időpontokat ajánlásként fogalmaztuk meg az osztályoknak, és a szolgálatsszervezés előtt adtuk meg. Így a dolgozók és az osztályok kiválaszthattak kedvező napokat. Ezzel elértük, hogy az osztályok feladataik és elfoglaltságuk szerint oszthatták be állományukat. Az ütemtervnek megfelelően az osztályok a felmérések előtt egy héttel az egészségügyi szolgálatnak leadták a részt vevő állomány névjegyzékét, így azok, akik még nem vettek részt az orvosi vizsgálatokon, a felmérések előtt idejében elmehettek.

Foglalkozási helyeket jelöltünk ki, ahol az adott fizikai állapotfelmérés feladatai szerepeltek. A foglalkozási helyeket természetesen a foglalkozások előtt berendeztük, így az adott szer, a feladathoz szükséges eszköz, valamint a korcsoportnak megfelelő értékelési táblázat ki volt téve.

A foglalkozásba beépítettük a résztvevők orvosi vizsgálatát, amit a helyszínen közvetlenül a felmérés előtt szakképzett orvos végzett. A felmérések ideje alatt végig ott maradt az orvos. Ezzel biztosítottuk, hogy egy esetleges sérülést a helyszínen azonnal, szakszerűen ellásson.

TAPASZTALATCSERE

A foglalkozás bevezetőjében a foglalkozásvezető ismertette a foglalkozáson betartandó biztonsági rendszabályokat, és a foglalkozás menetét, valamint bemutatta a foglalkozási helyeket, ismertette a feladatokat, amelyek közt szerepelt fekvőtámasz, felülés, függés, ingafutás, 2000 méteres futás.

A foglalkozásvezető ismertette és bemutatta a szabályos végrehajtást, és felhívta a figyelmet a lehetséges hibákra. Az adott feladatnál időt adtunk a bemelegítésre, sőt a foglalkozásvezető meg is követelte ezt. A 2000 méteres futás kivételével a feladatokat egyenként hajtottuk végre.

A feladat végrehajtása után az egyén teljesítményét a kiadott táblázat szerint értékeltük, és a teljesített feladat idejét, darabszámát, valamint a pontszámot a foglalkozásvezető az értékelőlapra rávezette. A végleges értékelést az összes feladat végrehajtása után az egyénnel közösen végeztük el, amit a résztvevő aláírásával igazolt.

A foglalkozásokat foglalkozási jegy alapján vezettük le. Mindenhol készült jelenléti ív, melyet a részt vevő csoport fizikai állapotvizsgálati lapjaihoz tűztünk. Az értékelő lapok és a jelenléti ív alapján a szolgálati helyre visszaérkezve a foglalkozásvezető név szerint igazolta az osztályoknak a résztvevőket. A felmérés eredményeiről naprakész számítógépes nyilvántartás készült. A meglévő adatokról az információt a felmérés befejezése után átadtuk a minősítésre jogosultaknak, illetve a résztvevőknek, hogy tisztában legyenek saját teljesítményükkel.

Visnyovszki István

Új stratégia

Képzésünk az ezredforduló küszöbén

A különböző felmérések és kutatási eredmények meggyőzően bizonyították, hogy a kiválóan működő szervezetek sikereinek titkát elsősorban a tudatosan és gondosan kidolgozott, eredményorientált stratégiában, valamint a megvalósításon őrkdő, jövőorientált szellemű irányításban kell keresni. Ez az általánosságban megfogalmazott meghatározás az államigazgatás sajátos szervezeteire is valósnak bizonyult, ide sorolva a büntetés-végrehajtás szervezetét is.

Az 1990-es évtized magyar büntörténelmének kulcsmotívuma és ezáltal a szakmai fejlődés irányát jelentősen átforgató pillanata volt az európai polgári demokráciákban őshonos *normarendszerek adaptálása* a hazai viszonyokra. A közép- és kelet-európai struktúrák által évtizedeken keresztül preferált intézményrendszerek átalakítása során – az EU-ajánlások által közvetített effektusok révén – a szakmai útkeresés szokatlan és eddig soha nem tapasztalt dilemmák és nyomások keresztüze került. A külső és belső hatásoknak köszönhetően gyökeresen átalakítani, átforgatni akaró reformfolyamatok indultak el az egyes szakmai területeken, így az információk technológia, valamint a tudásgyarapodás területein.

Az új viszonyokat eredményező átalakulás hatására fel- és leértékelődtek korábbi ismereteink, készségeink, és sürgető igény jelent meg az új ismeretek bővítésére. Gondoljunk csak a gazdasági, jogi tevékenységre, a számvitel, számítástechnika, biztonságtechnika, valamint az emberi erőforrás területén megjelent számunkra, esetenként

meglepő, ismeretlen új információ- és fogalomrendszerekre, valamint az ezek hatásaként élénk tároló tudásmennyiségre.

A szakmai értelmiség körében magasabbban kvalifikált „specialisták” jelentek meg a büntetés-végrehajtás szinte minden területén, megváltoztatva, átalakítva ezáltal korábbi szervezeti kultúránkat.

Mindezek alapvető változásokat eredményeztek az élet minőségében, a személyes szférában és a munka terén új értékrendek jelentek meg, például a vagyon gyarapítására való törekvés igénye, az értelmes munka és az értelmes élet által támasztott követelményeknek történő megfelelés, illetőleg a biztos egzisztenciához való ragaszkodás.

A társadalom értékrendjének átalakulása nem hagyott kétséget afelől, hogy a nyugat-európai demokráciákban őshonos büntetés-végrehajtási alapelveknek szabad utat szükséges biztosítani, átvételéhez és a magyar viszonyokra való alkalmazásához meg kell teremteni a feltételeket.

Az elméletek, koncepciók, szakismertek összessége, valamint az évtizedek során

felgyülemlett tudásanyag egyre kevésbé belátható őserdőként jelent meg. Mára már senki sem mondhatja el magáról, hogy ebben a rengetegben biztonsággal képes eligazodni.

Viszonylag legnagyobb áttekintésünk az ismeretek egészéről akkor van, amikor befejezzük a különböző iskoláinkat. A későbbiek során örülünk, ha lépést tudunk tartani saját szakterületünk fejlődésével. Az egyéb ismeretekkel pedig úgy állunk, hogy a napról napra reánk zúduló új információk áradatában régebben szerzett ismereteink lassanként elmosódnak.

A büntetés-végrehajtási szervezetben zajló reformfolyamatok sikere szükségszerűen megkívánta a humán erőforrás-gazdálkodás átfogó átalakítását, s annak általános elismerését, hogy e munkában kitüntetett szempont a rendelkezésünkre álló „szürkeállomány” legmegfelelőbb felhasználásának kutatása, szakemberképzésünk, utánpótlásunk jelenének és jövőjének számbavétele és korszerűsítése.

Jövés-menés

Ma már jól ismert tény, hogy az elmúlt évtizedekben a büntetés-végrehajtás személyzetét a kontraszelekció és az ezzel egy időben jelenlévő fluktuáció tizedelte. Az 1980-as évek végétől a munkaerő-szerkezet tovább romlott. Korosztályok fordítottak hátat a szervezetnek. A szakmában ténylegesen eltöltött idő rohamosan zsugorodott. Szinte teljesen eltűnt a végrehajtásban egykor derékhatat képező 15–25 éves gyakorlattal rendelkezők tömege. A társadalmi megítélés, a „smasszerizálás”, a munka alacsony társadalmi presztízse, a szakma pályavonzásának csekély volta mind azt erősítette, hogy a szervezetet el kell hagyni, illetve nem szabad ide jönni. Még annak sem sikerült azonosulnia a

büntetés-végrehajtási tevékenységgel, aki jogi, igazgatási, illetve pedagógiai vagy katonai területen szerezte meg végzettségét. Az ott-honról hozott, a büntetés-végrehajtást opponáló és alulértékelő attitűdöket az általunk kialakított képzési, továbbképzési rendszerek a rövid képzési idő alatt csak részben tudták, tudják átalakítani, megváltoztatni. A kialakult helyzetet továbbnehezítette, hogy a hivatalos börtönfilozófia alapvető változások ment keresztül, maga mögött hagyva a mára már megkopott értékrendeket. A gazdasági és politikai struktúrák összeomlásával egy sor, a korábbi rendszertől függő képzettség, szakismeret elvesztette primátusát. Az át-alkulási folyamat hatásmechanizmusa során – jellemzően a menedzsmentre és az értelmiségi körökre – munkatársaink csupán kisebb hányada volt képes teljesíteni mindazon elvárásokat, amelyek megfeleltek a nemzetközi normatíváknak és a hazai követelményszinteknek. A munka anyagi, erkölcsi elismertsége, de az általunk kínált lehetőségek sem álltak arányban elvárásainkkal, és nem tükröztek a folyamatosan növekvő társadalmi igényeket. Így azok a jelentkezők, akik ezt a pályát kívánták élethivatásul választani, iskolai végzettségüket tekintve az alacsonyan kvalifikált, labilis egzisztenciával rendelkező szabad munkaerőből tevődtek össze.

A szervezetünkénél tapasztalható 12–15 százalékos fluktuáció, a magasan képzett, kellő tapasztalatokkal rendelkező szakemberek hiánya jól mutatta, hogy a büntetés-végrehajtási munkát mind kevesebben tekintették életcéljuknak. A szakember-utánpótlás gyakorlatának változása, a kiképzés, felkészítés, továbbképzés reformja a mindennapok humán erőforrás-gazdálkodásának egyre sürgetőbb feladatává vált. Új stratégiára és alapvető változtatásokra volt szükség.

Koncepciónk alapját annak a tételnek az elfogadása jelentette, amely szerint a büntetés-végrehajtási munka éppen úgy szakértelmet kíván, mint minden más komplikált tevékenység.

A büntetés-végrehajtási munka több, mint szakma: hivatás, sőt túlzás nélkül mondható, hogy élethivatás, stílus, az egész életet meghatározó munka. Így munkatársaink kiválasztása és felkészítése, a mindennapok során történő továbbképzése stratégiai fontosságú tevékenység.

A társadalmi és a tanulmányi szelekció közötti összefüggés, az iskolarendszer jelenlegi struktúrája, a középiskolák különböző képzési célja stb. erősen befolyásolja munkaerő-gazdálkodásunk merítési bázisát, amely sok szempontból illuzórikussá teszi a kívánatos kiválasztási mechanizmust, a képességek, motivációk alapján történő válogatás következetes érvényesülését.

Évről évre joggal merült fel a kérdés, vajon a felvettek és az azonnal pályát módosítottak, valamint az elutasítottak között milyen arányban szerepeltek megfelelő képes-

ségekkel és erős hivatástudattal rendelkezők. Sajnálatos tény, hogy már nem rendelkezünk olyan felvételi eljárással, amely a jelelt általános alapismereti színvonalának megállapításán jóval túlmenő információt képes adni, ami lehetővé tenné a pályakövetelmények alapján kialakított későbbi beválás eddiginél nagyobb biztonságú előrejelzését. Egy ilyen felvételi eljárás kidolgozása a közeljövő egyik kiemelt feladata lenne. Ennek ellenére az ezredforduló kulcsfigurája az a vezető, oktató, tanár, aki képes megfelelően megfogalmazni és közvetíteni a mindennapok büntetés-végrehajtásának szervezetkultúráját.

A személyzet képzésének napirenden lévő átalakítása, korszerűsítése egyben kitűnő alkalmat ad arra, hogy visszatekintsünk arra a fejlődési folyamatra, amelyen képzési, továbbképzési rendszerünk átment. *Büntetés-végrehajtás és szakszerűség* az utóbbi évtizedek egyre inkább együvé tartozó fogalmi. A két kategória tipikusnak tartott összekapcsolódása persze helyzetenként és időszakonként korántsem egyforma ütem-

ben és még kevésbé azonos tartalommal történt. A magyar börtönügy történetét e két fogalmi rendszer összefonódása, illetve elkülönülése jellemezte.

A II. világháborút követő időszakban a büntetés-végrehajtás személyi állományának szakmai felkészítése a társadalmi mozgásokat és a büntetés-végrehajtással szemben támasztott elvárások változásait követte. Képzési rendszerünket alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy 1952 és 1963 között a „börtönügyek” intézése a Belügyminisztérium szervezetének irányítása alá tartozott. A képzés, kiképzés bázisát a minisztérium által működtetett iskolák jelentették, amelyekben fokozatosan kialakult a civil és egyenruhásított személynzet szakmai képzésének büntetés-végrehajtási intézményrendszere.

Irányító szakemberek képzésére – amely 6 hónapos időtartamú volt – először 1948-ban került sor tiszti tanfolyam indításával. A tanterv az általános szakmai ismereteken túl az állami közép fokú iskolákban tanított tudásanyagra épült, így a tantervben matematikai, helyesírási, földrajzi, történelmi, politikai, őrszolgálati, jogi, anyagi-pénzügyi és büntetés-nyilvántartási ismeretek oktatása, valamint alaki és sportfoglalkozás szerepelt. A tananyag a hivatalos levelezés és a szerződés kötés gyakorlatával egészült ki. A legmagasabb óraszám a politikai oktatásra volt biztosítva. 1950-ben az oktatás időtartamát nyolc hónapra emelték. Az első, kifejezetten a szakmát oktató Büntetés-végrehajtási Központi Kiképző Iskola 1952-ben létesült, amelynek keretében egyéves tisztképző tanfolyamokon történt a tisztek képzése. E folyamat az 1956-os forradalmi események miatt félbeszakadt.

A fogvatartottakkal való foglalkozás

humanizációja érdekében, amelyet nevelés kifejezéssel határoztak meg, 1958-ban 2-3 fős rabnevelési csoportok alakultak az intézetekben. A személynzet erre a célra történő speciális felkészítése érdekében rabnevelői tanfolyamok indultak. A hat hónapos nappali képzés anyagát az akkori ideológiát képviselő *marxizmus-leninizmus*, valamint a pedagógia alapjait magában foglaló úgynevezett *nevelési ismeretek* és a *büntetés-végrehajtási szabályzat* alkotta.

A magasabban kvalifikált börtönszemélynzet szakember-utánpótlásának (tisztek) kialakítása érdekében meghatározó jelentőségű változást hozott 1959-ben a Belügyminisztérium Rendőrtiszti Akadémia és ennek keretén belül a büntetés-végrehajtási szak létrehozása.

A kétéves nappali, illetve hároméves levelező tagozat oktatási anyaga szemléletesen tükrözte a korszak politikai arculatát, valamint a büntetés-végrehajtásról alkotott véleményét. A tananyag egyrészt ideológiai, jogi, karhatalmi, harcászati, testnevelési, gépjármű-vezetési ismeretekből, valamint a közismereti tárgyakból állt, amelyeket az akadémia tanszékeinek tanárai oktattak, másrészt a büntetés-végrehajtási szakismereti tárgyakból (szolgálati, őrszolgálati, fegyelmi, büntetés-végrehajtási szabályzatok, rabnevelés, ügykezelés) állt, ezeket a büntetés-végrehajtás állományába tartozó tanárok adták elő. A Belügyminisztérium Rendőrtiszti Akadémia büntetés-végrehajtási tagozatán folyó tisztképzés kielégítette az akkori igényeket, hiányzott azonban a tematikából a büntetés-végrehajtási feladatok ellátásához elengedhetetlenül szükséges vezetési ismereteknek, valamint a kriminálpedagógiai és kriminálpszichológiai ismereteknek a megfelelő mélységű oktatása.

Mérföldkő

A büntetés-végrehajtás szakértelmiségének kialakításában meghatározó jelentőséggel bírt és mérföldkövet jelentett az 1971-ben alapított Rendőrtiszti Főiskola. A büntetés-végrehajtási szakma elismerését jelentette, hogy az 1972/73-as tanévben büntetés-végrehajtási szak indult nappali tagozaton, majd 1973-tól önálló büntetés-végrehajtási tanszék alakult. A képzés időtartama nappali tagozaton 3 év volt, 1976-tól négyéves képzési időtartammal megkezdődött a levelező oktatás is. A hatvanas évektől a büntetés-végrehajtás gyakorlatában mindjobban előtérbe került a fogvatartottak nevelésével kapcsolatos tevékenység, amely szükségessé tette a személyi állomány szakirányú képzésének beindítását, megszervezését. A rabnevelő tanfolyamok késői folytatásaként e törekvés jegyében 1972-ben a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán speciális beiskolázásos rendszerben – elsősorban tiszthelyettesek részére – nevelőtisztképzés indult 4 éves levelező formában, amely államilag elismert tanári diplomát adott az itt végzett hallgatóknak. Az önálló büntetés-végrehajtási tagozat létrehozásával kialakult a felsőfokú diplomás nevelőtisztképzés feltételrendszere, szélesítve ezáltal a büntetés-végrehajtás szakértelmiségét. Az elméleti képzést kiegészítette a gyakorlati képzés speciális rendszere: a hallgatók a Szegedi Fegyház és Börtönben nevelési gyakorlatokon vettek részt. Ez a forma a hetvenes évek második felétől a kilencvenes évek elejéig alapvetően képes volt biztosítani a nevelői állomány színvonalas utánpótlását. A főiskoláról 1992-ben bocsátották ki az utolsó büntetés-végrehajtási tagozatos évfolyamot.

A büntetés-végrehajtás szervezetében és

irányításában bekövetkezett változások, valamint a tevékenységi körök bővülése következtében egyre több, már korábban a polgári életben diplomát szerzett szakember került a testülethez. A polgári életből felvettek és kinevezettek megbízatása 1 év próba-időre szólt, amelynek lejártáig az alapvető büntetés-végrehajtási ismeretekből kellett vizsgát tenni. A felkészülést segítette a 10 napos tanfolyam és az ezt követő öt nap, amelyet egyéni tanulásra biztosítottak.

A személyzet felkészítésével, képzésével, kiképzésével kapcsolatos feladatok döntő többsége az alap- és középfokú állami végzettséggel rendelkezőket érinti. Az alapfokú képzés 1949-ig az egyes intézeteknél történt, központi kiképző iskola nem működött. Az első képzési központ 1949-ben a Gyűjtőfogház területén létesült, *Őri Újjonc Iskola* néven, ahol a képzés hat hétig tartott. Az első iskolarendszerben működő kiképzőközpont 1951-ben létesült, egy kastélyépületben. Itt kezdte el működését 1952-ben – a már korábban ismertetett egyéves tiszti tanfolyam mellett – az intézetekben foglalkoztatott örök alapfokú képzése, amely négy hónapot vett igénybe.

Ezen képzések során politikai, rabnevelési, jogi ismereteket, bv. szabályzatot, fegyelmi szabályzatot oktattak, továbbá önvédelmi és alaki kiképzésben részesítették a hallgatókat. Ez az iskola 1960-ban zárta be kapuit.

Az őri állomány alapképzése az 1960-as évektől 1975-ig a kistarcsai alapfokú rendőriskolán öt hónapos, bentlakásos formában valósult meg.

A fogvatartotti létszám dinamikus emelkedése, amely a személyzet számának növekedésével járt együtt, a kiképzés ütemének lelassulását eredményezte, és ennek következményeként nőtt a kiképzetlen ál-

lomány létszáma. A gondokat 1965-től a nagyobb intézeteknél szervezett, alapfokú öri levelező tanfolyamok bevezetésével kívánták enyhíteni, de ezen oktatási formák sem tudták a képzett munkaerő utánpótlást biztosítani.

Többirányú kísérletezés folyt és inkább csak próbálkozásnak tekinthető az 1975/76-os tanulmányi évben a Tököli Büntetés-végrehajtási Intézetben szervezett négy-, hat- és nyolchetes tanfolyam, amely az új felszerelők kiképzését lett volna hivatott megvalósítani.

A személyzet képzésének történetében gyökeres változást eredményezett a *Büntetés-végrehajtási Alapfokú Iskola* váci székhellyel 1976-ban. A cél az volt, hogy az alap- és középfokú állami iskolai végzettséggel rendelkező személyzet valamennyi újonnan kinevezett tagja a kor követelményeinek megfelelő színvonalú képzésben részesüljön. Az alapfokú szakmai ismeretek elsajátítását biztosító iskola kiképzési és képzési rendszerre 1984-re alakult ki, vált teljes körűvé.

Két egymásra épülő szinten történt a felkészítés. Az első szint a 15 nap időtartamú kiképzés, amelynek során a személyzet szolgálatba állításához elengedhetetlenül szükséges volt az elméleti ismeretek elsajátítása, gyakorlása, valamint az előírt lögyakorlat végrehajtása. Az első szint abszolválása nélkül a személyzet tagja csak korlátozottan, felügyelettel mozoghatott az intézet területén. A kiképzést az iskolarendszerben folyó bentlakásos tanfolyam követte, amely öt hónapos elméleti és három hónapos gyakorlati képzésből tevődött össze. Ezzel a képzési formával párhuzamosan a kiképzetlen munkaerő növekedési ütemének enyhítése céljából öt hónapos levelező képzés is működött.

A nyolcvanas években ismét kedvezőtlen fordulatot vett a munkaerőmozgás,

amelynek következtében a váci központi alapfokú iskola már nem volt képes rendeltetésének megfelelő mértékben biztosítani az intézetek munkaerő-utánpótlásának képzési igényeit. Ennek enyhítésére összesen hat országos letöltőintézetben alakítottak ki központot. Az oktatási programot, tematikát a korábban már említett levelező képzésnél jól bevált gyakorlat képezte, amelynek szakmai irányítását a központi iskola felügyelte.

A büntetés-végrehajtási testület középfokú szakmai képzése 1960-ban kezdődött a Belügyminisztérium Tiszthelyettesképző Iskoláján. Ez a képzési forma elsősorban gazdasági területekre képzett szakembereket a Belügyminisztérium elvárásainak megfelelően, kizárólag nappali tagozaton, a képzés időtartama tíz hónap volt. Az 1970-es évek elején erőfeszítések történtek a középfokú szakmai felkészültséget igénylő munkakörök színvonalának javítására és ezzel együtt a képzési program kiszélesítésére, fejlesztésére. Ennek eredményeként az iskolán folyó büntetés-végrehajtási oktatás több szakterület bevonásával gazdagodott. A gazdasági (anyagi szakos) képzés kiegészült az őrszolgálati és igazgatási szolgálatos tiszthelyettesek képzésével. A fejlődés következő állomása a büntetés-végrehajtási szakcsoport létrehozása volt 1982-ben. Ettől kezdve folyamatosan átdolgozták az iskola oktatási dokumentumait. A kialakult oktatási struktúrában őrszolgálati és termelésirányítói szak létesült. Ennek megfelelően a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékevel és a Büntetés-végrehajtási Alapfokú Iskolával összehangoltan megalkották az egységes képzéshez elengedhetetlenül szükséges írásos tananyagokat.

A 90-es évek első felére a büntetés-végrehajtás szakoktatási rendszerének, elvi és gyakorlati, személyi és tárgyi feltételrend-

szerének átalakítása generális változtatásokat igényelt. Mint ahogyan arra a bevezetőben már utaltunk, főleg a személyzet alap- és középfokú képzésének területén fogalmazódott meg, hogy képzési rendszerünk a társadalmi mozgások következtében megváltozott feltételrendszernek jobban megfelelő ismeretanyagot biztosítson.

Az átalakítási munkát segítő, létrehozta egy tanácsadó, döntés-előkészítő testületet, amely az oktatási területek vezetőiből és gyakorló szakemberekből (parancsnokokból) állt. A testület 18 állandó taggal alakult meg, elnöke az országos parancsnokhelyettes lett. Az elmúlt évek során számos országos parancsnoki és miniszteri döntés előkészítésében vettek részt, illetve véleményezték az oktatási szervezetek átalakításával, valamint a tantárgy-korszerűsítéssel kapcsolatos javaslatokat. A 18 tagú testület tevékenységét gyakran hátráltatta, hogy komoly szervezőmunkát igényelt a tagok elfoglaltságának összehangolása. A hatékonyságnövelés érdekében az állandó tagok száma öt főre csökkent (elnök változatlanul az országos parancsnokhelyettes, tagjai: az országos parancsnokság humánpolitikai főosztályának vezetője, aki ellátja a képzési tevékenység felügyeletét, a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékének vezetője, az oktatási központ igazgatója és a titkári feladatokat ellátó oktatásszervezési főmunkatárs). A munkát segítik az egyes feladatok elvégzésére esetenként felkért büntetés-végrehajtási szakemberek.

Minden modern börtönrendszerben fontosnak tekintik az európai börtön szabályok betartását mint az állam demokratikus működésének egyik fokmérőjét. E szabályok pedig kiemelt kérdésként kezelik a büntetés-végrehajtási személyzet képzésével kapcsolatos követelményeket.

Új rendszer

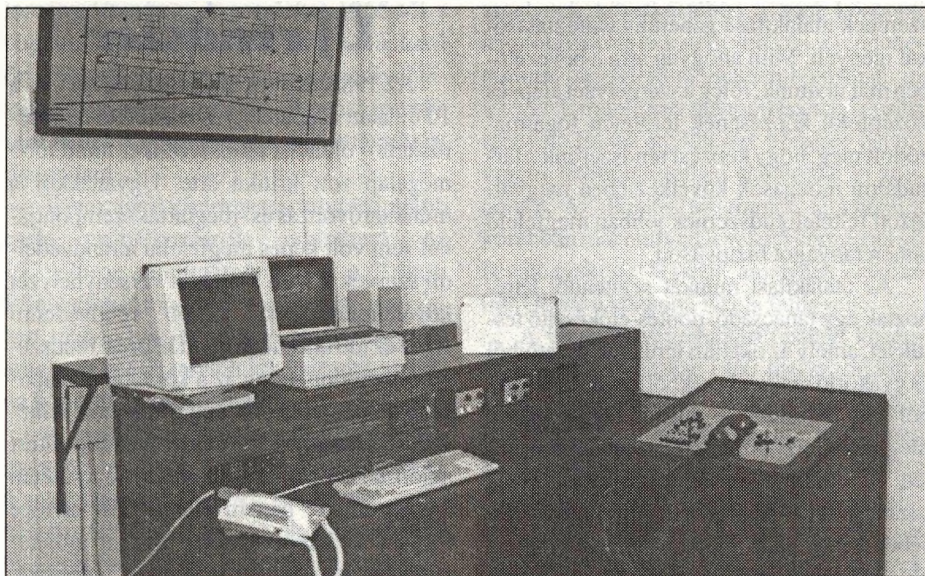
Az 1980-as évek elején kialakított – és a 10 év alatt csupán egyes elemeiben korszerűsített – oktatási rendszerünket mind több megalapozott kritika érte. Ugyanakkor a munkaerővonzás és -megtartás szempontjából sem volt képes megfelelni a rendvédelmi szervek között kialakult versenyhelyzet követelményeinek. (Több rendvédelmi szerv ez időtájt alakította át képzési rendszerét oly módon, hogy az a korábbinál alaposabb általános és erre épülő speciális felkészítést biztosítson, másrészt olyan képesítést adjon, amely nemcsak az adott szakterületen hasznosítható, hanem állami elismertsége folytán szélesebb körben biztosít munkavállalási lehetőséget.) Mindez indokolta, hogy kidolgozzuk szakképzési rendszerünk hosszabb távra iránymutató átalakítását. Az új rendszer megvalósítását a tárgy feltételek javulása is elősegítette, ennek képezte részét, hogy 1996-ban megalapítottuk a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központját. A tervezett korszerűsítés nagy része napjainkra megvalósult.

Jelenlegi rendszerünk öt szinten folyik, a kialakított egyes standardok szervesen egymásra épülnek.

Az első képzési szint az alapozó képzés, amelynek kialakítása során, egyes elemeit tekintve figyelembe vettük a nemzetközi gyakorlatban alkalmazott módszereket, tapasztalatokat, amelyek a magyar viszonyokra is jól alkalmazhatók.

A büntetés-végrehajtási állományba újonnan kinevezettek felkészítése korábban a munkahelyeken történt: tíz nap időtartamú elméleti felkészítést követően vonultak be a központi iskolába, ahol ötnapos lökiképzésen és azt követő vizsgán vettek részt.

Az évek során összegyűlt tapasztalatok

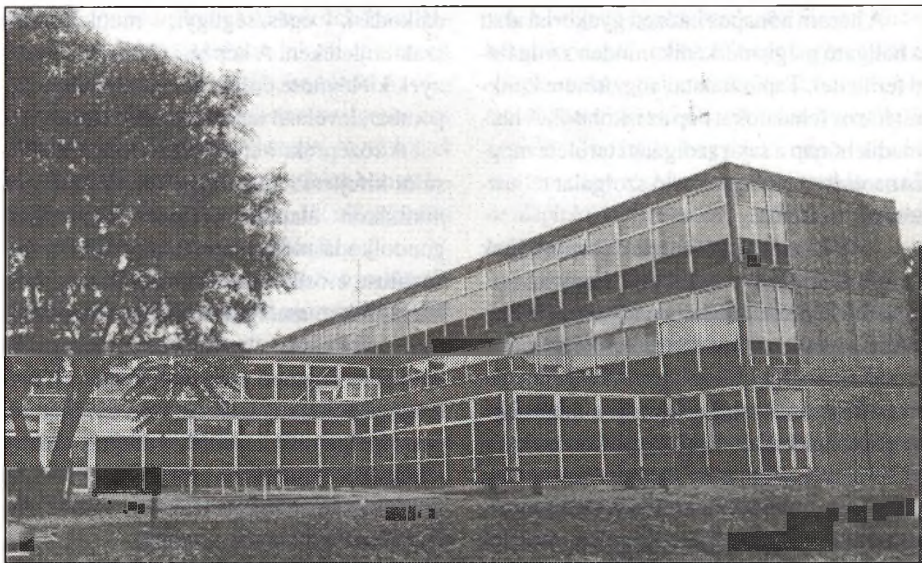
azonban azt mutatták, hogy az intézetekben történő felkészítés a központilag biztosított egységes tananyag és vizsgakövetelmények ellenére jelentős színvonalbeli különbségeket eredményezett az elsajátított ismeretek szintjében. Az intézetek vezetői a munkaerőhiány minél gyorsabb pótlása érdekében a hallgatót a sikertelen vizsgát követően a következő képzési csoporttal ismét vizsgára bocsátották. Csak kivételesen fordult elő olyan eset, hogy a próbaidejét töltő és sikertelen vizsgát tett munkatársat alkalmatlanság miatt azonnal elbocsássák. A tapasztalatok azt bizonyították, hogy a felkészítés rendszerének hatékonysága és szakmai színvonalának eredményessége érdekében alapvető változtatások bevezetésére van szükség.

Az új rendszer lényege a felkészítés metodikája szempontjából úgy foglalható össze, hogy a büntetés-végrehajtási szakmát hivatásszerűen választó alap-, közép- és felsőfokú végzettségű új munkatársaink az alapvető ismeretanyagot a Büntetés-végre-

hajtási Szervezet Oktatási Központjában szerzik meg.

Az oktatási központban 1996 szeptemberében indult meg a képzési tevékenység. Falai között korábban egy 16 tantermes általános iskola működött, ezért csak jelentős felújítás és átalakítás után kerülhetett sor az átadásra. Ettől az időponttól kezdődően önálló intézményként működik. A tantermek részbeni összenyitásával alakították ki a nagy előadótermeket, illetve a szakmai kabineteket. Az egyik kabinet a biztonsági, amelyben az intézetekben működő biztonsági rendszereket élethűen modelláljuk. A másik az informatikai kabinet, ahol számítógépes hálózat segíti a felhasználói ismeretek begyakorlását. Külön említést érdemel a rendvédelmi közelharc elsajátítására és gyakorlására kialakított kabinet.

Bár nem az intézmény része, de együttműködési megállapodás alapján az itt dolgozók és a hallgatók térítésmentesen igénybe vehetik a szomszédos fedett uszodát és szolgáltatásait. A bentlakásos képzés részt-

vevőinek elhelyezésére 150 férőhelyes kolégium áll rendelkezésre.

A személyi állomány 23 főből áll. Közülük 13-an vesznek részt az oktatásban, 10 fő az oktatási központ működtetését és gazdasági, adminisztrációs tevékenységét látja el. Rendszeresen vagy esetenként külső oktatók is részt vesznek az oktatási tevékenységben. Ők egyrészt csökkentik az oktatói igénybevételt, de ennél fontosabb, hogy új szint, új szemléletet és speciális szakértelmet hoznak az oktatásba.

A nappali és levelező tagozatok hallgatóinak összlétszáma 170 és 200 között változik. Az intézmény eddigi legnagyobb létszáma 275 fő volt, amikor a képzési tevékenység mellett több továbbképzés is folyt az épületben.

Az intézmény évente több alkalommal ad otthont nemzetközi konferenciáknak, szakmai tanácskozásoknak.

A bevezető képzés alap-, közép és felsőfokú tanfolyam keretében valósul meg. Az oktatási központban folytatott tanulmányok

ideje alatt lehetőség nyílik a hallgatók megfigyelésére, így még a záróvizsgák előtt ki lehet szűrni az alkalmatlanokat.

Az *alapképzésben* részt vevők tanulmányi időtartama nappali tagozaton nyolc hónap, levelező képzésben öt hónap. A koncepció nappali tagozaton, módszerét tekintve az elméleti és gyakorlati képzési szakaszok váltakozására épül oly módon, hogy az ismeretelsajátítás folyamata egységes egészt képez. Célja az általános büntetés-végrehajtási alapismeretek elsajátítása, amely a képesítési követelményeinkben meghatározott alacsonyabb beosztási szintek betöltésére jogosít. Ebben a képzési formában azok az alap- és középfokú állami iskolával rendelkező munkatársak vesznek részt, akik munkájuk során közvetlen kapcsolatban állnak a fogvatartottakkal, és hosszabb távon pályafutásuk tervezése során megelégednek ezzel a szintű karrierrel, valamint azok, akik a szakmai előmenetelüket illetően még nem rendelkeznek kiforrott, kialakult elképzelésekkel.

A három hónapos intézeti gyakorlat alatt a hallgató megismerkedik minden szolgáltatási területtel. Tapasztalatai rögzítésére konkrét írásos feladatokat kap az iskolától. A harmadik hónap a saját szolgáltatási területe megismerésére, majd gyakorló szolgálat teljesítésére fordítódik.

Az e képzésben érintettek csoportjának magas fluktuációja indokolja, hogy az igények kielégítése érdekében továbbra is működtetni kell a körzeti képzési központokban szervezett levelező tagozatokat. Az oktatási központ évente több alkalommal biztosít konzultációs lehetőséget a körzetekben oktató kollégák részére. A szervezéshez, az oktatómunkához és a vizsgáztatáshoz közvetlen segítséget nyújtanak a tananyag folyamatos karbantartásával, módszertani felkészítéssel, a vizsgákon való részvétellel.

Bár az összességében nyolc hónap időtartamú nappali tagozatos alapfokú képzést az intézeti szakemberek hatékonyak és jó színvonalúnak tartják, az egyes osztályokba a létszámot csak hosszas győzködéssel tudjuk biztosítani. Ennek oka az, hogy sokkal kényelmesebb megoldás úgy az intézet, mint a dolgozó számára a havonta egyhetes összevonással járó levelező tagozat, ahol – szükség esetén – még az oktatásból is el lehet vonni a hallgatót.

Képzésünk *második szintje* a középfokú szakképzés. Ebben a bentlakásos oktatási formában azok a munkatársak vesznek részt, akik rendelkeznek alapfokú iskolai végzettséggel és munkakörük megkívánja a magasabban kvalifikált munka végzését. A tanulmányi idő egy oktatási év, amelynek során egységes általános és az adott szakterületnek megfelelő speciális elméleti és gyakorlati büntetés-végrehajtási ismeretek oktatása folyik, az intézetek részéről felmerült képzési igények szerinti (biztonsági, gaz-

dálkodási, egészségügyi, munkáltatási) szakterületeken. A képzési forma iránti igények kielégítése érdekében az oktatási központban levelező tagozat is működik.

A középfokú képzés célja, hogy kialakítsa és kifejlessze a hallgatókban az európai normákon alapuló büntetés-végrehajtási gondolkodásmódot, munkamódszert, munkastílust, erősítse azokat a tulajdonságokat, készségeket, amelyek a büntetés-végrehajtási munkához alapvetően szükségesek, nyújtson elegendő mélységű általános büntetés-végrehajtási szakmai műveltséget, tegye a hallgatókat képessé a szakmai ismeretek önálló, folyamatos bővítésére. Neveljen fokozott szakmai, erkölcsi, jogi felelősséget, szakmai igényességre.

A középfokú képzés iránt a korábbiakhoz képest is jelentősen megnőtt az érdeklődés. Ez részben az egyéni motiváló tényezőkre (előmeneteli lehetőség, magasabb illetménykategóriába sorolás), részben arra vezethető vissza, hogy az intézetek is elismerik ezt a képzési formát, és gyakran már előre képezetik dolgozóikat a középfokú képzéshez kötött beosztásokra.

A szakképzés *harmadik szintje* a felsőfokú végzettséghez kötött beosztást elnyerőni kívánók számára a felsőfokú képzés.

Ez iskolarendszerben a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékén történik. A korábbiakhoz képest jelentős eltérés, hogy nőtt a gyakorlati képzés aránya az összes óraszámhoz viszonyítva. Korábban a középiskola elvégzése után a civil életből is volt lehetőség felvételizni. A civil hallgatókra tekintettel olyan alapismereteket is kellett oktatnunk, amelyek a hivatásos állományú társaiknak már triviálisak voltak. A másik problémát az okozta, hogy az ő vonatkozásukban jellemző volt a szakmához való viszony kialakulatlan, motiválatlan volta. A

motivációs bázis kialakítása érdekében, valamint a fegyelmzési gondok miatt kiemelt figyelmet és foglalkozást igényeltek. Az ideai pályázatra már csak a büntetés-végrehajtás állományából jelentkezhetek. A felvétel egyik kritériuma volt az alapfokú büntetés-végrehajtási vizsga megléte. Ez elősegítette a tantárgyszerkezet módosítását.

A képzési formában tanulók összlétszáma évről évre 100 fő körül mozog, ez 50-50 százalékban oszlik meg a nappali és a levelező tagozat között.

A 90-es évek első felében a tantárgyszerkezetben bekövetkező változásokat csak megkésve követte a szükséges tananyagok elkészítése. E munka az oktatói állomány tagjaira és a gyakorló büntetés-végrehajtási szakemberekre hárult, tekintettel a tantárgyak speciális voltára.

Mára nagyrészt a hallgatók rendelkezésére állnak azok a korszerű jegyzetek, amelyek szükségesek a felkészülésükhöz. Ezeket folyamatosan karbantartjuk annak érdekében, hogy kövessék a jogszabályi változásokat.

Képzési rendszerünk sajátos formája a tanfolyami keretek között működő, alapismereteket közvetítő oktatási forma, amelyet azoknak a munkatársaknak kell kötelezően elvégezniük, akik a büntetés-végrehajtáshoz a polgári életben szerzett szakdiplomával érkeztek (mérnökök, jogászok, informatikusok, pszichológusok, orvosok stb.). Felkészülésük döntően a munka mellett folytatott egyéni tanulásra épül.

Az egyéni tanulást segíti elő, hogy a legalapvetőbb ismeretanyagok elsajátítása közös felkészítés keretében történik. Erre 15 nap áll rendelkezésre, majd a hallgatók kézhez kapják az egyéni tanulást segítő írásos ismertetőket. Ezt követően a felkészülést a Rendőrtisztví Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékének tanárai segítik konzultációs lehetőség biztosításá-

val. A hallgató egyéni bejelentkezés alapján tehet szakvizsgát – felkészültsége függvényében – legkorábban a kinevezéstől számított 6. hónap elteltével, legkésőbb a 11. hónap végéig. E képzés sajátossága, hogy a 15 napos képzési szakasz nagy részében az újonnan felszerelő, de alapfokú képzésbe fél éven belül be nem iskolázott munkatársakkal együtt történik.

A *negyedik képzési szintet* a vezetőutánpótlás kiválasztása, képzése alkotja. A vezetőutánpótlás rendszerét a kilencvenes éveket megelőző időszakban a központi irányítás által kialakított és meghatározott utánpótlási terv jellemezte. A kiválasztás elsősorban a közvetlen irányító vezető véleménye, szimpátiája alapján történt. A vezetői tevékenységre a felkészítés a büntetés-végrehajtási vezetőképző tanfolyamokon történt levelező formában, a képzési idő 3 év volt. Jelentősebb változás 1990-től következett be, egy rövid időszakig a vezetői kiválasztás pályázat útján történt. A pályázati rendszer bevezetésétől várt mobilitás – mely hivatott lett volna az új tehetségek felkutatására – csak szerény sikerrel járt.

Adatbank

Új módszereket, lehetőségeket kellett keresni, hogy az elkövetkező évszázad büntetés-végrehajtási menedzsmentje minden szempontból megfeleljen a kor kihívásainak, és teljesíteni tudja a megfogalmazott elvárásokat. Ezért az 1995. év a vezetőkiválasztás és -utánpótlás biztosításában jelentős és alapvető szemléletbeli változást eredményezett és végleges szakítást jelentett az előző évtizedek beidegződéseivel. A kitűzött cél az volt, hogy a szervezet és az egyn érdekei a vezetővé válás folyamatában összhangba kerüljenek, és a rátermettség megítélése mindkét fél szuverén joga lehessen. Ezen elképzelés figyelembevételével jött létre a *Büntetés-végrehajtási*

Menedzserek Adatbankja, amelynek elindításával és működtetésével új szellemű – a büntetés-végrehajtás történelmében eddig szokatlan – humánerőforrás-stratégiai elképzelés vált valóra. Az elképzelés és a kialakított gyakorlat lényege abban foglalható össze, hogy az adatbankba önként jelentkezők, akiknek felsőfokú állami végzettséggel és 5 év büntetés-végrehajtási szakmai gyakorlattal kell rendelkezniük, teljesítmény- és személyiségvizsgálatoknak vetik alá magukat. Ennek mindenki számára egyértelmű célja a vezetői beosztásra alkalmatlanok kiszűrése, valamint az adatbankba bekerülők azon tulajdonságainak feltérképezése, amelyek a vezetővé válás érdekében bizonyos korrekcióra szorulnak.

A felkészítés jelentős részét a vizsgálatok alapján felmerülő korrekciós igények szerint megtervezett és fejlesztő jellegű tréningek adják. Emellett tanfolyamrendszerű képzési formában sajátítanak el korszerű vezetésméleti, PR-, kommunikációelméleti, szervezéselméleti szakmai ismereteket, illetve törekszünk a korszerű menedzserszemlélet formálására, kialakítására. A jövő vezetői megismerkednek az ellenőrzés és értékelés módszereivel.

A felkészítés során a pályázók vállalják, hogy a kétéves képzési idő alatt egy idegen nyelvet elsajátítanak és abból állami nyelvizsgát tesznek.

A felkészítés befejezésével a résztvevők bekerülnek az adatbankba, amely meritési alapját képezi a megüresedett vezetői helyek betöltésének.

szerves részét képezi a *továbbképzés* rendszere. Ez az oktatási forma szakterületenként szerveződik. Nem iskolarendszerű, az előmeneteli rendszerre nincs közvetlen hatással.

Ennek megfelelően jellemzően biztonsági, büntetés-végrehajtási, személyügyi és szociális, gazdasági, informatikai, jogi továbbképzéseken vesznek részt az egyes szakterületek vezetői, illetve specialistái. Ezeket központilag az országos parancsnokság igazgatóságai, szakfőosztályai szervezik.

A továbbképzések tartalmát az egyes szakterületek aktuális feladatai adják. Az időpontjuk, időtartamuk, témájuk előre tervezett, évenként átlagosan 4-5 munkanap.

A végrehajtó állomány szakmai továbbképzése a szolgálati helyeken történik. Ennek során a büntetés-végrehajtás egészét, valamint az adott intézetet speciálisan érintő szakmai kérdéseket dolgozzák fel.

Az intézetekben – anyagi lehetőségeik függvényében – egyre gyakrabban biztosítják a személyzet számára a részvételt a fejlesztő tréningeken, amelyek tematikáját a kapcsolatépítés, a kommunikáció és más, a szolgálat ellátásához fontos képességek fejlesztése adja.

A különböző tudományok szakterületein dolgozó specialisták szorosan vett szakmai továbbképzésére az állami felsőoktatás által szervezett posztgraduális és tanfolyam jellegű képzési formák adnak lehetőséget.

Jelenleg a személyzet tagjai közül többen folytatnak tanulmányokat különféle állami felsőfokú oktatási intézményben, központi támogatással. A teljesség igénye nélkül említenék meg néhány egyetemi, főiskolai képzést: pszichológus, közgazdász, szociális munkás, humán szervező, oktatásszervező, jogász. Ezenkívül támogatjuk munkatársaink doktoranduszképzésben való részvételét is.

Egyes szakterületeken rendkívül széles

Továbbképzés

Minthogy nem lehet mindent megtanulni az iskolában a bevezetői tanfolyamokon, ezért a büntetés-végrehajtás oktatásának

körű a speciális ismeretek megszerzésére szervezett továbbképzések társadalmi szintű kínálata. Szükség lenne a büntetés-végrehajtás gyakorlatában dolgozó szakemberek részvételére ezeken a továbbképzéseken, azonban a rendkívül magas tandíjköltségeket figyelembe véve az igények kielégítését a büntetés-végrehajtás nem tudja vállalni szűkös anyagi helyzete miatt. Az elmúlt években a képzés tartalmát illetően jelentős lépések történtek.

A továbbképzés keretein belül – első lépésben a vezetők számára – támogatjuk az angol nyelv elsajátítását. Másrészt nyelvpótlék fizetésével ambicionáljuk az állomány tagjait nyelvtanulásra.

Ezzel szeretnénk hatékonyabbá tenni az elmúlt időszakban kiépített nemzetközi kapcsolataink folytán mind gyakrabban megvalósuló külföldi tapasztalatcseréken, konferenciákon való részvételt.

Valamennyi képzési szinten megszűnt a politikai, ideológiai tantárgyak oktatása. A magyar büntetés-végrehajtásnak a kilencvenes évek elején bekövetkezett paradigmaváltáshoz igazodva a felszabadult óraszámot humán- és szakmai ismeretek növelésére fordítottuk, előtérbe helyezve az emberi viszonylatokat, a szociális kapcsolatokat szabályozó törvényszerűségek megismertetését, a személyiségformálást, az attitűdalkakítást. Ezzel munkatársainkat igyekszünk úgy felkészíteni, hogy képesek legyenek hatékony „kétoldalú” kommunikációra, legyenek szociálisan érzékenyek, és a munkavégzésük során a fogvatartottakkal való interakcióikban az egyenrangúság elvét alkalmazzák.

Ezen célkitűzések megvalósítása érdekében az alap-, a közép- és a felsőfokú szakmai képzésünkben bevezettük a *szolgálati viselkedés lélektana* című tárgyat, amely

pszichológiai alapismeretek oktatása mellett csoporttréninget is tartalmaz. Ennek során – többek között – olyan szerepjátszási gyakorlatokat iktattunk be, amelyek bátorítják az aktív részvételt, helyet biztosítva az esetproblémák megvitatásának. Ez egyben fejleszti a kommunikációs képességeket is, valamint az emberi kapcsolatok megteremtésének képességét. A tréning alkalmas arra is, hogy segítse az objektív gondolkodás kialakítását és semlegesítse a bűnözőkkel és a fogvatartottakkal kapcsolatos előítéllettel összefüggő beállítódásokat.

A fentiekén kívül minden szinten új tantárgyak oktatását vezettük be: a *narkológiát* és az *informatikát*, amelynek keretén belül a büntetés-végrehajtás informatikai hálózatának megismerése mellett PC-felhasználói ismereteket tanulhatnak a hallgatók.

A bevezető képzések során minden újonnan felvett munkatárs megismerkedik a büntetés-végrehajtásra vonatkozó nemzetközi dokumentumokkal.

A hatékonyság növelése érdekében képzési rendszerünk minden szintjén alkalmazzuk a tudás átadásának modern technikáit, mint például a számítógépes technológiát és a videotechnikát.

A lőkiképzés során az oktatási központban lézertechnikát is felhasználó komputervezérlésű lőberendezés segíti a pontos célzás elsajátítását.

A büntetés-végrehajtás képzési-továbbképzési tevékenységének felügyeletét az országos parancsnokság humánpolitikai főosztályvezetője gyakorolja. A területtel kapcsolatos előterjesztéseket, jogszabály-tervezeteket készít, döntéseket készít elő. Koordinálja az oktatói állománnyal, valamint a nappali tagozatos hallgatókkal kapcsolatos személyzeti tevékenységet. Felügyeli az oktatási célokra elkülönített alap felhasználását. Koordi-

nálja és ellenőrzi az országos parancsnokság szervezeti egységei által szervezett központi továbbképzéseket. A főosztályvezető állandó tagja a már említett oktatási tanácsadó testületnek.

Távlatok

Az átalakítással kapcsolatos tervek még nem valósultak meg maradéktalanul. Szakképzési rendszerünk egységes alapokra helyezése és egységes szervezeti kereteinek kialakítása szempontjából elengedhetetlen egy Büntetés-végrehajtási Szakképző Iskola létrehozása. Ennek anyagi feltételei adóttak, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja alkalmas arra, hogy a falai között ilyen jellegű iskola működhessen.

Az iskola megalapítása lehetővé teszi majd, hogy az alap- és a középfokú szakmai képzést iskolarendszerű képzési formában valósítsuk meg. Ennek érdekében folyamatosan dolgozunk. Első lépésként kidolgoztuk a *büntetés-végrehajtási felügyelő* és a *büntetés-végrehajtási főfelügyelő képzésének* oktatási dokumentumait. Ezek elfogadtatása és a képzés engedélyeztetése az illetékes felügyeleti szerveknél megtörtént. A két képzési formát felvetettük az Országos Képzési Jegyzékbe. Ezzel elértük, hogy e két végzettség államilag elismertté váljon és lehetőség legyen a büntetés-végrehajtáson kívüli hasznosításra is. Ezzel reméltük a szakmát vonzóbbá tenni a munkaerőpiacon, növelve a szakma presztízsét.

A következő feladat az *egységes hallgatói jogállás* feltételeinek kidolgozása. Szakmai szempontból nem vitatható a hosszabb időtartamú nappali tagozatos képzés előnye minden más képzési formával szemben, különösen akkor, ha állományunk jövőbeni arculatának alakulását tartjuk szem előtt.

Ugyanakkor a mai viszonyok között reálisan számolnunk kell azzal, hogy a nappali képzéssel járó hosszabb távollét okozta szolgálatellátási nehézségekre hivatkozva az intézetek sok esetben vonakodnak a beiskolázástól. A központi státusra történő felvétel esetén a hallgató nem terhelne az intézet létszámát a képzés ideje alatt.

Az intézet is abban lenne érdekelt, hogy minél alaposabban képzett munkaerőt kapjon. Iskolarendszerű képzés csak abban az esetben lehetséges a mai magyar jogszabályok szerint, ha a képzésben részt vevők hallgatói jogviszonyban vannak. Ezért e feladat megvalósítása elengedhetetlen az iskola alapításához.

A büntetés-végrehajtási munka a társadalmi megítélésben nem tartozik a vonzó szakmai pályák közé, ebből adódóan – különösen az utóbbi évek társadalmi, gazdasági változásai hatására – jelentősen megnőtt a pályát elhagyók száma. A munkanélküliség hatására ugyanakkor egyre többen kívánnak elhelyezkedni e területen. Ez oda vezetett, hogy jelentősen megnövekedett a fluktuáció, s ez nagy terhet ró az oktatásra, különösen az alapfokú szakmai képzésre.

Az állomány nagyarányú cserélődése alapvetően a tiszthelyettesek körét érinti, s a megnövekedett alapképzési igények többszörösen meghaladják az oktatási központ kapacitását. A kihelyezett képzési centrumok működtetése ugyan átmenetileg kezelhetővé teszi ezt a helyzetet, de elmaradnak a szakképzés minőségi követelményeitől.

A minőség javítása érdekében a munkaerőmozgásnak a képzés szempontjából elviselhető mértékű csökkentését kívánják elérni.

A leghatékonyabb intézkedés a jövedelmi viszonyok olyan mértékű javítása lenne, ami a többi rendvédelmi szervhez viszonyít-

va is vonzerőt jelentene a munkaerőpiacon. Egy ilyen intézkedésnek azonban ma nincs realitása.

Vannak viszont más lehetőségek, amelyek elérhetők, sőt, a képzési költségek csökkenése folytán anyagilag is megtérülnek. Ennek szellemében tovább folytatjuk a társadalmi nyitást, igyekszünk megismertetni a büntetés-végrehajtási munkát, törekszünk annak társadalmi elfogadtatására.

Új módszereket keresünk a *tohorzás és pályára irányítás* területén. Célunk nem a mennyiségi növekedés, hanem a minőségi válogatás lehetőségének biztosítása. A büntetés-végrehajtást elhagyók jelentős része nemcsak anyagi megfontolások miatt távozik, hanem azért, mert a gyakorlatban eltöltött rövidebb-hosszabb idő elteltével tisztázódik, hogy nem alkalmas erre a pályára, nem képes feldolgozni a szolgálata során keletkező konfliktusokat, nem bírja a munkával járó fizikai és pszichikai terheket, a bezártságot, a veszélyhelyzeteket. Ezek a gondok visszavezethetők a nem a szakára specializált felvételi pszichológiai alkalmassági vizsgálat hiányosságaira. Felvételi vizsgálati rendszerünket olyan irányba kívánjuk fejleszteni, hogy az a fogvatartott közelében végzendő tevékenységhez szükséges személyiségjegyek vizsgálatán túl terjedjen ki az általános műveltség, a képezhetőség, a kommunikációs készség, a fizikai terhelhetőség és fejleszthetőség mérésére is.

Egy másik oka lehet a pályaelhagyásnak, hogy a jelentkező a felvétel előtt nem ismeri kellő mélységben a büntetés-végrehajtási munkát. Ezért az utóbbi időben mind nagyobb súlyt fektetünk a jelentkezők tájékoz-

tatására a felvételi eljárás során. Lehetőséget adunk arra, hogy az intézetben személyesen győződjenek meg a munkakörülményekről, legyen alkalmuk beszélgetni az állománytapasztalt tagjaival.

A fluktuáció csökkentésével megvalósulhat képzési rendszerünk átalakításának terve: az újonnan felvettek a szakképző iskolánk nappali tagozatán felügyelői vagy főfelügyelői szakon kezdik meg a büntetés-végrehajtási pályafutásukat.

Szólni kell a képzés egy olyan szegmenséről, amely nem szerepel sem az oktatott, sem a vizsgatárgyak között, jelentősége azonban szinte felbecsülhetetlen. Nevezetesen arról a hallgatók között létrejött emberi, szakmai kapcsolatrendszeréről, amely a tanulódőszak után is gyakran jelent segítséget, ha egyikük-másikuk a szakmai munkájában új problémával találkozik. Bizonyára sokszor segíthet a telefonvonal végén egy olyan barát, volt iskolatárs, aki azon a problémán már átküzdötte magát.

Mivel a szakképzett állomány garanciát jelent a büntetés-végrehajtási szervezet minőségét illetően, kötelességünk annak biztosítása, hogy az állomány rendelkezék megfelelő képesítéssel, amely lehetővé teszi a hatékony, szakszerű és korrekt szolgálatellátást.

Ennek érdekében – a képzés feltételeinek biztosítása mellett – erőnkhez mérten továbbra is meg kell tennünk mindent, amivel fejlesztjük oktatási módszereinket, és elvégezzük a képzés tartalmának külső tényezők igényelte korrekcióit.

Ambrus Gyula–Halmágyi Gyula

Szándékok és célok

Gondolatok a szervezetátalakításról

Szervezetátalakítás. Veszélyes szó. Ahogy elhangzik, indulatokat ébreszt, bizonytalanságot kelt, találgatásokra ösztönöz. Vajon miért van ez így? Miért asszociálunk erről a kifejezésről szinte kizárólag a nyugdíjazás, elbocsátás, vezetőváltás és általában a személyi változások fogalmára? Az előkészületek – talán éppen a téves asszociációk elkerülésének szándékával – általában a nyilvánosság kizárásával folynak. A javasolt döntési változtatokat néhány – a szervezet működtetésében nagy tapasztalattal bíró – munkatárs alakítja ki.

A szervezetátalakításra irányuló szándék gyakorta nem a működés zavarainak felismerésében vagy a szervezeti célok hatékonyabb megvalósításának igényében, hanem a szervezeten kívül megfogalmazott követelményekben gyökerezik (például legyen kevesebb vezető, túl nagy a szervezet létszáma, a szervezet oldjon meg többletfeladatokat, kevesebb erőforrást használjon fel, változtatni kell a feladatok végrehajtásának módszerein). Pedig a szervezetfejlesztés permanens vezetői tevékenység. Egy kialakított szervezet változatlansága együtt jár azzal, hogy annak működése először egyre több zökkenővel történik, majd fokozatosan irracionálissá válik. Ez főként arra vezethető vissza, hogy változhatnak a rendszer célkitűzései, a társadalmi-gazdasági környezet, illetve annak igényei, korszerűsítésre kerülnek a rendszerben lezajló fizikai folyamatok, bővülnek a rendszer méretei, növekszik a folyamatok összetettsége, fejlődik az ismeretanyag, amely a rendszer működésével közvetlenül vagy közvetve kapcsolatban van.

A mintegy három évvel ezelőtt végrehajtott szervezeti átalakítást követően az új, illetve megváltozott funkciójú szervezeti egységek kialakították belső működési rendjüket. Esetenként hallgatólagosan ugyan, de többé-kevésbé gazdára találtak a feladatok és hatáskörök. Az eltelt idő elegendő volt arra, hogy felszínre kerüljenek azok a szervezési problémák, amelyek személyi sűrűlődésekben, bizonyos döntések elhúzódo előkészítésében, egymásnak ellentmondó szakmai követelmények meghatározásában és más hasonló, az egységes és következetes vezetést hátráltató jelenségekben öltönek testet. Világossá vált, hogy a BvOP feladatrendszerében szervezetenként *lefedetlen területek* vannak, egyes szervezeti egységek működésében irányítási és végrehajtási jellegű feladatok keverednek, míg mások ügykörében az alaprendeltetéstől jellemben eltérő feladatok jelennek meg. Mindezekre példaként tekinthetők az alábbiak:

- hiányzik a kincstári vagyon nyilvántartásával, a bekövetkező változásokról szóló adat-szolgáltatással, illetve a vagyonkezelés ellenőrzésével összefüggő feladatok irányításnak szervezeti háttere;

- egyazon szervezeti elem feladata a kft.-k alapítói képviselésével összefüggő döntések

előkészítése és a költségvetési szféra bizonyos központi ellátási folyamatainak (ruházat, ételmezés) – az előbbtől merőben eltérő jellegű – irányítása;

– az építés jellegű beruházások tervezése és irányítása szervezetenként szükségtelenül társítva van a bv. szervezetnél megvalósuló valamennyi, 30 ezer forintot meghaladó egyedi értékű tárgyi eszköz beszerzése fölötti felügyelettel;

– egyes szervezeti elemek az alaprendeltetésüknek megfelelő szakmai irányítómunkával párhuzamosan tipikusan a végrehajtási szférába tartozó feladatokat (a BvOP belső számvitelet, illetményszámfejtést, a BvOP számítógépeinek üzemeltetését stb.) is ellátnak;

– a humán erőforrásokkal való gazdálkodás irányítása mind az alaprendeltetési, mind pedig a biztosítási szférától elkülönülten történik;

– a BvOP szervezetének működési feltételeit (vezetésbiztosítást) egységes irányítás nélkül biztosítják, részben az egyes szervezeti egységek, részben a KEI, részben az MFÜ Igazgatóság, részben a Fővárosi Bv. Intézet.

Nehézségek, szerepzavarok

A felsoroltakhoz hasonló jellegű problémák, megítélésem szerint, önmagukban is indokolják a szervezeti felépítés újragondolását, de ezeknél súlyosabbnak látszik, hogy a BvOP jelenlegi – a bv. szervezet folyamataihoz igazított – szervezeti felépítése nem támogatja a szervezet működtetésében és fejlesztésében nélkülözhetetlen komplex kezelésmódot, a különféle beavatkozásoknak és elkülönült szakterületi fejlesztéseknek a szervezet egészére gyakorolt hatása alapján történő mérlegelését.

Vélhetőleg az egyes szervezeti egységek vezetői is érzik a szervezési elvekből adódó nehézségeket és szerepzavarokat, amikor saját szakterületük ismerethalmazára támaszkodva, annak képviselőjeként eljárva érzékelik, hogy a külső partner a bv. szervezete egészének reprezentánsát látja bennük, és ennek megfelelő tájékozottságot, illetve látásmódot vár el. Ugyancsak jellemző, hogy az egyes szervezeti egységek különféle fejlesztési vagy működtetési forrásokért „vívott harca” sokkal inkább a vezetők érdekérvényesítő képessége, mintsem a bv. szervezet egészére gyakorolt hatás alapján dől el. További nehézségeket okoz, hogy a szakterületi vezetés eltérő jellegű funkcióit a szervezeti egységeknek ugyanazzal – az egymás helyettesítésének elvárásával is szembesülő – állománnyal kell megvalósítaniuk. Vitathatatlanul eltérő kvalitásokat igényel ugyanis egy önmagában zárt folyamat jól definiált szabályok és feltételek közötti működtetése meghatározott cél érdekében, mint a jövőre vonatkozóan a célok kitűzése vagy a cél elérését biztosító erőforrás-szükséglet és szabályrendszer meghatározása, illetve megalkotása.

A szervezet és funkció összhangjának kérdése valamennyi, korábban végrehajtott – a BvOP működési hatékonyságának fokozását célzó – vizsgálódás során felmerült. Ezek közül érdemes felidézni annak a tanulmánynak néhány megállapítását, amelyet 1988-ban Gulya Albert és Fejes Imre készített.

A bv. szervezet fő folyamatának megfelelő szakterületi tagozódásban történő irányításnak „...veszélyei is vannak. Mindenekelőtt kedvez a szakosztályok elszigetelődésének, a követelményátmasztás és értékelés különbözőségeinek az egyes területeken. Az egyes szakterületeken

felhalmozódott információkat nehéz egy-egy adott intézet egészére szintetizálni, de ugyanígy országos szinten értelmezni. A komplex feladat az irányításban részvevőktől széles körű intézkedési repertoárt igényel, emiatt szerepkonfliktusok alakulhatnak ki: más ellenőrként, és más szaktanácsadóként fellépni. Emiatt esetenként torzulások lépnek fel az irányítási mechanizmusok arányában.” A BvOP szakosztályai által végzett „...irányítómunka színvonalának, hatékonyságának növelését segítené, ha az OP megtisztulna az egyéb, nem irányítási jellegű feladatoktól.”

Szervezeti modell

Amennyiben az eddigiekben jelzett problémákat valósaknak és a BvOP alaprendeltetés szerinti működése szempontjából meghatározónak fogadjuk el, úgy elkerülhetetlennek látszik a szervezet és funkció összhangjának rendszerszemléletű vizsgálata és egy elméletileg megalapozott – ebből adódóan időálló – szervezeti modell megalkotása. Kérdéses azonban, hogy egy ilyen munka megkezdéséhez mennyiben adottak a feltételek. Eldöntendő többek között, hogy

- a BvOP törvényben meghatározott helye és szerepe alkalmas kiindulási pont-e, vagy számítani kell ebben a kérdésben a jogszabály változására;
- az IM új vezetése kíván-e a BvOP számára az eddigiektől eltérő kiegészítő feladatokat, illetve módszertani prioritásokat meghatározni;
- adottak-e a személyi feltételek (a szervezeti feltételek nyilvánvalóan nem adottak, hiszen éppen ez az egyik „lyuk” a BvOP felépítésében);
- hol van az a pont, ameddig a vizsgálat kizárólag szervezés- és vezetéseméleti alapon eljuthat, és ahol szükségessé válik a vizsgálat kiterjesztése a vezetett rendszer (a bv. szervezet) egészére?

Feltételezve, hogy a fenti kérdésekre megnyugtató válaszokat tudunk adni (illetve kapni), az érdemi vizsgálódás megkezdéséhez rögzítenünk kell annak elméleti alapjait és metodikáját. Megítélésem szerint a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvényben (továbbiakban: Bv. törvény) foglaltakra alapozva, a rendszerelmélet társadalmi szervezetekre vonatkozó téziseit felhasználva az alábbi lépéseken keresztül juthatunk el a BvOP megvalósítható rendszermodelljének kialakításához: meghatározzuk a BvOP elméleti rendszermodelljét, azaz a jogszabályok alapján megfogalmazzuk a BvOP szervezeti célját; nagy vonalakban felvázoljuk működési folyamatait és azok kapcsolatait; meghatározzuk a BvOP nagyban strukturáltját; áttérünk a végrehajtási szféra vizsgálatára és rögzítjük a bv. szervezet működési modelljét, azaz a jogszabályok alapján meghatározzuk a bv. szervezet célját; a szervezeti célból kiindulva meghatározzuk az alap- és biztosítási folyamatokat és tevékenységsoportokat; számba vesszük a szervezet elemeit; rögzítjük a szervezeti elemek között a folyamatok tekintetében megvalósuló munkamegosztást, visszatérünk a BvOP vizsgálatára és a végrehajtási szféra fentiek szerint rögzített modellje alapján a BvOP nagy vonalakban felvázolt folyamatrendszerét részleteiben kibontjuk (részfolyamatok és folyamaton belüli kapcsolatok meghatározása); a részfolyamatoknak megfelelően a szervezeti egységek szintjéig részletezzük a BvOP struktúráját; az elméleti rendszermodellt összevetjük a hatályos Szervezeti és Működési Szabályzat által leírt valós rendszermodellel; a két modellben tapasztalt eltérések és egyéb

– az elméleti (ideálisnak tekinthető) modell kialakítását korlátozó – körülmények figyelembevételével meghatározzuk a BvOP javasolt rendszermodelljét.

A következőkben megkíséreltem összefoglalni azokat az általam alapvetőnek gondolt elméleti megfontolásokat, amelyek támpontot adhatnak a jelzett vizsgálat esetleges lefolytatásához.

A vizsgálat tárgya

A Bv. törvény 2. § (2) szerint „A bv. szervezet központi vezető szerve a BvOP ...” Ez a megfogalmazás kijelöli helyét a bv. szervezetben (mint magasabb szintű rendszerben) és egyidejűleg rögzíti a bv. szervezet (mint magasabb szintű rendszer) szervezeti célja megvalósítása érdekében végrehajtandó feladatait, azaz saját szervezeti célját.

Általában megállapítható, hogy a hierarchikusan felépülő szervezeti rendszerekben a rendszerszinteken lefelé haladva az elemekből rendszerek lesznek, míg az elemek részére meghatározott feladatok szervezeti célként jelennek meg.

A törvény tehát a vezetési funkció ellátását jelöli meg a BvOP – létét megalapozó – alapvető szervezeti céljaként, ami általában a vezetett rendszer (esetünkben a bv. szervezet) képviselést (megszemélyesítést), a szervezeti célját megvalósító folyamatok működtetését és folyamatos fejlesztését jelenti, s azt is, hogy a törvény a bv. szervezetet vezetési és végrehajtási szférára osztja. E felosztásban a vezetést mint a szervezet kitüntetett folyamatának megvalósítását a szervezet egyetlen elemének feladatául szabja. Ugyanakkor a törvény konkrét feladatok meghatározásával [az 5. § d), e), f), g) pontja] közvetlenül kiegészítő célokat is kitűz a BvOP számára, illetve rögzíti azokat a szerepeket [2. § (2) és (5) bekezdés], amelyekből közvetett úton – jelenleg több mint 100 más törvényben – megfogalmazott további feladatai származnak. Ahhoz tehát, hogy a BvOP szervezeti célját megvalósító működési folyamatokat pontosan és a további vizsgálati lépések számára értelmezhető módon részleteiben is meghatározzuk, mindenekelőtt a vezetési funkció tartalmi elemeinek értelmezését kell elvégeznünk.

Tartalmi elemek

A vezetett rendszer képviselése azokat a tevékenységeket foglalja magába, amelyek a rendszert külső kapcsolataiban egységes egészként (a szervezeti felépítést és a szervezetben zajló működési folyamatokat eltakarva) jelentik meg, illetve ezek a kapcsolatok lehetnek a magasabb szintű rendszerbe való „betagozódás” kifejezői (például a bv. szervezet és a rendőrség együttműködése a közrend és a közbiztonság védelmének rendszerében), a környezet más rendszereihez (például egyházak és más társadalmi szervezetek, média) való viszony megtestesítői, illetve (például a központosított beszerzések esetében) kötelezettségvállalások, de adott esetben jelenthetik a szervezet egészének megszemélyesítést természetes személyekkel való viszonyokban (például a hivatásos szolgálati viszony). Ennek megfelelően tehát a rendszer képviselést megvalósító vezetési tevékenységek részletes vizsgálata csak a környezethez való viszony elemeinek számbavételén alapulhat.

A vezetett rendszer működtetése a vezetés azon tevékenységeit összefoglaló fogalom, amely a rendszer állapotváltozásainak befolyásolására irányul oly módon, hogy a rendszer ál-

lapotát a célállapothoz közelítse. Ennek megfelelően a rendszer működtetése az alábbi tartalmi elemek megvalósulását jelenti:

- a rendszer állapotváltozásainak figyelemmel kísérése;
- a mindenkori állapot összevetése a szervezeti cél megvalósulását jelentő célállapottal;
- beavatkozás a rendszer működésébe, azaz az állapotváltozás tendenciájának megváltoztatása;
- a rendszer fejlesztésre (a célmeghatározás, a feltételek, illetve a szabályhalmaz korrekciójára) irányuló kezdeményezés.

A rendszer állapotváltozásai az abban végbemenő folyamatok hatására jönnek létre, tehát a rendszer működtetését biztosító vezetési tevékenységek a folyamatokra vonatkozó információkon alapulnak. Az információk folyamatonkénti elemzése eredményeként beavatkozás szükségessége merülhet fel, azonban az erre irányuló döntés előkészítése valamennyi folyamatra ki kell terjedjen. A döntést követően a beavatkozás ismét folyamatorientáltan történik. Amennyiben az elvárt állapotváltozás feltételek hiányában egy működési cikluson belül (célszerűen egy költségvetési év) a beavatkozás eszközeivel nem érhető el, úgy ennek következményeit a következő működési ciklusra vonatkozó fejlesztési tevékenység során kell figyelembe venni.

A vezetett rendszer fejlesztését – mint a vezetés egyik tartalmi elemét meghatározó fogalmat – a köznapi értelmzés szerinti „többet” vagy „jobban” helyett inkább a „másként” szinonimájaként célszerű használnunk. Itt ugyanis arról van szó, hogy valamilyen körülmény hatására rendszeresen szükségessé válik a rendszerelemek feladatainak, működési feltételeinek vagy a működésre vonatkozó szabályok halmazának felülvizsgálata és korrekciója. Ilyen körülmény lehet a büntetés-végrehajtással szemben megfogalmazott kívánalmak változása (mondjuk az, hogy feleljen meg az európai börtön szabályoknak, vagy az, hogy bizonyos jelenségek ismétlődését elkerülendő kapjon nagyobb hangsúlyt az eltávózások előkészítése stb.), a feltételek gyökeres változása (leggyakrabban egy új költségvetési törvény, az ellátási rendszer decentralizációja, vagy akár egy másfajta szállítási modell alkalmazására való áttérés stb.) vagy a szabályozási környezet lényeges átalakulása (a büntetőeljárás reformja, a közbeszerzés szabályainak változása, de ebbe a körbe tartozik például a munkavédelmi törvény hatálybalépése is). Természetesen az említett, alapvetően a rendszer külső környezetében gyökerező változtatások mellett a rendszer fejlesztését a működés, illetve működtetés szférájából érkező kezdeményezések is indukálhatják. Mindezek alapján megállapítható, hogy a rendszer fejlesztésén tulajdonképpen az alacsonyabb rendszerszint folyamatos újradefiniálását (célok, feltételek, szabályok változtatását) kell értenünk, ami nyilvánvalóan visszahat a rendszer egészének működésére (a rendszer „másként” fog működni, hogy állapotváltozásainak tendenciájában „jobban” közelítsen a célállapothoz és a részcélok közül „többet” valósítson meg).

Vezetési blokkok

Ez az a pont, ahol lehetőségünk van a további vizsgálódások számára rögzíteni azokat a vezetési blokkokat, amelyek az elméleti rendszermodellben a szervezeti felépítés alapjául szolgálhatnak.

Büntetés-végrehajtási vezetési blokk

Képviselői feladatok

Jogi képviselet
Együttműködés
Public Relations

Irányítási (működtetési) feladatok

Folyamatok szakmai felügyelete (módszer-
tan)

A bv. szervek ellenőrzése
Erőforrások biztosításának szervezése

Szervezetfejlesztési feladatok

Stratégiai tervezés és célmeghatározás
Intézményrendszer fejlesztése
Költségvetés-tervezés
Szabályozás

A BVOP számára meghatározott további feladatok ellátó önálló szervezeti egységek

A kft.-k alapítói képviselete
A védelmi felkészülés feladatai
A kincstári vagyon kezelésével összefüggő feladatok

Vezetésbiztosítási blokk

Titkársági feladatok
Személyzeti ügyek
Rendezvényszervezés
Ügykezelés

Intézményüzemeltetési feladatok

Épületfenntartás
Anyagi-pénzügyi ellátás
Orvosi rendelő
Számítástechnikai és kommunikációs rendszer

Természetesen hangsúlyoznunk kell e struktúra elméleti jellegét, hiszen az elemzések korábban leírtak szerinti végrehajtása során juthatunk csak hozzá azokhoz az információkhoz, amelyek a vezetett rendszer folyamatainak jellegét és kapcsolódásait egzakt módon leírják és amelyek birtokában a szervezeti felépítés teljessé és ellentmondásmentessé tehető.

Hogyan tovább?

Talán sikerült érzékeltetnem, hogy a vizsgálat megkezdése esetén milyen jellegű problémákkal szembesülünk majd. Mindenekelőtt ellenőriznünk kell a megfogalmazottak megalapozottságát, ezért érdeklődéssel várjuk a Börtönügyi Szemle olvasóinak reakcióit, azokat vitaanyagként szívesen közli a szerkesztőség.

Egy változatban (némileg elébe menve a lehetséges szervezeti változásoknak) létre lehetne hozni – önálló szervezeti egységként – néhány fővel a majdani szervezetfejlesztéssel foglalkozó szervezeti blokk előkészítő törzsét, amely külső és belső szakértők bevonásával a modellalkotás folyamatát menedzseli. Másik megoldásként elméletileg elképzelhető a feladat végrehajtása a sok esetben alkalmazott munkabizottsági keretek között is, ám ez esetben csak olyan munkatársak bevonása kerülhet szóba, akik szakmai alkalmasságuk mellett a jelenlegi beosztásukkal járó napi feladatok végrehajtása alól mentesíthetők és akiket a munkájuk eredményeként esetlegesen bekövetkező szervezeti változások egzisztenciálisan nem érintenek.

Pongrácz György

Jogszerűen

A fogvatartottak fegyelmezésének és jutalmazásának ügyészi vizsgálata

A Legfőbb Ügyészség 1998. évi munkaterve előírta a fogvatartottak fegyelmezésének és jutalmazásának törvényességi vizsgálatát, amelynek célja annak megállapítása volt, a fogvatartottak fegyelmezésére és jutalmazására vonatkozó jogszabályi előírásokat a fogva tartó intézetek miként hajtják végre. Betartják-e a fegyelmi eljárásra és a határozat végrehajtására vonatkozó jogszabályi előírásokat, van-e bármiféle visszaélés fegyelmezéskor és a jutalmazás során.

A vizsgálat időszerűségét – a fegyelmezési és jutalmazási helyzet törvényességéhez fűződő alapvető érdekek mellett – az is nyomatékossá tette, hogy 1996. október 23-án lépett hatályba a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak fegyelmi felelőségéről szóló 11/1996. (X. 15.) IM-rendelet (továbbiakban: fegyelmi szabályzat), amely a fegyelmi eljárás szabályait új alapokra helyezte. Az eltelt időre figyelemmel indokolttá vált az új jogszabály alkalmazása gyakorlati tapasztalatainak felmérése. A vizsgálat – amelyet a főügyészségek valamennyi büntetés-végrehajtási intézetben lefolytattak – az 1997. évet, valamint az 1998. évnél a vizsgálatok elvégzéséig terjedő időszakát ölelte fel.

A vizsgálat alapjául – a fegyelmi szabályzat mellett – a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló, az 1993. évi XXXII. törvénnyel is módosított 1979. évi 11. tvr. (továbbiakban: Bv. tvr.), a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996.

(VII. 12.) IM-rendelet (továbbiakban: Bv. Szabályzat), valamint az IM Bv. Országos Parancsnok által a fegyelmi szabályzat végrehajtása tárgyában kiadott 0289/1996. (IK. Bv. Mell. 10.) OP-intézkedés (továbbiakban OP-intézkedés) vonatkozó rendelkezései szolgáltak.

A fogvatartottak fegyelmezése és jutalmazása a személyiség fejlesztésének, az erkölcsi-akarati nevelésnek olyan meghatározó eszköze, amelynek célja egyben a fogva tartás rendjének és fegyelmének biztosítása. A fegyelem fenntartásában az ösztönző és a felelősségre vonásra irányuló eszközök egyaránt komoly szereppel bírnak, ezért alapvető jelentőségű azok következetes és kellően differenciált alkalmazása. Fegyelemsértésekkel szembeni megfelelő fellépés, az indokolt jutalmazásban tettest öltő elismerés, a jogszerű elrendelés és végrehajtás egyaránt kiemelkedő garanciális és törvényességi követelmény. Amennyiben a fogvatartottak fegyelmezése és jutalmazása megfelel mindennek, akkor

szolgálhatja kellően a Bv. tvr. 38. § (1) bekezdésében meghatározott büntetés-végrehajtási feladatot. Megállapítható, hogy a fegyelmi szabályzat gyakorlati bevezetésére jelentősebb nehézségek nélkül került sor, az alkalmazás körében azonban több hiányosság is tapasztalható volt.

A fegyelmezések számában mutatkozó – nagyságrendinek nem tekinthető – változás (mintegy 17 százalékos csökkenés) elsősorban nem a fogvatartotti magatartás javulásával, hanem a jogszabályi változás nyomán kialakuló fegyelmi gyakorlattal magyarázható.

A jutalmazásnál az egyik legfontosabb szempont a fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedésének segítése, amelyet az intézetek jutalmazási gyakorlata is tükröz.

Fegyelmi eljárások

A bv. intézetekben 1996-ban összesen 8269, 1997-ben 6893 fenyítés kiszabására került sor. A fenyítések megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a *feddés* száma 1996-ban 4261, míg 1997-ben 3847 volt, *személyes szükségletekre fordítható összeget* 1996-ban 1816, 1997-ben 1385 esetben csökkentettek, *magánelzárás-fenyítést* 1996-ban 2192, 1997-ben 1661 esetben szabtak ki.

A fenyítések száma valamennyi fenyítési nem körében csökkent, különösen a magánelzárások tekintetében tapasztalható jelentősebb változás (24,22 százalékos csökkenés). A csökkenés azonban országosan nem tekinthető egyenletesnek. Több bv. intézetnél nincs az előző évi adatokhoz képest nagyságrendi eltérés, más intézetek esetében viszont jelentős a csökkenés. Az

egyik fegyházban és börtönben például 1996-ban 73, míg 1997-ben mindössze 9 személy kapott magánelzárás-fenyítést, egy másik bv. intézetben 1996-ban 163, 1997-ben 75 volt a magánelzárást töltők száma. Az ettől eltérő irányú változásra is van példa. Az egyik országos bv. intézetben például 1997-ben 72 magánelzárás-fenyítést szabtak ki, ami az előző évi 11-hez képest jelentős növekedést mutat.

A magánelzárás-fenyítés egyes intézetekben történő jelentős csökkenése a fegyelmi szabályzat korábinál bonyolultabb eljárási szabályaival is összefüggésbe hozható. Az új jogszabály több olyan garanciális rendelkezést tartalmaz, amelyek a fogvatartottak jogainak szem előtt tartásával szakszerűbb és részletesebb eljárást igényelnek. A fenti rendelkezések betartása a korábbiaknál hosszabb, munkaigényesebb és bizonyos jogi szakismerteket is igénylő feladatot. Mindez több intézetben eredményezett kezdeti idegenkedést, bizonytalanságot.

Megállapítható, hogy azokban az intézetekben, ahol magas az előzetesen letartóztatottak száma, gyakoribb a fegyelmi vétségek elkövetése. Ez főként az eljárások elhúzódásával, a fogvatartottak idegállapotának romlásával magyarázható.

Így például a megyei bv. intézetek egyikeben az összesen megfenyített 94 fogvatartott közül 75 volt előzetesen letartóztatott. 1997-ben az összesen fogva tartott 3660 előzetesen letartóztatott közül 1734 részesült fenyítésben. Megállapítható, hogy a személyes szükségletre fordítható pénzüsszeg csökkentésekor egyes intézetekben figyelembe veszik a helyi adottságokat is. Ahol a gazdasági helyzet rosszabb az országos átlagnál, a munkanélküliek száma nagyobb, a fogvatartottak foglal-

koztatása megoldatlan, keresményük nincs, ott a pénzüsszeg csökkentése – megfelelő pénz hiányában – nem számít igazi fenytésnek.

A vizsgálat elvégzését nehezítette, hogy az OP-intézkedés a fegyelmi eljárások során keletkezett írásos dokumentumoknak, illetve több adatnak a Bv. Informatikai Rendszere Fogvatartotti Alrendszerébe történő rögzítését írja elő, ezért a vizsgálati anyag csak kinyomtatás útján állhatott rendelkezésre.

Arra is volt példa, hogy az ügyész csak úgy kaphatott képet az intézet fegyelmi-jutalmazási adatairól, hogy az illetékes bv. dolgozó önszorgalomból visszatért a régi manuális rendszerre a meglévő számítógépes feldolgozása mellett. A jogszabályi előírások betartásának ellenőrzése a vizsgálatot végzötől nemegyszer számítógépes ismereteket követelt meg.

A vizsgálatok megállapítása szerint az alrendszer a program többszöri módosítása ellenére sem alkalmas minden esetben arra, hogy abban valamennyi szükséges adatot rögzítsenek. A program kezelése nehézkes és lassú, így az alrendszer használatának kötelezővé tétele a fegyelmi eljárásokat szükségtelenül bonyolulttá teszi. A program hiányosságainak kiküszöbölése érdekében a számítógépes ügyintézés mellett több bv. intézetben párhuzamosan manuális nyilvántartást is vezetnek.

A számítógépes rendszer működése kapcsán több hiányosság is megállapítható volt. A bv. intézetekben rendelkezésre álló számítógéppark nem mindig teszi lehetővé azt, hogy a számítógép és ezen belül a fogvatartotti alrendszer a bv. szervezet személyi állományának valamennyi tagja számára haladéktalanul hozzáférhető legyen. A fogvatartotti alrendszer használata ilyen

esetekben nem teszi lehetővé, hogy a bv. dolgozó a fegyelmi vétség észlelése esetén – a fegyelmi szabályzat 7. § (2) bekezdésének megfelelően – haladéktalanul írásban kezdeményezze a fegyelmi eljárás elrendelését. Ezért például az egyik megyei bv. intézet parancsnoka a fegyelmi szabályzat előírásainak érvényesülését úgy biztosította, hogy a fogvatartotti alrendszerben való rögzítésen túlmenően előírta a „fegyelmi eljárást kezdeményező lap” használatát is.

Az OP-intézkedés 18. pontja szerint ha a fegyelmi jogkör gyakorlójával az eljárás alá vont fogvatartott új, addig nem ismert tény közül, azt rögzíteni kell az alrendszerben, a kivizsgálás céljára fenntartott adatmezőben. Előfordult, hogy ez az előírás azért nem volt végrehajtható, mert a kivizsgálás befejezését követően az elmondottak rögzítésére a rendszer nem ad lehetőséget.

Volt olyan bv. intézet is, ahol a fegyelmi eljárás során keletkezett dokumentumoknak a fogvatartotti alrendszerben történő rögzítése azért nehézkes, mert a program hiányosságaiból következően az adatállományban gyakran téves adatok szerepeltek. A többször módosított program ugyanis egyes időszakokban nem adott lehetőséget a fegyelmi eljárás adatainak pontos rögzítésére. Volt olyan bv. intézet, ahol 1997 első felében az alrendszerben nem volt lehetőség arra, hogy a fegyelmi jogkör gyakorlójának határozatán kívül a bv. bíró határozatának tartalmát is rögzítsék. Így fordulhatott elő, hogy az egyik előzetesen letartóztatott szemben a zárkarend megsértése miatt a bv. intézet parancsnoka 1997. április 24-én 8 nap magánelzárás-fenyítést szabott ki, amit a bv. bíró 5 nap magánelzárásra enyhített. Ennek ellenére az alrendszerben fellelhető határozat azt tartalmazta, hogy a fogvatartottat az intézet parancsnoka részesítette 5

nap magánelzárásban.

A fegyelemsértő fogvatartottakkal szembeni fellépés – az állomány részéről – következetes, ezt a megindult eljárások száma és a kiszabott fenyítések is tükrözik. Eseti kivételként fordult elő, hogy egy előzetesen letartóztatottal szemben az intézet nem lépett fel kellő következetességgel, amikor 1998 áprilisában a fegyelmi ügyet nevelői hatáskörben kiszabott feddéssel zárta le, holott azt megelőzően két esetben is folyt a fogvatartott ellen fegyelmi eljárás zárkatorlaszolás és verekedés miatt. Az állomány mulasztása miatt egyébként nem maradt el fegyelmi eljárás kezdeményezése.

Számok és arányok

A fegyelemsértő magatartások megszűlése és számaránya intézetenként eltérő képeket mutat. A leggyakoribb fegyelemsértések körében megállapítható, hogy jelentősen megnőtt a *szándékos egészségkárosítások* száma. 1997-ben összesen 40 ilyen eset volt, az 1996-ban elkövetett 309-hez képest. Különösen a végrehajtott intézetekben elkövetett ilyen vétségek mutatnak komolyabb emelkedést. Magasnak tekinthető a *fogvatartott-társ bántalmazása* (610), továbbá a *verekedek* (413) száma is. Az általános rend megsértéséhez kapcsolódó vétségek tekintetében gyakori a *zárka, körlet rendjének megsértése*, bár 1996-hoz képest ez csökkenést mutat (1996-ban 1655, 1997-ben 975). Az *utasítás végrehajtásának megtagadása* szintén tipikus fegyelemsértésnek tekinthető (900). 1997-ben *tiszteletlen magatartás* miatt 235, míg a *munkahely rendjének megsértése* miatt 272 esetben került sor fegyelmi eljárásra. A vizsgálatok a fegyelmi

ügyekben több eljárási szabálysértést is feltártak.

A vizsgált időszakban kivételesen fordult elő, hogy a fegyelmi szabályzat 4. § (1) bekezdésének a)–f) pontjában szereplő valamely körülmény zárta ki a fegyelmi felelősség megállapítását. Az egyik bv. intézetben például 1997-ben 42 ilyen esetből 31 oka a fogvatartott kóros elmeállapota volt.

Eljárási hiányosságok

Előfordult olyan eset is, hogy a fegyelmi felelősséget kizáró ok helytelen kiterjesztő értelmezése miatt arra hivatkozva maradt el a fogvatartott felelősségre vonása, mert kevésbé szocializált és szerényebb mentális képességekkel rendelkezik.

1977-ben nem volt arra példa, hogy fegyelmi eljárás azért ne lett volna indítható, mert a fegyelmi vétség elkövetése óta hat hónap, vagy a fegyelmi jogkör gyakorlójának a fegyelmi vétség elkövetéséről és az elkövető személyéről való tudomásszerzésétől kezdve 30 nap már eltelt [fegyelmi szabályzat 4. § (2) bekezdés].

A fegyelmi szabályzat 7. § (2) bekezdésében írtaknak megfelelően a fegyelmi eljárást az arra jogosult írásban kezdeményezte és annak megtörténtét közölte a fogvatartottal. Előfordult azonban, hogy nem hatályosult a fegyelmi szabályzat 6. § (4) bekezdésének azon előírása, amely szerint a közlés tudomásulvételét megtagadó vagy írni-olvasni nem tudó fogvatartott esetén a közlés megtörténtét két tanú aláírásával kell igazolni. Előfordult, hogy a rendelkezésre álló iratokból nem derült ki, hogy a fogvatartott tájékoztatása megtörtént-e.

Volt olyan intézet is, ahol a vizsgálat megállapítása szerint a fegyelmi eljárás

kezdetétől annak befejezéséig sok – törvénysértést nem eredményező – adminisztratív hibát követtek el.

Így például az egyik fegyházban és börtönben a fegyelmi eljárás kezdeményezője nem jelölt meg minden bizonyítékot, több esetben elmaradt az eljárási cselekményeknek a fogvatartottal írásban történő közlése. A mellékleteket a fogvatartottal aláíratatták, a rovatokat azonban nem töltötték ki, a tárgyalásról több esetben nem készítették jegyzőkönyvet. Nemelegyszer az is előfordult, hogy a meghozott határozat indoklást nem tartalmazott, sőt a magánelzárás végrehajtását bizonyító melléklet sem volt megtalálható.

Ebben az intézetben a fegyház fokozatú elítéltek egyikének fegyelmi ügyében a fogvatartottat 1997. június 13-tól június 18-ig elkülönítették, az intézet által szerkesztett nyomtatványon azonban ez nem volt megjelölve. A fegyelmi tárgyalást június 24-ére tűzték ki, ennek ellenére azt csak június 26-án tartották meg, amikor az intézet parancsnoka 6 nap magánelzárást szabott ki. A fegyelmi eljárás során az OP-intézkedésben megjelölt melléklet V., VI/a és VI/b rovatát nem töltötték ki, csak aláírták az elítélttel, így nem állapítható meg, hogy tett-e ellene panaszt. A tárgyalásról jegyzőkönyvet nem vettek fel, a fegyelmi határozat indoklása nem készült el.

Az OP-intézkedés 9. pontja alapján az intézet parancsnokai a fegyelmi jogkör gyakorlójának általában a büntetés-végrehajtási osztály vezetőjét jelölik ki, illetve bizzák meg. A fegyelmi szabályzat 8. § (1) bekezdése lehetővé teszi a fegyelmi jogkör gyakorlójának, hogy az egyszerűbb ügyeket a nevelői hatáskörbe utalja. Megállapítható, hogy az intézetek általában éltek ezzel a lehetőséggel. Nevelői hatáskörben fe-

gyelmi fenyítés kiszabására (megrovás, feddés) az elkövetett fegyelmi vétségek mintegy 20 százalékánál került sor.

Megtörtént ugyanis, hogy nem hatályosultak a nevelő által kiszabott fegyelmi fenyítésre vonatkozó rendelkezések. Így akadt olyan intézet is, ahol az esetek többségében az egyszerű ténybeli megítélésű, az intézet rendjét csak csekély mértékben sértő cselekményeket is fegyelmi eljárás keretében bírálták el.

A fegyelmi szabályzat 6. § (1) bekezdése a fegyelmi eljárás során előírja a fogvatartottak meghallgatását. Néhol nem tartották be a fegyelmi szabályzat eme előírását. Arra is volt példa, hogy a fegyelmi eljárás irataiból nem volt megállapítható, hogy történt-e meghallgatás. A fogvatartottakat az eljárás során jogaikra és kötelességeikre általában kioktatták. Előfordult azonban, hogy a fegyelmi szabályzat 14. § (2) bekezdésében foglaltak megsértésével elmulasztották tájékoztatni a fogvatartottat a vallo-mástétel megtagadásának lehetőségéről.

A fegyelmi szabályzat 6. § (2) bekezdése értelmében a fogvatartott a fegyelmi eljárásban jogi képviselőt bízhat meg. A jogi képviselő eljárására vonatkozó részletes szabályokat a fegyelmi szabályzat 22. §-a tartalmazza. A fegyelmi eljárásokban felhívták a figyelmet a jogi képviselő megbízásának lehetőségére. Ezzel azonban eltérő gyakorisággal éltek a fogvatartottak. 1997-ben például az országos bv. intézetek egyikeben 15 ilyen megbízás történt, de a jogi képviselők ténylegesen csak elvétve vettek részt az eljárásban.

A fegyelmi szabályzat 16. §-a szerint a fegyelmi eljárás során a legfontosabb eljárási cselekményeket – különösen a fogvatartott védekezését, indítványait és a tanúvallomásokot – jegyzőkönyvbe kell foglal-

ni. A fegyelmi eljárás alá vont fogvatartott meghallgatása olyan fontos eljárási cselekmény, amelyről minden esetben szükséges jegyzőkönyvet felvenni.

Előfordult, hogy a fenti előírásnak a számítógépes rendszer fogyatékoságai miatt nem tettek eleget. Volt olyan bv. intézet, amelynek fogvatartotti alrendszerében például a jogszabályi előírások szerinti meghallgatási jegyzőkönyv nem volt rögzíthető, ennek hiányában pedig utólag nem állapítható meg, hogy a fogvatartott vagy a tanú milyen nyilatkozatot tett. Másutt a jegyzőkönyveket sokszor „önvallomással” pótolták, ami nem tekinthető jogszerű megoldásnak. Volt olyan eset is, hogy készült ugyan jegyzőkönyv, de az olyan szűkszavú és hiányos volt, hogy a bv. bíró eljárási szabálysértés miatt hatályon kívül helyezte a fegyelmi határozatot.

A csak idegen nyelven beszélő fogvatartottak esetében a tolmácsolás biztosított.

A vizsgálati megállapítások szerint a fegyelmi fenytések kiszabása és mértéke általában megfelelő. A fenytés kiszabásánál az intézetek figyelemmel vannak a fegyelemsértés súlyára, az elítélt addigi magatartására is.

A fegyelmi fenytést – a fegyelmi szabályzat 21. § (4) bekezdése alapján – első fokon a fegyelmi jogkör gyakorlójaként *fegyelmi megbízott* szabta ki, több esetben előfordult azonban, hogy a magánelzárás-fenyítés kiszabását a parancsnok – a fegyelmi szabályzat ezen rendelkezése szerint – esetenként saját hatáskörébe vonta.

A fegyelmi szabályzat 21. § (5) bekezdése előírja, hogy a fenytést kiszabó határozatot meg kell indokolni. Néhol azonban elmaradt a határozat indokolása. Arra is volt példa, hogy a fegyelmi jogkör gyakor-

lója elmulasztotta aláírni a határozatot.

Többször nem hatályosult a fegyelmi szabályzat 21. § (6) bekezdésében foglalt azon előírás sem, amely szerint az indoklást tartalmazó határozatot a fenytés kihirdetését követő három munkanapon belül kell a fogvatartott részére kézbesíteni.

A fegyelmi szabályzat 23. § (1) bekezdése szerint a fogvatartott az elsőfokú határozat kihirdetésekor feddés vagy a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése fenytések ellen a parancsnokhoz panasszal fordulhat, a magánelzárás-fenyítés ellen pedig a bv. bíróhoz fellebbezhet.

A fogvatartottak számára általában biztosították a jogorvoslat lehetőségét. Több esetben azonban a hiányos dokumentáció miatt ez nem volt megállapítható. Így például az egyik fogvatartott ügyében keletkezett fegyelmi iratokban nem volt nyoma annak, hogy az érintettet tájékoztatták-e a jogorvoslat lehetőségéről, és ő ezzel kívánt-e élni.

Eseti hibák

A fegyelmi fenytések végrehajtására általában a jogszabályi rendelkezések megtartásával került sor, eseti hibák azonban e körben is előfordultak.

Volt olyan bv. intézet, ahol gyakran megtörtént, hogy a magánelzárás végrehajtásáról semmilyen adat nem szerepelt a fegyelmi iratok között, ezért nem volt lehetőség a fogvatartottal szemben kiszabott fenytés végrehajtása törvényességének ellenőrzésére sem.

A fegyelmi szabályzat 30. § (1) bekezdése előírja, hogy a magánelzárás-fenyítés végrehajtásának megkezdése előtt a fogvatartotton orvosi vizsgálatot kell végezni. A (3) bekezdés szerint a magánelzárás végre-

hajtása során gondoskodni kell a fogvatartott egészségügyi ellenőrzéséről, hetente legalább egyszeri orvosi vizsgálatáról. Az OP-intézkedés 26. pontja tartalmazza, hogy a magánelzárás fenyítés végrehajtásához szükséges orvosi vizsgálat megtörtént, annak megállapítását a végrehajtási lapon rögzíteni kell.

A bv. intézetek egészségügyi szolgáltatának ambuláns nyilvántartásából, valamint a végrehajtási lapokból nyomon követhető az előírtak végrehajtása, előfordult azonban olyan eset is, hogy a fenti rendelkezéseket nem tartották be.

Így például az országos bv. intézetek egyikében fogva tartott elítélt 5 nap magánelzárás fenyítését 1997. november 19-én kezdte meg, a végrehajtási lapon a magánelzárás megkezdése előtti orvosi vizsgálat és vélemény azonban nem szerepelt. Ugyanezen fogvatartottal szemben 1998. január 7-én 10 nap magánelzárás-fenyítést vettek foganatba. A fenyítés megkezdése előtti orvosi vizsgálat ezen alkalommal is elmaradt, a végrehajtás során a kötelező orvosi vizsgálatra sem került sor. Arra is volt példa, hogy az orvos csak a vizsgálat elvégzését írta le, a véleményét nem.

Nem mindig hatályosult a fegyelmi szabályzat 31. § (1) bekezdésének azon előírása sem, amely szerint az első fokon jogerőre emelkedett magánelzárás végrehajtását haladéktalanul meg kell kezdeni. Az egyik megyei bv. intézeti fogvatartottal szemben az 1997. április 29-én jogerősen kiszabott 2 nap magánelzárás végrehajtására például csak május 5-én került sor.

A fegyelmi zárka berendezéséről, felszereléséről és az elítéltnél tartható tárgyakról a Bv. Szabályzat 5. számú melléklete tartalmaz rendelkezéseket. A vizsgálatok a fegyelmi zárkák felszereltségéről, illetve álla-

potáról több hiányosságot is feltártak.

Így például az egyik intézetben megállapítható volt, hogy a fegyelmi zárkák berendezése és felszerelése megfelel ugyan a jogszabályi előírásoknak, de valamennyi zárkában kb. 2 méter magasságig vizesek a falak, így ezek a zárkák emberi tartózkodásra alkalmatlanok, levegőtlenek, dohos szagúak stb. Egy másik fegyházban és börtönben a fegyelmi zárkából a folyóvízes mosdó hiányzik.

A magánelzárás végrehajtásának rendjét a legtöbb helyen az intézet belső utasítása tartalmazza. Ebben szabályozzák a magánelzárás alatti dohányzás lehetőségét is. A vizsgálati megállapítások szerint a dohányzás lehetőségét egyes intézetekben annak ellenére sem biztosítják a magánelzárás végrehajtása alatt, hogy a Bv. tvr. 42. § (6) bekezdése – amely az ezen fenyítés végrehajtása alatti jogkorlátozások tételei felsorolását adja – a dohányzás tilalmát nem nevesíti. Több intézetben tűzbiztonsági okokra hivatkozva tiltják meg a dohányzást a magánzárkákban.

A vizsgálat nem tárt fel olyan esetet, amikor több magánelzárás-fenyítés töltése esetén túllépték volna a fenyítés felső törvényi határát.

A Bv. tvr. 43. § (3) bekezdése értelmében bűncselekményt is megvalósító fegyelemsértés esetén a fenyítés mellett a feljelentést is meg kell tenni.

A vizsgálati megállapítások szerint ez az előírás a gyakorlatban érvényesül. A bv. intézetek parancsnokai országosan 1997-ben 152 esetben 203 fogvatartottal szemben tettek feljelentést. Megállapítható, hogy a bántalmazások sértettjei általában nem kívánnak magánvádas eljárást indítani a terhükre elkövetett tetteleges becsületesítés, könnyű testi sértés miatt, ilyenkor a

bv. intézet fegyelmi eljárás keretében bírálja el ezeket a cselekményeket.

Hatályosul a Bv. tvr. 43. § (2) bekezdésének azon előírása is, amely szerint a szabálysértést is megvalósító fegyelemsértést fegyelmi vétségként kell elbírálni.

Jutalmazások

A vizsgálat lefolytatását a jutalmazás körében is nehezítette, hogy a gépi feldolgozás az ún. „holt anyagokba” nem engedett betekintést. Abban az esetben, ha a fogvatartott szabadult vagy más intézetbe szállították át, a jutalmazás törvényessége nem ellenőrizhető.

1997-ben 28 643 jutalomban részesültek a fogvatartottak a bv. intézetekben, ami 1764-gyel több az előző évhez képest.

A jutalmak megoszlását tekintve megállapítható, hogy a leggyakrabban alkalmazott jutalmazási forma a *dicséret*, amelyre 1997-ben 11 100 esetben került sor, ez az összes jutalom 38 százaléka, 1544-gyel több, mint az előző évben. *Soron kívüli csomag küldését*, valamint *sonon kívüli látogatást* összesen 1609 esetben engedélyeztek.

A személyes szükségletekre felhasználható pénzösszeg jutalomkénti növelésére 363-mal kevesebb esetben – 4858 ízben – került sor, mint az előző években. A foglalkoztatás lehetőségének csökkenése miatt az elítéltek kisebb összeg fölött rendelkezhetnek, így letéti pénzüket inkább a későbbi esetleges eltávozás vagy kimaradás idejére tartalékolják. Ez a jutalmazási forma inkább a fegyház fokozatú elítéltek körében jelent lehetőséget, akik 1997-ben 2294 ilyen jutalomban részesültek.

Tárgyjutalmat mindössze 87 alkalommal kaptak a fogvatartottak, 805 esetben került pénzjutalom kiosztásra. Az intézet pa-

rancsnokának hatáskörébe tartozó jutalmak közül a *kiszabott fenyítés hátralévő részének elengedésére* 13, míg a *végrehajtott fenyítés nyilvántartásának törlésére* 849 esetben került sor.

A Bv. Szabályzat 80. § (2) bekezdése alapján a fenyítés elengedésére, a végrehajtott fenyítés nyilvántartásának törlésére, a rövid tartamú eltávozás és a kimaradás engedélyezésére kizárólag a parancsnok jogosult. A fenti jogszabály végrehajtása tárgyában kiadott – és 1998. március elsején hatályba lépett – 0116/1998. (IK. Bv. Mell. 2.) OP-intézkedés 9. pontja tartalmazza a bv. osztály vezetője és a nevelő által adható jutalmakat.

A vizsgálatok megállapítása szerint a gyakorlatban a részletezett előírások hatályosulnak. Volt azonban olyan intézet, ahol a nevelők ügyviteli szabályt sértettek, amikor több fogvatartott részére úgy engedélyezték soron kívül látogató fogadását, hogy azt a számítógépes rendszerben nem rögzítették. Emiatt a nevelőket az intézet parancsnoka fegyelmi fenyítéssel sújtotta.

A jutalmazások során általában megfelelően érvényesül a differenciálás elve. Van azonban olyan intézet, ahol indokolt lenne bátrabban élni ezzel a lehetőséggel.

Arra is volt példa, hogy olyan jutalmazási formával éltek, amely nem szerepel a hatályos jogszabályi rendelkezések között. Így például az egyik megyei bv. intézet házirendje tartalmazza a jutalmak felsorolása között a soron következő csomag súlyának emelését is.

A *rövid tartamú eltávozások* körében a Bv. tvr. 41. § (3) bekezdésében foglaltak hatályosulnak. A jutalom oka általában a példamutató magatartás, illetve a jó munkavégzés. Ugyancsak hatályosul az éves adható keret is a fogvatartotti fokozatoknak megfelelően.

Több esetben nehéz érvényt szerezni a

Bv. Szabályzat 82. § (1) bekezdés a) pontjában szereplő azon rendelkezésnek, amely kizárja a rövid tartamú eltávozás engedélyezését, ha az elítélttel szemben más ügyben újabb büntetőeljárás van folyamatban. Az új eljárás csak az elítélt részére küldött bírósági idézésből derül ki.

Megállapítható, hogy az intézet elhagyásának lehetőségével járó jutalmak közül a rövid tartamú eltávozások számatöbb mint 50 százalékkal emelkedett, 1996-ban 3494, 1997-ben 5316 esetben engedélyezték.

A *kimaradások* számára ugyanakkor visszaesés tapasztalható, mert amíg 1996-ban 2195, addig 1997-ben csak 1219 esetben engedélyezték.

A Bv. tvr. 41. § (3) bekezdése alapján a rövid tartamú eltávozást a fizetett szabadságba beszámítják. Hasonló módon beszámítják a kimaradás engedélyezése esetén a letöltött szabadságvesztés tartamába az előzetes letartóztatásban töltött időt a bv. szabályzat 83. §-a alapján.

Csoportos kimaradás engedélyezésére több intézetnél is sor került. Ezt többnyire kulturális programmal töltötték az elítéltek. Előfordult azonban, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával kapcsolatos negyvennyolc órás eltávozást tüntették fel tévesen kimaradásként.

Az eltávozásra, kimaradásra bocsátott elítélteket igazolvánnyal látják el, amely tartalmazza személyi adataikat, az engedélyező bv. intézet megnevezését, a jutalmat engedélyező személy aláírását, a távollét tartamát és jogcímét, a kijelölt tartózkodási helyet, valamint a rendőrségnél való jelentkezési kötelezettséget. Ha az elítélt az engedélyezett időpontig nem tért vissza, a bv. intézetek – a szabályzat 186. § (1) bekezdése

alapján – intézkedtek az elítélt tartózkodási helye szerint illetékes rendőrkapitányságnál az illető elővezetése érdekében. Ha az elővezetés nem vezetett eredményre, 30 nap elteltével a megyei bíróság bv. csoportjához fordultak elfogatóparancs kibocsátása miatt. Így például az országos bv. intézetek egyikeben 1997-ben az elítéltek 11 esetében mulasztották el a visszatérést a különböző eltávozásokról, az intézet az elfogásuk érdekében szükséges intézkedéseket mindig megtette.

Összességében megállapítható, hogy a bv. intézetekben fogva tartottak fegyelmezésére és jutalmazására vonatkozó jogszabályi rendelkezések – a feltárt eseti hiányosságoktól, hibáktól, valamint a helyenként előforduló helytelen gyakorlattól eltekintve – általában érvényesülnek.

A számítógépes nyilvántartási rendszer hiányosságai garanciális érdekek sérelmével járhatnak, ezért annak módosítása, felülvizsgálata indokolt.

A vizsgálatról készült feljegyzéseket a főügyészségek megküldték az érintett szerveknek, a megállapított hiányosságok, mulasztások, a helytelen gyakorlat megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket megtették.

A Legfőbb Ügyészség a jelentést megküldte az bv. országos parancsnokának a vizsgálat során feltárt hibák, hiányosságok megelőzésére, a jogszabályi követelményeknek megfelelő gyakorlat kialakítását célzó intézkedések megtételére. Kezdeményezte továbbá a bv. intézetek számítógépes nyilvántartási rendszerének felülvizsgálatát.

Kapuvári Ágnes-Lajtár István

Pálhalma az etalon

Szegedi beszélgetés Csapó Józseffel

Jó társaságban „forgolódott” október 23-án Csapó József, meghozzá páratlanul gyönyörű helyszínen. A Parlament kupolatermében, az ország legfőbb három közbizalmi méltósága jelenlétében, tudósokkal, művészekkel együtt vehette át kitüntetését a Szegedi Egyház és Börtön parancsnoka. A Köztársasági Érdemrend Kiskereszt 27 év munkáját ismerte el. Nagyon felemelő érzés volt azon a napon bévésnek lenni – emlékezik vissza a parancsnok. S a többi, szürke hétköznapon? Erről beszélgettünk Csapó Józseffel.

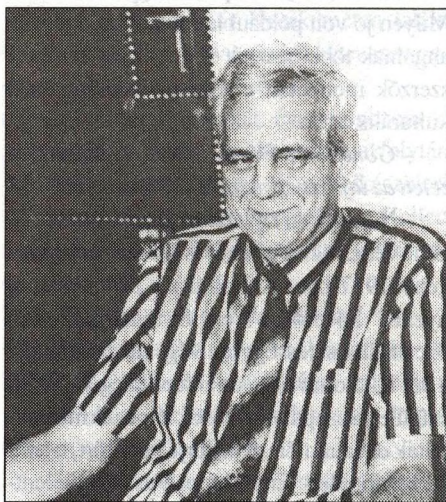
Csodálatos ifjúság Pécsen, szenzációs, baráti közegű bévés pályakezdés Pálhalmán, kimagasló szakmai siker Kecskeméten, ezek jelzik e gazdag életút fordulóit. A pályára, mint annyi kollégát, a családi véletlen sodorta Csapó Józsefet.

– Apám vasutas volt, Nagykanizsán és Pécsen nevelkedtem. Különösen jellemformálónak tartom 1960–64 között a Nagy Lajos főgimnázium humán tagozatán töltött éveimet. A nagy hagyományú pécsi tanodában remek tanárok oktattak, rendkívül magas értékrendű életfilozófiát hirdettek.

– *Elmesélne nekünk egy tanulságos történetet a miliő érzékeltetésére?*

– Nagyon szívesen. A csokornyakkendős, magyar-történelem szakos osztályfőnök dr. Kászonyinak a fia velünk egy osztályba járt. Egyik nap az első óra megtartására érkező papajónagy pofont kevert le fiacskájának. Azok feudális: a fiú nem pucolta ki aznap reggel a cipőjét. Mi döbbenet voltunk e jelenet tanúi.

– *Elnézést, de mi volt ebben szép? Pofozkodni már 1960 tájkán sem illett...*

– Nem, de a saját fiát dörgölte képen. A tanulság az volt, amint másnap ez a nagy tudású tanár megkövette az osztályt. Nem szégyellte a feszültségekkel teli kamasz diákközösség előtt beismerni meg gondolatlan indulataiból fakadó tettét. A mód, ahogy bocsánatot kért, felejthetetlennek bizonyult. A város hangulata úgyszintén, a színház, a Híradó mozi. Esz-

tergályos Cili volt a primadonna zsenge kezdőként. Csodálatos alapozást kaptam Pécsen. Milyen jó volt például latint tanulni. Igaz, az angolnak több hasznát venném, de az ókori szerzők mondatait e nyelven ismerni igazi kulturális érték.

– *Gondolom, Pécsről nem egyenesen vezetett az útja az egyenruhás állományba.*

– Nem, a jogi egyetemre jelentkeztem, de nem vettek fel. Apámat is kudarc érte, szegényt 1957-ben leváltották az „56-os eseményeket” követően. Nem forradalmárokodott ő, csupán tisztességesen végezte a munkáját a dél-balatoni vasútvonal főnökségén. Valószínűleg a csapatszállítások kapcsán marasztalták el valamiért. Karrierje kettétört, csalódott ember lett. Én a Dunai Vasműbe jelentkeztem segédmunkásnak, 1964-ben. Ekkor jött a Czinege-törvény a bevonulás 18 évre történő leszállításával. Így 1964 novemberében már az újoncok soraiban talált.

– *Nem akart katona lenni, mégis megszerezte a katonaságot...*

– Igen, mert szerencsém volt, parancsnokaink az első főiskolát végzett tisztekből kerültek ki. Három-négy évvel voltak idő-

sebbek az egyszerű sorkatonáknál, összetartásra neveltek, az egymás iránti szolidaritásra. E fiatal, képzett generációnak köszönhetően a katonaság nem negatív élményt jelentett számomra. Szabadszállás után Kalocsán öregkatonáskodtam, ahol szintén szenzációs bajtársi közegben formálódhattam. Kalocsára a gödöllői Agrártudományi Egyetem jőfejú, gépészmérnökjelöltjei kerültek a kötelező 1 éves katonáskodásra. Tartalékos tisztként szereltem le, bent akartak tartani a seregben.

– *Am ön még egyszer jelentkezett a pécsi jogtudományi egyetemre.*

– Ismét elutasítottak. Akkor döbbsenem rá, a sikeres felvételt követően, hogy a papa politikai szerepe miatt történhetett ez így.

– *A kudarc nem viselte meg?*

– A fiatalkori kudarcokon hamar túllép az ember. Mindenesetre válaszut elé kerültem, hol és hogyan tovább. A honvédséghez nem vonzódtam, menekülésként a vasúthoz mentem el dolgozni. Ekkor lépett be sorsfordítóként a büntetés-végrehajtás.

– *Hogyan?*

– Egy véletlen ismeretség révén. A pálhalmi parancsnokkal összeismerkedve, némi rábeszélést követően 1971-ben kerültem Pálhalmára, könyvelő gyakornokként a célgazdasághoz. Csak szeretettel tudok a mamár történelmi kezdetekre visszaemlékezni. Az én bévés és emberi tanítómesterem *Dér Ferenc* volt. Azonnal éreztem, a helyemen vagyok. Rövid idő alatt beilleszkedtem, a kastély, a nagy fák romantikus vonzalmait is kielégítették. Külön örömként említhetem szakmai és magánéleti boldogulásom egybeesését. Pálhalmán első évében nősültem, feleségem Dunaújvároson matematikát és fizikát tanított. Pálhalmán fel volt adva a lecke: ha tanulsz, van életpálya-lehetőség. Ott tanultam meg a vállalat felelősségét, a szerződés-

kötések tisztességét. Nem a karrier izgatott, hanem a nagy formátumú, remek, segítő munkatársaknak igyekeztem megfelelni. Nem az előrejutás a fontos, az adódik, ha a beosztásokban jól, precízen megfelel egy ifjú ember. Nem az előrejutás üteme inspirált, hanem az előrejutás minősége. Azok a baráti, éjszakába nyúló beszélgetések a pálhalmi lakótelepen. Pálhalma nekem mindenben az etalon. Ha nem azokkal az emberekkel dolgozom együtt, mára nem az vagyok, aki. Jól tudom, ma már nyugdíjban vannak, köszönetem mégsem évül el.

– *Pálhalma szintén jó korszakát élte a hetvenes évek elején.*

A gazdaság, az állattenyésztés és növénytermesztés rendkívüli módon prosperált, új börtönöket építettünk, a régieket lebontották. A döntések előkészítésében 1977-től már mint főkönyvelő-helyettes, közvetlenül vehettem részt. Ez a munkaterület az, ahol az ember rengeteget tanulhat, s nemcsak választ keres, hanem válaszokat is adhat a miértekre. Hosszú távú gondolkodásra készítetett a munkám. Megtanultam, nem a ma, hanem a holnap a fontos. Meggyőződésem, az előregondolkozást nem vezetőként, hanem beosztottként lehet elsajátítani pozitív képességként.

– *A jó eredményekért azért keményen meg kell dolgozni.*

– Természetesen. Az áldozathozatal az együttműködések garanciális szabálya. Közben meg kellett tanulnom a gazdaságon túl a bévés szakmát. Tudatos felkészítést követően 1983-ban végeztem el a Rendőrtiszti Főiskolát. Vezetői rábeszélésre ugyanis 1980–81 tájékan átmentem a börtönhöz, őparancsnoknak.

– *Nem volt ez éles fordulat?*

– Nem, majdnem észrevétlen volt az átmenet, annyira benne éltem a dolgok sűrűjében. A börtön megbízható, minőségi embereket keresett, örülhettem a rám eső választás-

nak. 1983-tól őrségparancsnokként ténykedtem, 1985-től parancsnokhelyettes lettem. Az 1989-es esztendő már Kecskeméten talált.

– *Ön tizennyolc év után lett kinevezett parancsnok. Sok ez, vagy kevés?*

– Miután huszonhét éve dolgozom e pályán, épp a rendkívül sok tapasztalat folytán kedvezőnek ítélem meg a 18 évi felkészülési periódust a parancsnoki beosztáshoz. Kellett ez a 18 év tanulás, még a kudarcok is szükségesek.

– *Hogyan éli meg a kudarcokat?*

– Érzékenyen. Nagyon tud bántani, ha valamelyik felettesem hiányosságot fedez fel a munkámban. Teljes erőbedobással dolgozom, hogy ezt elkerüljem.

– *Kecskemétre pont a rendszerváltozás évében került.*

– Bizony, és jött is „a parancsnok magányossága” című fejezet, óhatatlanul. A kinevezés rádöbentett, mekkora felelősség szakadt rám a bv. egy klasszikus intézetében. Negyvenhárom évesen kerültem e pozícióba, rengeteg változás közepette. A magányosságon azt értem, egy parancsnoknak nem szabad gyengének lennie, sőt, még gyengének látsza-

nia sem. Alapelve: a humánus és a következetesség csak együttesen gyakorolható. E kettő megfér egymás mellett, de egyensúlyban tartásuk nem mindig problémamentes.

– *E falak között főként nem. Követett-e el hibákat?*

– Sokat. A jó megoldások mellett óhatatlanul hibázik az ember. Két megrázó élmény ért Kecskeméten. Elengedtem az egyik elítéltet eltávozásra, aki öt nap távolléte alatt megölte az édesanyját, mert az nem adott neki itálra pénzt. A másik, egy fiatalkorú előzetes letartóztatott társait fajtalanúságra kényszerítette. Ezek az 1992 körül történő sajnálatos események keményen megedzik az embert, még inkább rávilágítanak a parancsnok nagy-nagy felelősségére, miszerint ne engedjen pillanatnyi kényszernek, kedvező benyomásnak, ragaszkodjon a mérlegeléshez, minden emberi alapelv és szakmai betartásához.

– *Kecskemét komoly szakmai sikert hozott önnek és csapatának az európai kívánalmaknak megfelelő új börtön megépítésével. Az alapító ötlet kinek a fejében született meg?*

– Az enyémben. A város vezetőivel kialakított kedvező kapcsolattartás, valamint a sváj-

ci, lengyelországi büntetés-végrehajtási tanulmányutak inspiráltak a XXI. századra tekintő nyitott intézet létrehozásánál. Az onnan szabadtaknál nincs visszaesés. Ötszázmillió forint költséggel és a kecskeméti társszervek támogatásával két és fél év alatt sikerült megépítenünk. *Fejes Imre* módszertani igazgató sokat segített, egy dinamikus, értékes társulat kovácsolódott össze a munka során, a sikeres vállalkozás 84 emberből teremtett jó közösséget. Már kezdtem azon töprengeni, mihez kezdek, ha e nagyszabású munkának vége lesz.

– *Kecskemét révbe ért, de a révkapitány nem sokáig szusszanhatott. Kihívásként Szeged kopogtatott a parancsnoki ajtón...*

– 1995 szeptemberében Szegeden börtönkonferencián vettem részt. A szünetben szólított meg Tari úr: „*meg kéne ismerni ezt a várost*”, szó szerint ezt mondta. Akkor menjünk sétálni, válaszoltam. Egy hét gondolkodási időt adott. Feleségem rám bízta a döntést. 1995 decemberében a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnokának neveztek ki.

A Csillag rendkívül nehéz börtön, hírhedt, híres, speciális intézmény. Míg máshol 2-3 évente cserélődik a börtönpopuláció, itt 14 évig (sőt tovább is) maradnak az elítéltek.

– *Azt mindenki sejtí, hogy ez az intézmény nem átlagbörtön. Tudta, mit vesz át?*

– Ennyi szomorú tapasztalatra azért nem készültem fel, amikor idejöttem. Korrektil adták át az intézményt, örököltam a helyzetet erényeivel és fogyatékoságaival együtt. Sokat könnyített helyzetemen a helyismeretbe való bevezetés, a pontos felkészítés.

– *Az egyik legkínzóbb hiányosság a csődbe jutott Alföldi Bútorgyár ügye volt. Önt olyan vezetőnek tartják, akinek fő ideája az elítéltek gazdasági foglalkoztatása. A bútorgyár folyamatos veszteséget termelt. A rab dolgozna, de nincs hol, ez kriminális folytatása az amúgy is kriminális morális helyzetnek...*

– Igen, vallom azt az erkölcsi és törvényi követelményt, hogy az elítéltek dolgoznia kell. A munkának itt jellemformáló hatása van, amiről nem mondhatunk le. Az országos parancsnoksággal konzultálva minden jelentős lépésben sokat jutottunk előre e téren. A börtöngyár élére új vezető került, most már bátran ki merem mondani, Szegeden az év végéig minden munkaképes elítélt dolgozni fog. Százötvenen dolgoznak a börtönben a költségvetésben, a börtöngyárban 270 ember munkálkodik majd, három tanfolyamon 70 embert képezünk kosárfonó, keramikus, hegesztő ismeretekre. A létszám 70 százaléka már dolgozik, ami kedvező hatással lesz a közösségre. A mai problémakörhöz tartozik a jogi környezet és a folyamatosan változó körülményekhez történő igazodás.

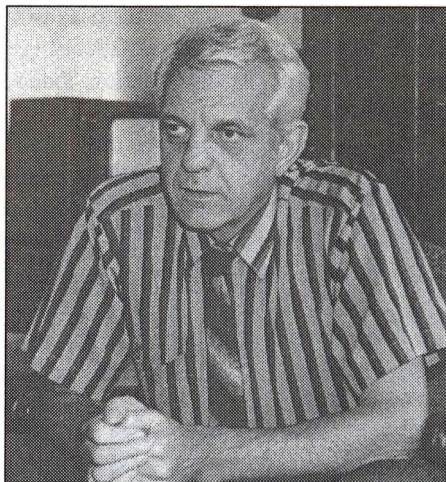
– *Mi lepte meg, de nagyon, amikor idekerült?*

– Túlzónak, túlméretezettnek találtam a Csillag iránti társadalmi érdeklődést. A Fegyház 100 éve áll, de legendái nem kopnak. Az intézetnek ezer látogatója van egy évben, minden héten két tévéstábot, riportert fogadunk. Nálunk külön sajtóreferensi státust kellett létrehozni. Állandóan jönnek az újságírók, szenzáció után szimatolnak, de – tapasztalatom szerint – a büntetőjogi felkészültségüket is fejleszthetnék, nem csupán a riportéségüket.

Érdekes hely a Csillag, hiába. Szirénázó járgány hozza a kis szemüveges, szolid külsejű kínai emberkét Budapestről. Ő ennek a szomorú helynek köszönheti az életét. Két kínait ölt meg, és honfitársai aláírást gyűjtöttek az újdonsült elítélt Kínába visszatoloncolásához és kivégzéséhez. Ott a halálbüntetés nagyon is érvényben van.

Újságírók időznek az Ukrajnából ide ve-

tődött, intelligens, ám gyilkos pénzbehajtónál, pszichológus beszélget két arab előzetessel. A két férfiú a kemény iszlám követője, válaszuk tiltja a takarítást. Takarítani márpedig kell, de a fanatikusok kérelmét tolerálni úgyszintén. Az arabok őrzése kemény dió.

– *Keményfiúk kemény börtöne a Csillag?*

– Nem az – hangzik a válasz. – Nem mindenki nehézfiú, aki hozzánk kerül, csak hosszú szabadságvesztésre ítélték. Pontosabban a hosszú ítéleti idő miatt laknak nálunk. Kétségtelen, a Csillagnak sajátos hangulata van. Riasztó és nyomasztó hatást gyakorol az emberre, szinte összezugorítja. A börtön érzéketlenné tesz. De a kinti valóság is. A börtön ugyanis hű tükörképe a társadalomnak. Hogy mennyire embertelen a mi világunk, azt lépten-nyomon tapasztaljuk – folytatja elkomorodó arccal Csapó József. – Karácsony közeleg, s két éve dördült el két lövés Győrben, pont szentestén, ami negatív ünnepi látélet. Milyen asszony az, aki a feldíszített karácsonyfa csillagszórói mellett közli 38 éves vállalkozó férjével, hogy hétéves kislányának nem ő az apja. A férfi önvédelmi fegyverét előkapva lőtt és lőtt, megölte feleségét és a kis-

lányt. Két hétig tartózkodott nálunk az elítélt, többször beszélgettem vele, teljesen szétesett személyisége fájdalmasan érintett. Ez a férfi nem tudta feldolgozni a bűnét, a büntudat legyőzte őt. Hét öngyilkossági kísérlete volt, a hetedik sikerült. „Aporhüvelyem a kislányfej-fájához tegyék”, írta le végső akaratát búcsúlevelében. Én álhumánusnak tartom a rendőrségi, ügyészi vizsgálatot: megfogni a kis smasszert, hibázott-e, benézett-e a zárkaajtón az öngyilkosság idején. Igen, benézett, de az elszántan önmagát elpusztítani igyekvőnél mit tehet? Aki kiszámolta, ebéd után van harminc perce a tetthez.

Úgyisintén a humánus hiányát tükrözi az a történet, amikor tele tervekkel kereste fel családját 18 év után a szabadult elítélt. Az asszony 24 óra múlva kitette a szűrét, a férfinak maradt az utca. A hajléktalanság. Képzeljük el azt a 18 év fegyház utáni leromlott szervezetű, roncs férfit, amint a fagyos utcán kóborol.

Komor témáról még komorabbra vált a parancsnok.

– Nem értek egyet az egyenlődsi osztórendszerrel. Egy tőköli fiatalkorú elítélt és egy szegedi életfogytos elítélt jóval többre kerül,

mint egy pálhalmi, ismerjék már el, legalább berkeinken belül! Rágóképtelen emberek vesznek körül. Speciális helyzetükből adódóan a bv.-nek többet kellene a fizikumuk romlásával törődni. Sok-sok elítéltnek kéne pótolni a fogát. Ezzel szemben csak hármójuk fogcsináltatására futja a keret. A szemüveprobléma is óriási. Kicsik az ablakok, a természetes megvilágítás csekély, az elítéltek látása romlik. Gyümölcs, vitamin nem jut elegendő számukra. Almaszedésre ajánlottunk, de nem akadt olyan gazdaság, amely októberben fogadta volna a fogvatartottakat. A diszkrimináció irányukban szinte kezelhetetlen, a raboknak még a vére se kell. Ezt még Kecskeméten tapasztaltam, 1991-ben. Az újságokban megjelent hirdetés ellenére, ingyen sem kellett a rabok vére a kecskeméti véradó állomásnak.

Hét egyház képviselője jár be a fegyházba, teológiai tanfolyam működik, 10-12 résztvevővel. Szeged püspöki székhely, ez érződik az erősödő egyházi jelenlétben. Az ünnepi misét december 22-én maga a püspök celebrálja. Kulturális csemegeként Szamóca, azaz Eperjes Károly látogatását várják az elítéltek, aki egyedül a Csillagot tünteti ki lebilincselő jelenlétével.

A fény, a remény életmegőrző elem. Az e falak közt élőknek nagy problémája a vitális funkciók összeomlása. Nyolc-tíz év után személyiségük fokozatosan leépül. Az egyik legnagyobb tennivalója a vezetőségnek, hogy meggyőzzék az elítélteket a kivezető út lehetőségéről.

A szexuális ösztönszindróma is sűrű, sötét fellegként telepszik a Csillagra. „Engem csak börtönbüntetésre ítelt a bíróság, nem buziságra”, hangzik el sűrűn a panasz a személyes meghallgatásokon.

– Parancsnok úr, mi volt a legbizarrabb kérés, amivel megkeresték valaha?

– A gumibaba. Továbbítottam a kérelmet

Pestre, ám, amint az várható volt, elutasították. A homoszexuálisok egy zárkát kérnek, ezt megengedjük. Az intimszobát nagyon sokan kérelmeznék, de ebben nem követjük a nyugatot. A bezárt férfiak keserű miliője számtalan kérdést vet fel. Még ha egyszer megengednék, tegyük fel, az intimszobát, vajon ki lenne a partnerük? E férfiak legális szexuális kapcsolata megszűnt börtönbevonulásukkor, a barátnők felszívódnak, a feleségek elválnak, egy húsz évre elítélt férfit senki sem akar megvágni. Ebben különleges hely Szege, a számos életfogytos rabjával.

– *Képzelem, a fogatlan, roncs, leépuilt elítélteket látva, sajnálva, mit érez parancsnok úr a parlamenti tényleges életfogytiglanról szóló vita hallatán.*

– A büntetés-hossz nem aktuálpolitikai kérdés, mégis nyilvánvalóan nem a büntetőjogászok, hanem a politikusok döntenek majd az ügyben. Ha 35 évre emelik a letöltendő időt, mi azt is végtehajtjuk. Szegezen sokat léptünk előre a rendkívül erős hat belső rezsim, az ezeket irányító team megerősítésével. Külön főnökkel, pszichológussal, ellátó emberekkel működnek e belső egységek. A börtön ügyei ott dőlnek el, ahol az elítéltek idejüket töltik, dolgoznak, élnek, mozognak. A stabilitás súlypontja e belső mozgások nagy szerveztségében rejlik. Az elítéltek nagyon jól ismerik lehetőségeiket. Az önkényt visszaszorítani, a biztonságot megtartani korrekt, ellenőrzött, szélsőségmentes működtetéssel lehet. A Csillag a jól őrizhető és jól őrzött intézetek közé tartozik. De a kollégáimnak a várható szigorodásról szóló szóbeszédet, találgatást nem ajánlom beszédtemának.

– *Miként tekint 1999 elé: optimistán?*

– Igen, optimistán. Megvannak a terveink, sok mindent szeretnénk elvégezni jövőre is. Át akarjuk adni az új konyhát, ahol együtt

főznek majd az elítélteknek és a személyzetnek. A Dorozsmai úton lévő átmeneti intézetből szeretnénk előzetesházat kialakítani.

– *A személyi állománynál mi a helyzet?*

– Háromszáznegyvenen vagyunk. A fluktuáció átlagos, nem több, nem kevesebb más bv. intézetekhez hasonlítva. Zajlik a generációváltás, az elítéltek közt dolgozó állomány átlagéletkora nem éri el a harminc évet. Tapasztaltabb örök kellenének. Mármint az életben tapasztaltabbak.

Itt jegyezzük meg: a parancsnoknak egy fia van, az 1977-ben született Gergely, aki a JATE bölcsészkarára jár, angol szakos egyetemi hallgató. Szege a főiskolások, az egyetemisták városa, harmincezer fiatal él, tanul itt. Gergely nem akar bévés lenni. Apja nehezte a szorgalmi időben is reggel hatig dübörgő diszkókra, nagy csábítást jelentenek a vizsgaidőszakban. Jobban kéne vigyázni a fiatalokra, nemcsak arra apellálni, hogy a fiatalok majd vigyáznak magukra – jelenti ki –, ő ne tudná, hány élet siklik ki az alkohol, egy váratlan indulatkötés miatt?

Az átlátható, világos, tiszta intézmény eszméjének megvalósítása, centrumban a rabbal, a hétköznapiak rengeteg szabályozott bv. tennivalója nem sok magánidőt, magánfilozófiát engedélyez Csapó József szegedi parancsnoknak. Hobbija a család és a munka. Plusz egy kis kertészkedés, időnként futballnézés.

A századforduló elején leírták, milyen legyen a jó börtönparancsnok. Empátia, tolerancia, egyenes jellem, következettség, edzettség jellemezze elsősorban.

A század végén ilyen parancsnokot ismertünk meg Csapó József személyében.

Pardi Anna

Nemzetközi kapcsolatok

1998. szeptember 14–18. között az olasz bévé meghívására Csóti András vezetésével négytagú magyar delegáció utazott Rómába, szakmai tapasztalatcserére.

1998. szeptember 21–23. között Garami Lajos és Deák Ferenc vett részt Szlovákiában az Európa tanácsi Jogi Ügyek Igazgatósága által szervezett, *A börtönökön belüli kábítószer-fogyasztás* című szemináriumon.

1998. szeptember 29.–október 3. között Farkas Ferenc vezetésével hárman képviselték a magyar bévét a Szlovákiában rendezett szolgálati kutyák és kutyavezetők nemzetközi versenyén.

1998. október 4–7. között dr. Tari Ferenc vezetésével tízfős delegáció vett részt a hollandiai Nodrdwijkerhoutban az Európa Tanács, a holland, a magyar és az angol bévé közös szervezésében rendezett nemzetközi konferencián.

1998. október 10-én dr. Csetneky László Máltára utazott, ahol részt vett az EPEA (Európai Börtönnevelési Társaság) intézőbizottsága összekötő és kapcsolattartó személyeinek találkozóján.

1998. október 17–24. között Aranyos Zoltán részt vett a nemzetközi kábítószerkezelés-képzési projekt harmadik fázisának munkájában Szicíliában.

1998. október 20–22. között a Magyar Börtönügyi Társaság pedagógiai szekciójának 38 tagú delegációja Szondi Miklós vezetésével tanulmányúton vett részt a szlovák bévéintézetekben.

1998. október 24–31. között Templom Tibor a Pártfogók Országos Szövetségének képviselőjeként részt vett az Angliában rendezett továbbképzésen.

1998. november 18–21. között dr. Ruscsák Mihály és Peringerné dr. Szűcs Márta Hollandiában járt, a *Mentálegészségügy a börtönökben* című nemzetközi konferencián.

1998. november 19–21. között Sponga István Szlovéniában részt vett a *HIV és AIDS, valamint a kábítószer-megelőzés a börtönökben* című nemzetközi konferencián.

1998. november 25–27. között Pongrácz György részt vett az Osztrák Szövetségi Pénzügyminisztérium által Bécsben tartott költségvetés-gazdálkodási konferencián.

Antti Savola, a Helsinkii Megyei Börtön lelkésze és Jouni Rantanen, a Turku Központi Börtön gazdasági tisztje 1998. szeptember 19. és október 3. között látogatást tett több hazai bévéintézetnél a magyar és a finn bévé közötti csereprogram keretében.

Claude F. Neuhaus, a svájci Prelesi Fiatalkorúak Börtönének igazgatója 1998. október 12–17. között Magyarországon tartózkodott, és előadást tartott a fiatalok elítéltek zárt intézeti neveléséről és utógondozásáról Svájcban.

A hollandiai Amersfoort polgármestere hatfős delegáció élén 1998. október 25-én meglátogatta a Szegedi Fegyház és Börtönt.

Dr. Herbert Haider, az osztrák bévé gazdasági főosztályának vezetője ötfős delegáció élén 1998. december 1–3. között látogatást tett több bévéintézetnél.

Marinel Nemoianu, a román bévé országos parancsnoka és Constantin Asavoie, a Prison Fellowship Romania elnökhelyettese 1998. december 1–4. között meglátogatott több bévéintézetet.

Elismerések

A Magyar Köztársaság elnöke érdemes és eredményes munkássága elismeréseként a Magyar Köztársasági Érdemrend

Kiskeresztje

kitüntetést adományozta *Csapó József* *bv. ezredesnek*, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnokának, *Szécsi István* *bv. ezredesnek*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság védelmi főosztálya vezetőjének, a Magyar Köztársasági

Ezüst Érdemkereszt

kitüntetést adományozta *Bodnár Antal* *bv. zászlósnak*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjének.

A nemzeti ünnep alkalmából az igazságügy-miniszter eredményes munkája elismerésül kinevezte

ezredessé

dr. Boros János *bv. alezredes*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság nemzetközi kapcsolatok főosztálya főosztályvezetőjét.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért” emléklapok

arany fokozatát

adományozta *Pongrácz György* *bv. ezredesnek*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Informatikai Igazgatóság igazgatójának, *dr. Duschák Miklósné* *bv. alezredesnek*, a Budapesti Fegyház és Börtön nevelőjének.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka eredményes munkája elismerésül a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért” emléklapok

ezüst fokozatát

adományozta *Gálfi Lajos* *bv. őrnagynak*, a Nostra Kft. ügyvezető igazgatójának, *dr. Csernyánszky Lajos* *bv. alezredesnek*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága gazdasági jogtanácsosának, *Rózsa László Ferencné* *bv. századosnak*, a Kalocsai Fegyház és Börtön nevelőjének, *Szabó Ferenc* *bv. főtörzszászlósnak*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön előadójának, *Tasnádi György* *bv. főtörzszászlósnak*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön körlet-főfelügyelőjének.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért” emléklapok

bronz fokozatát

adományozta *Virág Sándor* *bv. főtörzsrőmesternek*, az Állampisztai Országos Bv. Intézet főfelügyelőjének.

Soron kívül előléptette

alezredessé

Bata Béla *bv. őrnagyot*, a Váci Fegyház és Börtön osztályvezetőjét, *Csiszérné Koncz Klára* *bv. őrnagyot*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Termelési és Marketing Igazgatóság főmunkatársát, *Drinóczi Zoltán* *bv. őrnagyot*, a Tolna Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjét, *Eigner Endre* *bv. őrnagyot*, az Alföldi Bútorgyár Kft. biztonsági tisztjét, *dr. Makkai Márta* *bv. őrnagyot*, az Igazságügyi Minisztérium büntetés-végrehajtási felügyeleti főosztálya főelőadóját, *Paget György* *bv. őrnagyot*, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet osztályvezetőjét, *Szabó János* *bv. őrnagyot*, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet osztályvezetőjét, *Tamás Zoltánné* *bv. őrnagyot*, a

Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Számviteli és Elszámolási Igazgatóság osztályvezetőjét,

őrnaggyá

Németh Tibor *bv. századost*, a Vas Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjét, *Szóllósi Attila* *bv. századost*, a Sopronkőhidai Kft. üzemvezetőjét,

századossá

dr. Pétervári Zoltán *bv. főhadnagyot*, az Állampusztai Országos Bv. Intézet – Ál-

lampusztai Kft. állatorvosát, *Radeczky János* *bv. főhadnagyot*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjét,

főhadnaggyá

Runyai Istvánné *bv. hadnagyot*, a Tolna Megyei Bv. Intézet gazdasági vezetőjét,

főtörzsőrmesterré

Csiló Zsuzsanna *bv. törzsőrmestert*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság nyilvántartási és szállítási önálló osztálya előadóját.

Képek - események

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága az Európa Tanáccsal és A Nemzetközi Börtöntudományok Központjával közösen nemzetközi konferenciát rendezett Dobogókőn a Hotel Nimródban 1998. november 7–11. között. A konferencia címe: *Új út a személyi állomány képzésében Közép- és Kelet Európában*. A rendezvényen 31 ország képviseltette magát, a résztvevők létszáma 110 volt.

A közép- és kelet-európai országokban zajló reformfolyamat keretében megváltoztak az országok jogszabályai, és erőfeszítések történtek a börtönrendszer differenciálására. A következő lépés az volt, hogy a személyi állományt új módszerekkel képezzék ki, hogy alkalmasak legyenek az új európai standardoknak megfelelő bv. jogszabályok végrehajtására.

A konferencia szervezői úgy gondolták, hogy a közép- és kelet-európai bv. személyi állománya különleges támogatást igényel, hogy megbirkózzon a megváltozott szerepkörrel. De a nyugat-európai bv. személyzetének is szüksége van képzésre. A nyugat-európai bv. vezetői is sokat tanulhatnak az egyéb régiókban lévő kollégák tapasztalataiból.

Fontos szempont volt, hogy az Európa Tanács speciális bizottsága kidolgozott egy ajánlást a személyzet jogi státuszára,

toborzására és képzésére, melynek egy része ennek az új képzési rendszernek az elvi alapjait és gyakorlati végrehajtását határozza meg. Külön jó alkalom volt ezen ajánlás bemutatására a konferencia, ahol az Európa Tanács képviselőjében *Anita van de Kar* asszony ismertette a dokumentumot.

A konferencia szakmai napjai vitaindító előadásokkal kezdődtek, mely témák az előadások végeztével témát szolgáltattak a munkacsoportokban történő foglalkozáshoz. Vitaindító előadást tartott *dr. Tari Ferenc*, a magyar büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, *Andrew Coyle*, a Nemzetközi Börtöntudományok Központjának igazgatója, *Bernhard Wydra*, a bajor büntetés-végrehajtás főigazgató-helyettese, *Brendan Reynolds*, Ontario állam büntetés-végrehajtásának országos parancsnoka. November 9-én délután látogatást szerveztünk a résztvevőknek a Bv. Szervezet Oktatási Központjába, ahol egy rövid bevezető után megtekintették az iskolát. Új megoldásként alkalmazta a szervezőbizottság, hogy a plenáris ülések előadásai után a szakemberek csoportokban vitatták meg az elhangzottakat. A konferenciát az Európa Tanács, a társrendező és a résztvevők rendkívül sikeresnek minősítették.

Boros János

Nehéz idők

A Szemle évtizedei (1)

„Tagadni múltat, mellet verve,
megbabonázva, térdepelve...”

(*Ady Endre*)

A fordulat évének nevezett esztendőben (1948) alakult át a korábban Politikai Rendészeti Osztály, majd ÁVO néven működő hatóság, az ÁVH, amely 1949-ben szinte már korlátlan hatalommal rendelkezett. Bárkit letartóztathattak, internálhattak, kitelepíthettek, bíróság elé állíthattak, megfogalmazva az ítéletet, nem törődve a korábbi érdemekkel, hovatartozással. Magyarországon a kommunisták hatalomra kerülésekor 12 ezer 722-en voltak a büntetés-végrehajtási intézményekben, de 1955 novemberében már 37 ezren raboskodtak, decemberben pedig újabb 8 ezret fogadtak be, ám még 6 ezren kapták kézhez az értesítést, hogy rövidesen... A korábban soha nem létező börtönvilág komoly terheket rótt a társadalomra, mert a koreai háború kezdetétől (1950 tavasza) rohamosan emelkedtek a fegyveres testületek kiadásai. A hadseregnél a nemzeti jövedelem 25 százalékát fordították gépesítésre, fizetésekre, a BM-hez tartozók sem szűkölködtek, arról nem is beszélve, hogy a testületekhez „fölszereltek” százezreit az iparból és mezőgazdaságból toborozták éppen a munkabírók jelesebbjeiből, mert az öntudatosság, megbízhatóság került mindenhol előtérbe.

Különösen nagy gondot jelentett feltölteni a „szürkék” seregét, hiszen gyakran tologatták ide-oda a hol a BM-hez, hol az IM-hez soroltakat, akiknek 1956 nyarától szinte naprakészen kellett figyelniük az eseményeket. Ám döntő többségük tudásszintje, al-

kalmazkodási képessége jócskán elmaradt a kívántaktól valamennyi területen; a „beiskolázott” katonák, rendőrök, bv-s „előljárók” végzettsége igencsak alatta volt az elvárhatónak, de azt gyorsan felmérték, hogy nem lehet a korábbi hangnemben parancsolgatni az elítélteknek. Október 24-e után az örök sapkájáról sorra lekerült a vörös csillag, a nekibátorodott politikaiakat nem szidalmazták, számos helyütt megszűnt a kötelező munka, az egyik női börtönben pedig a „Lili bárónő”-nek nevezett parancsnok egész nap a folyosón járkálva csitítgatta az érdeklődőket, a „Kiblien Gvardia”-ként emlegetett véce helyiségeiben pletykálgodókat. A férfi smaszerek fáradtan, borostásan, mogorván teljesítették szolgálatukat, igyekeztek távol maradni a „balhéktól”, dobozsám osztogatták az ÁVH-soknak készített cigarettát, „Maradjanak vesztig az urak!”-nyugtattgatták a sétára sem engedett rabokat. A Gyűjtőben október 31-én terelték össze a még bennlévőket és utoljára nyitotta ki ajtajukat egyenruhás felügyelő: másnap reggel T-34-es tank döntötte be a vasalt kaput és leparkolt a sok száz kivégzést látott udvaron!

Osztályszempontú közkegyelem

Az uniformisukból sietősen kivetkőzött fegyőrök komoly gondként szembesültek a körülményekkel, hiszen az utóbbi nyolc esztendőben gyakorta kerültek kínos helyzetbe, mert a tegnap még zárkalétszámot jelentő életfogytos hirtelen miniszter, tábornok, ve-

zető politikus lett, és nyakon csaphathatta volna harsány őrizőjét. A forradalom kitörése, majd leverése utáni hetekben óvatosan keresték helyüket, de november 4-e után, látva a fegyveres karhatalmista alakulatok erősödését, akik (a szovjeteknek köszönhetően) szinte korlátlan hatalommal rendelkeztek. A három hadosztálynyi, körülbelül tízezernyi főre tehető „pufajkások” alakulatai, amelyek közép- és felsőszintű parancsnoki teendőit az október 28-án megszüntetett ÁVH leszerelt tisztjei kapták, fokozatosan nekibátorodtak. Persze a sztálinista párttagok igyekeztek háttérben maradni, ám nem rejtették véka alá könyörtelen megtorlásra irányuló akaratukat. Kádár, Münnich, Kiss Károly és a velük rokonszenvezők (alig negyvenezen) még nem rendelkeztek az annyira óhajtott erővel, hogy rögtön letartóztathatták volna valamennyi ellenségüket, de nem tétlenkedtek: november közepétől mind több csuklóra került bilincs. Elfogták *Tóth Ilona* szigorló orvosnőt, törbe csalták a jugoszláv nagykövetségről távozó Nagy Imrét és híveit, rács mögé kerültek az *Élünk és az Október 23.* című lapok szerkesztői, a munkástanácsok vezetői, mert az MSZMP december 2–5. között üléselő Ideiglenes Központi Bizottsága ellenforradalomnak minősítette a felkelést.

Az esztendő 12. havának elejétől napenként zúdítottak sortűzet a fegyvertelen tüntetőkre (5-én Budapesten, 6-án Tatabányán, 8-án Salgótarjánban) és attól rettegetve, hogy a véltlen halottakat, sebesülteket gyászoló tömegek megbosszulhatják a kormány leszámolási törekvéseit, december 11-én országos statáriumot hirdettek, bevezetve a rögtönítélő bíraskodást: 17-én mondták ki az első halálos döntéseket, amelyeket sietősen végrehajtottak. A miskolci *Soltész József*, a kecskeméti *ifjú Góbor Ferenc* és a

kesztőlci 24 éves bányász, *Minczér József* már nem élhette meg a karácsonyt. A központi sajtótermékek december 20-tól rendszeresen közölték szűkszavú hírekben, hogy kiket, mikor, milyen vádakkal..., de alig néhány nagyobb perről adtak részletesebb beszámolót. A tájékoztatással kapcsolatos részleges vagy teljes korlátozás a hatalom gyengeségét bizonyította, hiszen a Tóth Ilonka perben kötélre érdemesített Gáli József és Obersovszky Gyula életét a nemzetközi tiltakozás mentette meg, de a további négy vádlottat kivégezték.

A szabadságharc eltiprására törekvő politikusok, a fegyveres erők irányítói fölismertek, hogy nem a köztörvényes bűnözőket kell mihamarabb kézre keríteniük, sokkal inkább az „eseményekben” közvetlenül résztvevők őrizetbe vétele a halaszthatatlan feladat, emellett az ország valamennyi bvtintézményében döntő tényező a kegyetlen szigorúság, a vakfegyelem vállalása, betartása. Ám a feltétlen behódoláshoz megfelelő férfiakra-nőkre volt szükség, akiknek kétségük sem lehetett afelől, hogy a lefogottak jogosan várnak kötélre, 5–15 évig terjedő börtönre. Ezt az elvakult magatartást azonban csak következetes okítással, az érintettek szellemi-lelki szintjéhez igazodó magyarázgatással vélték megvalósíthatónak. Ilyen helyzetben látott napvilágot a Bv. Országos Parancsnokságának folyóirata, a *Büntetés-végrehajtási Szemle*. Az első-második összevont szám 1957 februárjában hagyta el a nyomdát, közölvén az olvasókkal, hogy a testület kiadásában korábban évekig létező *Őrség* című időszaki lap helyébe lépnek és két feladat teljesítéséhez adnak segítséget!

„... a biztonságos őrzés és az elítéltek nevelése. Minden más munkát ennek kell alárendelni. Hogy ezt megvalósíthassuk, tá-

maszkodnunk kell a népi demokráciák, de elsősorban a Szovjetunió több évtizedes büntetés-végrehajtási gyakorlatára, és a tapasztalatok magyar viszonyoknak megfelelő alkalmazására."

Hát, igen!

A következő oldalakon megkapták a magukét az „ellenforradalmárok”, mert galád módon kihasználták az MDP-n belüli szétválást, bomlasztották a népi demokrácia államrendjét, behatoltak a kormányzati szervekbe és a munkásosztály soraiba, támogatták a polgári restaurációt, irtóhadjáratot kezdeményeztek „minden ávós” ellen. Aztán jött a nagy figyelmeztetés a kiváló szolgálattevőknek, akik úgy vigyáztak a párt egységére, mint a szemük fényére: *„Melyek a legfontosabb elvi kérdések, melyeket feltétlenül tisztázni kell?”* A proletariátus diktatúrájának helyes értelmezése, hiszen egyesek megfeledkeztek arról, hogy a demokrácia nem lehet osztálytartalom nélkül. *„Jelenleg az ellenforradalom két területen van igen aktív támadásban: mindenekelőtt falun, megpróbálva a parasztok nyugalma felbolygatni és az iskolákban, az első elemistáktól az egyetlen utolsó évfolyamáig.”*

Nem az élcelődés szándékával említjük, hogy esztendőig békén hagyták a nyolc általánossal sem rendelkező fegyőröket, mert ajánlatos résen lenni: *„Gyakran tapasztaljuk, hogy bv. beosztottak – köztük becsületes elvtársak is – felelőtlenül rágalmaznak, gúnyolnak vezetőket. Nemegyszer a tiszték, parancsnokok füle hallatára teszik ezt, anélkül, hogy ezért felelősségre vonnák. Sajnos, ez a hiba a parancsnokságunkon is fellelhető. Ezzel nemcsak elnézzük a vezetők lejáratását, hanem hozzájárulunk a fegyelem megbontásához is. Régi munkásmozgalmi, kipróbált elvtársak becsületét kezdik ki felelőtlenül, anélkül, hogy a legkisebb mértékben is*

meggyőződtek volna az általuk hirdetett, helyesebben suttogott vádak valódiságáról!”

Nevezetesen: a népszerűséget hajszolók az „*Én se bántlak, te se bántsz...*” elv alapján takargatják, hogy merre jártak (bujdostak) ama kockázatos tíz nap alatt. *„Nincs szükség a hibák felnagyítására...!”* – intették az őszinteségre törekvőket és ebben az összevont számban követelményként fogalmazták meg, hogy a bv. olyan egységes testület legyen, amelynek tagjai szeretik hivatásukat, hüen, odaadóan szolgálják a népi demokráciát, bíznak a kormányban, védik a proletárdiktatúrát, a munkáshatalmat.

Márciusban – rögtön az első oldalon – köszöntötték 1945. április 4-ét, amikor a „hős Szovjet Hadsereg segítségével” (és immáron másodszor) „felszabadult” az ország, le kell sújtani az osztályellenségre, éljen a párt. Még csak véletlenül sem említették az időközben már tomboló borzalmakat, hogy felélesztették az 1953-ban megszüntetett internálást és közbiztonsági őrizet címen bárkit fogságba vethettek! (1960. április 1-jéig.) Azt is „kikerülték”, hogy fölakasztották Dudás Józsefet és Szabó Jánost, elítélték a munkástanácsi vezetőket, életfogytiglant kaptak írók, művészek, tudósok, viszont a Szemlét két oldalnyi terjedelmet szánt a ruházati ellátás ismertetésére, leírva, hogy a hajtóka színe sötétkék, a vállszalagok megegyeznek a rendőrségnél már jóváhagyott fazonnal, rendfokozati színekkel, sávokkal, csillagokkal. A MÚK (Márciusban Újra Kezdjük) rettegést kiváltó jel-szavának hónapjában már tucatnyi kivégzettet gyászolhattak a hozzátartozók és Kállai Gyula a Romániába internáltak közül választotta e tavasz idusán azokat, akik ellen nem akartak pert indítani: Újhelyi Szilárd, Szántó Zoltán, Lukács György, Vas Zoltán kegyelmet kaptak.

A Büntetésvégrehajtási Szemle első év-folyamának további számait lapozgatva az a kép formálódhatna a kort nem ismerő olvasóban, hogy lám, mennyire komolyan vették a rabmunkáltatás továbbfejlesztésével kapcsolatos disputákat, mert a „szocializmust építő társadalomban nem zsákmányolják ki a szabad dolgozókat, úgy nem cél az elítélt, a társadalomtól elkülönített személy kizsákmányolása sem...” A munka ünnepeinek házában már részletes tartalomjegyzékkel, impresszummal jelent meg a Czákó Zoltán szerkesztette folyóirat, példányonként 1,20 forintos áron, de hiába keresni akár kurta hírt is arról, hogy 1957. április 13-án 12 évnyi börtönrre ítélték Farkas Vladimir egykori ÁVH-s ezredest, és hat nappal később 16 esztendő-t kapott apja, a rettegett hadügyminiszter, Farkas Mihály, de mindkettőjük büntetését a végrehajtási közkegyelem megfelelte.

Fölösleges (bár nem feltétlenül hiábavaló) próbálkozás földeríteni, hogy kiket, miféle követelmények szerint választottak ki az Államvédelmi Hatóság hajdani vezetőinek (köztük volt Péter Gábor is) őrzésére, felügyeletére. Döbbenetes az a pökhendiség, ami jellemezte az 1948-tól 1956-ig tartó kommunista diktatúra gyilkosainak magatartását azon falakon belül, ahová tízezreket juttattak teljesen kiszolgáltatva a kíméletet nem ismerőknek. Megkülönböztetett figyelmet követeltek maguknak a Gyűjtőfogházba érkezésük pillanatától, miközben pár méternyire tőlük a korlátlan bosszú érvényesült akadálytalanul. Farkas Vladimir, a *Nincsenység* című, 1990-ben megjelent könyvében részletesen idézi fel rabságának történetét, mit is jelentett az osztályszempontú közkegyelem kivételezettjeihez tartozni.

„Még a folyosón voltunk, amikor Tihanyi alezredest szabályos eligazítást tartott

nekünk. Azzal kezdte, hogyfelettese utasítását hajja végre, az ő döntésüket közli. Ezek szerint továbbra is megtarthatjuk civil ruhánkat. A zárkák nem lesznek bezárva. Reggeltől sötétedésig akkor tartózkodhatunk a drótkerítéssel körülzárt udvaron, amikor akarunk, személyi kosztot fogunk kapni, ezen kívül ha van pénzünk, spájzolhatunk a börtönkantinjából. A jogszabályi előírásoknak megfelelően 6 havonta kapunk beszélőt és 3 havonta válthatunk levelet.

A bejelentés teljesen váratlanul ért bennünket. Azonnal tiltakoztunk, hogy elvonják tőlünk az eddig élvezett és továbbra is megígért kedvezményeket. Tisztaban voltam azal, hogy ezt az intézkedést csak a legmagasabb szinten hozhatták, ezért nem csatlakoztam apám Tihanyi elleni kirohanásához. Ugyanakkor én is tiltakoztam a korlátozó intézkedések ellen, és követeltem a megígért kedvezmények visszaállítását. A börtönparancsnok a felforrósodott légkörben is nagyon nyugodt és fegyelmezett maradt.”

Ne feledjük, hogy 1957 tavaszán a volt MDP-tagokból alig 300 ezren „igazoltak” át. A „pufajkások” burkolt követelésére kampány indult az ÁVH-sok rehabilitálására, Rákosi beadványaival ostromolta a moszkvai vezetést, hogy engedélyezzék hazatérését. Kádárt sarokba szorították, de sikerült az MSZMP szervezésekor támogatókat szereznie az Ideiglenes Központi Bizottság 23 tagja közül (Marosán György, Rónai Sándor, Apró Antal, Kállai Gyula, Fock Jenő, Uszta Gyula, Aczél György, Gáspár Sándor, Fehér Lajos stb.), így nekikezdhetett a karhatalmisták leszereléséhez, átszervezhette a rendőrséget, katonaságot, és 1957 februárjában létrehozhatta a Munkásőrséget. A büntetés-végrehajtás állományán belül sem maradt ez nyom nélkül, ám először csak annyit kértek a bv-sektől, hogy tegye-

nek fogadalmat: „... hazámnak, a szocializmust építő Magyar Népköztársaságnak, dolgozó népünk hatalmának és rendjének hűséges, tántoríthatatlan őrzője és védője leszek minden ellenséggel szemben, ha életem és vérem feláldozásával is. (...) Az államtitkot, a hivatali és szolgálati titkot híven megőrzöm” – mert az ellenség mindent elkövet, hogy kifürkésze a személyi állomány összetételét, ütőképességét, az elitáltak létszámát, az objektumok biztonságát, műszaki állapotát.

Még találgatni is felelőtlenség (négy év-tizeddel később) a 4-5 órás értekezleteken ledorongoltak érzéseit, hiszen az MSZMP-be átigazoltakat azzal macerálták, hogy „egyesek illendőségből vagy állásuk féltése miatt kérték fölvetelüket”, a tartózkodók viszont „nem akarnak összeforralni a tömegekkel, gátolják az elvi és cselekvési egység megteremtését, anarchiába fullasztják a pártéletet.” Borítsa a jótékony feledés fátyla a dolgozatok szerzőinek nevét, most és alkalmasint a későbbiekben is, mert a Büntetésvégrehajtási Szemle megszűnéséig tartó esztendőknben (1962 decemberéig) olyan eszmefuttatások, jogszabály-magyarázatok, irodalomként közreadott szösszenetek torlódtak össze a hasábokon, amelyek alkotóiból számosan nem tagadhatták (volna), hogy alaposan ismerték az „apacstanyák” susk-sükös nyelvezetét. Netán mentségül a levélcenzúrákkal foglalkozóknál: az úgynevezett „tolvajnyelv” szavainak gyomlálgatásakor annyira azonosultak eme világ ajser (gazdag) kifejezéseivel, hogy saját cikkeikből sem „hippelték” a selejtet, mert ezt a durung (őr) is könnyebben megérti.

Ha pusztán statisztikai adatokkal követjük nyomon a tényeket, miszerint 1957 januárjában még erőteljes létszámapadás volt a börtönökben, amit a rohamos túlszűfoaltság

állapota váltott fel, joggal fogalmazódik meg a kíváncsiság, hogy az 1957/108. számú rendelet értelmében mekkora zűrzavar lehetett a „befogadásoknál”, hiszen a bosszúra áhítozó hatalom egyik kezével rogyásig töltötte a fegyintézeteket, de figyelembe kellett vennie a mezőgazdasági termékek betakarításának szükségességét, tehát haladékot adni némelyeknek. Azt nem hangoztatták, hogy kevés a férőhely, annak beismerését sem támogatták: „*túl sok dolgozó paraszt, tévesztag vett részt a sajnálatos eseményekben*”, inkább 3 évnvi próbaidőre felfüggesztve kezdték meg az egyéni kegyelmek tömeges kihirdetését, amiben nem részesedhetek a korábban politikai, vagyion elleni, spekulációs okok miatt már felelősségre vontak, a „*megdöntött fasiszta rendszer vezetői és a volt kizsákmányolók*”.

„Elítélt, elítélt, egyforma mind!”

Az MSZMP Politikai Bizottsága az 1957 júniusában hozott határozatában módosította a pártszervezetek, és az állami, társadalmi intézmények kapcsolatát, miközben átfogalmazták a Rákosi-féle, „*Aki nincs velünk, az ellenünk!*” jelszót, hogy „*Aki nincs ellenünk, az velünk!*”, de a „téglafalak” mögött és a bíróságokon tombolt a megtorlás szándéka. A Berecz János *Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956* című könyvében található adatok szerint „... 1956. november 4-től 1957. július 31-ig közbírádas bűncselekmény miatt 28601 személyt ítéltek el, közülük 6321 főt a Népköztársaság elleni (tehát politikai) büntettek miatt.”

Tessék elképzelni a tanácsstalanságot, hiszen az országos, a megyei, a járási és városi börtönökben munkájukat végzők nem maradhattak „semlegesekek”, mert alig egy

esztendővel korábban látták-tapasztalták, hogy október vége felé kiből alakultak a bévés forradalmi bizottságok, miféle utasításokat adtak, különösen a nyugati határszelen lévő intézményekben. Ám ugyanezek (ha nem is valamennyien) sietősen „önkritikát gyakoroltak”, és a hatalom megbocsátott: szüksége volt a bármikor sarokba szorítható „eltévelyedettekre”, nekik pedig az egyenruhára, és az ezzel járó anyagi, erkölcsi előnyökre. A fegyőrök (tisztek) döntő többsége falusi vagy munkás környezetből került 1956 előtt a testülethez, és irigyelték (utálták!) őket kivételezett helyzetükért, de a forradalom bukása után tartaniuk kellett attól, hogy ismét robotolhatnak keményen, továbbá rettegtek a szégyenkeztéstől is: a fegyveres testületektől leszereltek ritkán fogadták békességgel vissza falujukba, gyárjukba.

Szinte hadititok gyanánt kezelték a személyi állomány iskolázottságának adatait. Mint már említettük, nem is nagyon erőltették az állami oktatásban való tömeges (ebb) részvételt, hiszen az 1956/57-es tanévben 316-an iratkoztak általánosba, 104-en gimnáziumba és különféle technikumokba, 34-en egyetemre, ám a nyolc osztályért kezdett küzdelemben alig tíz százalék birkózott sikeresen a feladatokkal és a lényegyet tekintve hozzávetőlegesen négyszázhatvan főből 55-en kaptak bizonyítványt. Az ekkora méretű lemorzsolódást nem lehetett a „sajnálaltos események”-kel magyarázni; a Büntetésvégrehajtási Szemle 1957. szeptemberi számában sem próbálkoztak effélével, csupán azt említették, hogy „az elvtársak önfegyelme hiányos”. Természetesen komoly terjedelmet szenteltek az ideológiai „fejtárgításoknak”, párhuzamosítva az 1945 előtti börtönállapotokat a későbbiekkel, előtérbe tolva a közkegyelmi rendeletekkel kapcsolo-

latos történeteket. Ennek fontossága érthető, mert ez idő tájt tiltakoztak az ENSZ Ötös Bizottsága jelentése, a magyar ügy megtárgyalása ellen, hogy ne kerüljön az Egyesült Nemzetek Szövetsége 12. rendkívüli közgyűlésének napirendjére az Andersen (a később rejtélyes körülmények között meghalt diplomata) összeállította dokumentumok ismertetése.

Ez komoly vihart kavart országszerte, mert Kádárék felismerték a nemzetközi vélemények fontosságát, de „belügyként” akartak kezelni mindent, ami a büntetésvégrehajtáshoz kapcsolódott, nehogy azt a következtetést vonják le némelyek: vétkesen kerültek tízezrek zárkákba és csak a köztörvényesek reménykedhettek április 4-én, május 1-jén, november 7-én amnesztiában. A politikai menekülteként valamelyik nyugati államban élő, ám a hazai eseményeket nyomon követő egykori rabok pontos adatokkal segítették a felméréseket, hogy az első népbírósi pertől 1956 októberének végéig miként működött a büntetés-végrehajtás Váctól Szegedig, Sopronkőhidától Sátoraljaúj helyig, megemlítve őrzőik nevét, emberségüket és/vagy komiszkodásaikat.

A folyóirat első évfolyama utolsó negyedévének számait olvasva megdöbbenő a tudálékoskodó magabiztosság, az addigra már vagonnyi mennyiségben terjesztett „Fehér könyv”-ek hangneméhez igazodó szellemi színvonaltalanság. Az *Emlékezés egy elvtárs hősi halálának évfordulójára* című vers (!) szerzőjének neve mellett ott a főtiszti rendfokozata is, ami példa nélküli a magyar sajtótörténetben, noha Petőfi Sándortól Devecseri Gáborig akadt egynéhány őrmagy és ezredes. Ám ennél is érdekesebbek az olyan témájú eszme-futtatások, mint *A munkás-paraszt szövetség szerepe és feladata a proletárdiktatúrában*. A szerző leg-

nagyobb felismerése a marxista-leninista oktatás helyeslése, miszerint a „parasztság nem egységes osztály”, de a munkásosztály szövetségese, és ennek a kapcsolatnak erősítése fontos politikai feladat. A kormány szándékának támogatása elsőrendű feladat lett, hogy a népesség elfogadja a hatalomátvételt, tudomásul véve a felemás intézkedéseket, nevezetesen: a Kossuth-címert összeházasították a Rákosi-féle országjelvénynyel, 1957 szeptemberétől ismét bevezették az orosz nyelv kötelező oktatását, és Kádár megígérte a földművesek szabad cselekvését. (Kellt a kenyér: csak az '50-es évek végétől kezdtek durván a „mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez”!) A bévés intézményekben „vitathatatlan fontosságú” feladat lett a személyzeti munka, az alkalmazottak ellenőrzése.

„Nyilvánvalóan a Belügyminisztérium tudni akarja, hogy a párt- és államapparátus ilyen fontos és bizalmas posztján kik dolgoznak, milyen elvtársak teljesítenek szolgálatot azokban a feladatokban, ahol a feladat nem más, mint az ellenséges tevékenységet folytatott osztályidegen és a társadalomból kizárt egyének biztonságos őrzése és a lehetőségek határain belül azok jó irányba nevelése. (...) Minden vezetőnek következetesen küzdenie kell az egyes objektumoknál ma még helytelenül megnyilvánuló »minisztériumellenes« hangulat ellen. Nem megengedhető és tarthatatlan továbbá az, hogy egynémely elvtársunk – az őt ért jogos vagy vélt sérelmek miatt a Belügyminisztériumról, az ott szolgálatot teljesítő – sokszor magas rangú – vezetőkről minősíthetetlen hangon és módon nyilatkozik.”

A személyes példamutatás fontossága még arra is kiterjedt, hogy a szolgálatban lévőknek miféle kötelességei vannak az elítél-

tek hozzátartozóival szemben. A „vérrelvassal” helyeállított „törvényes rend” hangoztatói 1957 őszén még komolyan vették a bv. szabályzat 346. §-át, miszerint a letartóztatottak mennyi (és hány éves) látogatót fogadhatnak. Az éltanuló, 14 éven aluli gyermekek külön engedélyt kaphattak, hogy „jelvényüket megmutathassák” apjuknak-anyjuknak. Nagy öröm lehetett a politikai fogoly szülőknek kézben tartani, nézegetni a vörös csillaggal cicomázott kitüntetés, ám a bennük dülő vihart csitíthatta az öröm és büszkeség: valamire csak viheti a gyerek. Más volt a helyzet a különösen nagy elővigyázatosságot követelő közbüntényesek hozzátartozóival, mert támadásra alkalmas eszközöket is tartalmazó csomagokkal érkeztek és a beszélők alkalmával a „*zsúfolt sorokban tömörülő látogatók között egy-két zsebmetsző nagyszerűen tudott dolgozni. Különösen a cigányasszonyok veszélyesek.*”

A 11–12. összevont számban, rögtön az elején, a KISZ első értekezlete utáni véleményeket összegezte a leggyakrabban publikáló bv. százados. Nem idézünk az Ifjúsági Szövetség tanácskozásán elhangzottakból – a DISZ-szel való hasonlítókatás épületes szövegeiből –, de ha már leporoltuk az oldalakat, egy rövidke fejezetet mégis átmásolunk: „*Nevelni kell a fiatalokat tervezgetésre, a jövőbe való hitre, bizalomra és jövőért való küzdelemre. Nevelni a jószívűsésre, udvariasságra, becsületességre, mások iránti szeretetre, tiszteletre. Foglalkozni kell ennek érdekében énekléssel, verseléssel, táncsal, színjátszással, mert mindez formálja, műveli (Sic! – H. L. G.) a fiatalok érzelmi világát. A fiatalok formálásának igen nagy jelentős módja a különböző munkaakciók szervezése is. Olyan munkaakcióké, mint a fásítás, a »dunai gátépítés«, a Hanság le-*

csapolása, az országutak javítása. A társadalom javára végzett közös munkával válnak a fiatalok a Magyar Népköztársaság hű fiaivá. Jöjjenek hát létre állandó jellegű »ifjúsági segítő brigádok«, országos és helyi jellegű munkaakciók, társadalmi feladatok elvégzésére.»

Most nem részletezzük az építőtáborok nagy kalandjait, de arról tegyünk említést, hogy 1957. december 21-én az Országgyűlés egyik szónokaként Szénási Géza legfőbb ügyész és Domokos József, a Legfelsőbb Bíróság elnöke bejelentette: „Az ellenforradalmi ügyekben történő felelősségre vonás még nem fejeződött be!” Vagyis készülődtek az annyira tagadott megtorlásra, ám tartottak az ENSZ ellenőrzési követelményeitől, hogy szeretnének találkozni a politikai okok miatt fogvatartottakkal, a halálos cellákban várakozó nőekkel, fiatalokúakkal. Mindezekről a Szemle év végi számában nem tettek említést, de bejelentették: „Minél magasabbrendű valamely társadalom, annál fokozottabban törekszik a bűnözés megelőzésére, a büntetesek nevelésére.” A Heti Híradó, mint a letartóztatottak nevelésének egyik eszköze szerkesztői főleg a személyi állomány véleményét akarták közzétenni. Ám rögtön latolgathatták a lap megjelenésének szükségességét: „Minek az elítélteket hírekhez juttatni?”, „Ezeket úgysem fog a nevelés”, „Aki börtönbe kerül, javíthatatlan!” A személyi állományt megosztották, hogy aki börtönbe kerül, mind ellenség, ezeknek a „proletárdiktatúrában nem jár más, csak megtorlás!” Rengetegen helyeselték ama véleményt: „Nem volt helyes az az intézkedés, amely biztosította az újság megjelenését!” Mielőtt elköszönnénk az '57-es esztendőről, tegyünk említést A katonai elítéltekkel kapcsolatos büntetésvégrehajtási feladatok című dolgozatról, mert a

KSH akkori adatai nem tartalmazták a katonai bíróságok intézkedéseinek statisztikáit, pedig 1957 novemberéig statáriális eljárásokat csak ők folytathattak, de... az államellenes bűncselekménnyel vádolt katonák, rendőrök felelősségre vonása a későbbiekben is (még évekig) az ő hatáskörükbe tartozott. (A polgári bíróságok 4219 főt, a katonaiak 2031 személyt ítéltek el. H.L.G.) Elegendő föllapozni Lajtai Vera és Hollós Ervin köteteit a Köztársaság téri, a Tolnai Lajos, illetve a Víg utcai eseményekről. Ne feledjük az időpont fontosságát, hiszen alig egy évvel korábban tettek esküt Dobi István kormányfő előtt a Nagy Imrével pár napon át rokon-szenvező „disszidensek”, akik támogatták az „irgalom nélkül”, 1957. december 12-én megszületett párthatározatot (103/1958. számú HM–IM–Legf. Ü. közös utasítás), amely megsemmisítette a bírói függetlenséget! Ez idő tájt kezdték „berendezni” zárkákat az egykori ÁVH-s tisztek, rokonok. Farkas Vladimirk emlékezete szerint, apjával kellett meghúzódnia:

„Két zárka állt rendelkezésünkre. Mind-egyikben volt két rendes, sodronyos, matracos ágy, egy szekrény, sőt még egy íróasztal is. Természetesen mind a két zárka a szokásos börtöncével volt felszerelve. Mosakodásra egy-egy hokedli, alumínium lavór és vizeskanna állt rendelkezésünkre. Apának az volt a javaslata, hogy az egyik zárkában aludjunk, olvassunk, írjunk, a másik zárkát pedig használjuk mosakodásra, élelmiszertárolásra, és csak ennek a WC-jét használjuk. Ez ésszerűnek tűnt...”

A forradalom megítélése 1958 elejétől jökorát változott, hiszen a Kádár-kormány (és az MSZMP hatalma, léte egyértelműen arra épült, hogy tagadniuk kell a felkelés okainak jogosságát, ugyanakkor figyelni az „osztályharcos” ítéletek nemzetközi követ-

kezményeire. Ám a Bv. Szemlében alig lehet nyomát lelmi a Nagy Imre és társai ellen indított pereknek, noha február 6-án a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa megkezdte a tárgyalásokat, de *Radó Zoltán* erélytelensége (betegsége?!) miatt félbeszakították a számos fegyőrt „megmozgató” tanácskozásokat. A „nincs bocsánat” elvét gyakorlatiasító hármás: *Biszku Béla-dr. Nezvál Ferenc-dr. Szénási Géza* fölismerték a várható bonyodalmakat, miszerint Hruscsov tisztázni akarja a hatalom törvényességét (ki is a miniszterelnök, mert nincs lemondó nyilatkozat), továbbá mennyire szükségszerű a nyugati államok véleményét komolyan venni, de fontos távol tartani a belügyektől Rákosit, illetve híveit.

A börtönök igencsak telítődtek és a „zárkákön belül erőteljesen folyt a nézetek harca”, mint létező jelenség komolyan foglalkoztatta a nevelőket, bár a sajtótermék(ek)ben alig találkozni a politikai elítéltek számával, elhelyezkedésével, iskolai végzettségével. Nevezetesen arról, hogy a rabok java részének műveltsége messze túlszárnyalta fogvatartóikét, kezdve a tisztektől a kulcsokat zörgető „gajdolókiig”. Mindezek azonban egyáltalán nem érzékelhetőek a folyóirat hasábjain, csupán ilyesmire szántak nyomdafestéket: „A 103/1958. számú közös utasítás felhívta a figyelmet arra, hogy a törvény teljes szigorával kell büntetni az ellenforradalmi bűncselekményt elkövető osztályidegeneket és huligán elemeket, de ugyanígy kell eljárni azokkal a dolgozó osztályhelyzetű személyekkel szemben is, akik osztálytudatukat tudatosan elárulva, főbenjáró bűncselekményt követtek el.”

Kezdetét vette az átcsoportosítás olyatén módon, hogy a társadalmi hovatartozás szerint (függetlenül a vádtól) „kategorizáltak”, miközben az országos parancsnok elégedet-

ten közölte: „A személyi állomány jelentős lépést tett előre, mind a politikai, mind a szakmai fejlődésben!” Ami azt illeti, a titkosított iratokban említették, hogy a BM BVOP szervezeten, a „zavaró körülmények kizárásával” hajtotta végre a mintegy 13 ezer elítélt átcsoportosítását, de a kivételek számát nem közölték. A Bv. Szemle novemberi számában viszont terjedelmes riportokkal adtak hírt az alig korábban lezajlott választásokról: *A jólétre, a szocializmusra szavazzunk!* címmel. Négy helyre látogattak el a fotóriporterek, ám sehol nem említették, hogy mennyien kerültek kötélre januártól december végéig.

Fontos esztendő volt ez, mert Kádár 1958. január 27-i beszéde óta: „Meg kell bocsátani a megtévedetteknek, de ugyanakkor a törvény teljes szigorával kell lesújtani a bűnösökre!” – tovaszaladt hónapokban napirendre került a vallásos világnézet elleni eszmei harc, a „felvilágosító és nevelő munka” feladata, a kulturális forradalom célja, (augusztus 25-én jelentek meg az MSZMP művelődéspolitikai irányelveit tartalmazó dokumentumok), és ennek jegyében szervezték újjá november 25-én a művészeti szövetségeket. Ám feladatul kapták a „harmadikutaság” megtagadását, a „klerikális reakció” száműzését!

„Elvi tisztázódást vitás kérdésekben”

Nem lehetett könnyű az 1958-as nagy kirakatperek után is békeességgel dolgozni a bévés intézményekben, hiszen (az 1959-ig elhúzódozó népbíróági tárgyalások drákói rendeletekkel fogvatartottjaira) külön egységeket szerveztek. A Büntetésvégrehajtási Szemle III. évfolyamának (1959. január) első számában föltekett a kérdés: Mit lehet

kezdeni a régi világban diplomát szerzett értelmiségiekkel, a 60-70 százalékukban polgári származásúakkal, annak tudomásul vételével, hogy marxista-leninista el nem kötelezettségük dacára kapják a legmagasabb állami kitüntetések? Mekkora sérelme lehetett az akkori „hűségeseeknek”, hogy az elismeréseket nem verték az MSZMP ideológiai béklyójába? Kossuth- és mindenféle más díjakat kaptak a „burzsoá nacionalizmus” hívei, miközben nagyfokú értetlenséggel nézhetett szembe a proletár hazafiság. Ám ezeknek történelmi okai vannak! – fejtegette a nacionalizmus háttérét és okait boncolgató szerző, hogy a nemzetközi gőg miatt lehettek efféle szólások: „Bocskoros oláh...”, „Macskaevő olasz...” „A krumpli nem étel, a tót nem ember...” –, de előfordultak az úgynevezett „nemzeti kommunizmus” híveinek táborában is különvélemények, miszerint: Saját magyar út mellett kardoskodnak!

Valóban dicséretes volt a BSZ amaszán-déka, hogy 1958 januárjában alapos részletezéssel ismertette „A katonai büntetőjog kézikönyve” néhány fejezetét, bár csak azokkal a fejezetekkel foglalkozott, amelyekről minden olvasható a Magyar Közöny 1958. május 25-i számában, ami a bv. őrség tagjaira vonatkozott. Viszont az 1958. 16. számú törvényerejű rendelet hatálybalépése óta... nagy lett a zavar, hiszen az 1951. évi 31. rendelet 21. §-ának (1) bekezdése szerint: „A fegyveres és rendészeti testületek tagjai által elkövetett olyan bűncselekmény, amelyre a törvény...” – fölmentettek bárkit. Lehetőséget adhatott a „bv. őrség valamennyi tagjának és a parancsnoki beosztásban lévőknek...” , hogy az 1959. január 1-jével hatályba lépő új igazságszolgáltatási kézikönyv minden hivatásos kezébe kerülhetett, de ismervén az állomány iskolai fölké-

szültségét, nem kellett erőltetni a büntetőjogi ismereteket.

Nincs értelme (visszamenőleg) azt latolgatni, hogy a látszólag fontos tanulmány szerzője miért Engels-idézzel kezdve hangsúlyozta „a törvény előtti polgári egyenlőséget”, hiszen a jog- és büntetés-végrehajtási gyakorlatban jártas szakemberek okkal legyintettek az „Anti-Dühring”-féle véleményekre. Döbbenetes az a törekvés, hogy mennyire figyelmen kívül hagyták a politikai foglyokat érintő (létező) gondokat... A szerkesztő (Antal Ferenc) „ne csak az igazat, hanem a valódit” törekvése számos alkalommal érzékelhető, de a BVOP Irányelveit nem kerülhette ki sem ő, sem a szerzők. Ez viszont nem fölmentés, mert miféle parancs szerint kellett fogalmazni-közölni ilyen mondatot: „Az elitéltek előtt úgy az öröknek, mint a nevelőknek az új típusú, szocialista embertípust kell megvalósítani!” Ezt csupán annak okán említjük, hogy a BSZ majd valamennyi számában azt panaszolták, hogy az előző évhez képest növekedett a fegyelmezetlenséget elkövető fegyőrök száma, viszont kézenfekvő mentesség lett: „Az ellenforradalom után több egységnél olyan elvtársak lettek szolgálatba állítva, illetve nyertek kinevezést, akiknek szakmai tudása nem volt kielégítő...”

Ennek az esztendőnek derekán javában készültek az MSZMP VII. kongresszusára, miközben a hatalom 1959. április 3-án bejelentette, hogy az Elnöki Tanács részleges közkegyelmet adott – a közbüntényeseknek is –, ám a folyóiratban ennek nyoma sincs, pusztán az intézmények munkaverseny-felajánlásait ismertették: a Dunai Gombgyár és a Sopronkőhidai Szövőgyár vállalását, a bv. nőtanácsának kezdeményezéseit. Sehoh semmi érdemleges téma, illetve mégis: egy U. S. nevű kocsis szökésének történetére ol-

dalakat szántak, miszerint az őr eltúrte: „Az elítélt munka nélkül, egyik istállóból a másikba vándoroljon!” A szándékos tréfálkozás akarata nélkül említjük, hogy közben a volt köztársasági elnök, Tildy Zoltán hátralevőségét felfüggesztették, ugyanakkor Mérei Ferenc (10 év), Fekete Sándor (9 év), Litván György (6 év) bírósági döntéseiről hallgattak, nem említették az Újpesti Forradalmi Bizottság tömegperét, amelyben hét vádlottat ítélték halálra. Csupán néhány kivégzett neve az 1959-es év őszéig: *Angyal Józsefné* (Fried Valéria), július 21., *Csehi Károly*, július 30., *Barabás Tibor*, *Futó János*, *Németh József*, október 28. (és még mennyien kerültek bitóra ebben az évben!), de velük sem foglalkoztak a hírekben.

Novemberben újabb szerkesztőváltás történt (dr. Klucsó Béla) és leginkább az olvasószerkesztőket, nyomdai szedőket ingerelhette (!) az a tömény „gondolat”-sorozat, hogy a vitás kérdések elvi tisztázódása mit is jelentett valójában. Kádár a „büntetés-megbocsátás dialektikájáról” azt szónokolta az 1958. január 28-i beszédében, hogy nincsenek megtorlások, visszamenőleges utalások a „klerikális reakció” kártékonyására, de a börtönökben az „osztálykülönbségek” szerint is osztályozódtak a minősítések ekkoriban. Nem idézünk semmit az MSZMP KB 1959. október 22-i ülésén elhangzottakból, mert a tudósító (bv. fh.) gyatrán fogalmazott ismertetése (teljes behódolása) miatt csak pironkodhatnak az utódok. Nézzük a „kollektivizálás” indoklását, azt, amit korábban nem akartak erőltetni, hogy a Kádár-kormány az 1956. november 27-i rendeletétől kezdve igyekezett a parasztságot maga mellé állítani. A beszolgáltatás helyére a szabadáras felvásárlást léptették, eltörölték a vetésre vonatkozó előírásokat, átmenetileg felfüggesztették a tagosí-

tásokat, 5 holdig engedélyezték az ingatlan-cserét, és... 1957. júliusától a 250 ezres kisparaszti tömeggel szemben a „meggyőzés” politikáját kívánták alkalmazni.

Az úgynevezett „szocialista mezőgazdaság átszervezése” érzékenyen érintette a bévét, mert az egyenruhában lévők közül rengetegen származtak faluról, tehát pontosítani kellett az adatokat; a tsz-ek részeseése a szántóterületekből 14,6%-ról 36,6%-ra nőtt és 343 ezren léptek a közösbe. Ám a parasztságra nehezedő adminisztratív nyomást nem említették, hasonlították a korábbiakkal (1949–53), és ezt megtehették, hiszen a forradalom leverését követő években jócskán belefáradtak a küzdelembe. A reményvesztettek közül az első szakaszban (1958–59 telén) 334 ezren hajtottak fejet. Az országos parancsnok, *dr. Kovács Gyula* ezredes a bv. feladatait mérlegelő tanácskozáson (1960 februárjában) rábólintott az elsődleges feladatokra:

„Továbbra is fokozni kell a hurzsoá ideológia elleni harcot, de különösen a nálunk még sok helyen megmutatkozó vallásos ideológia ellen. Ma már nem engedhető meg, hogy a Belügyminisztériumban olyan dolgozók legyenek, akik a vallásos nézeteiket nem tisztázták. Ez ellen határozottan fel kell lépni és az ilyen nézetek tisztázásához a segítséget a parancsnokoknak és a pártszervezeteknek kell megadni ezeknek az elvtársaknak.

Ezek a tények parancsolóan írják elő, hogy fokozni kell az egyéni foglalkozások ütemét. Minden parancsnoknak törekedni kell arra, hogy a beosztottait úgy a szolgálatban, mint szolgálaton kívül megismerjék, és segítsék őket elvi szilárdságuk és politikai műveltségük növelésében.”

A hétköznapok valósága azonban nem párhuzamosult a követelményekkel, mert az 5 hónapos pártiskolákon, illetve az állami

oktatás különböző szintjein tett vizsgák általában közepesre sikerültek csupán. Az alaki és a műszaki jellegű kiképzések végződtek eredményesen, de többnyire gondot jelentett a nyomtatott szövegek olvasása az átnevelés hogyanjairól, a vallásosság elleni harcban szerzett tapasztalatokról, a „győzelem fegyvere” célszerűbb ápolásáról. Az 1941 M típusú dobtáras PPS géppisztoly karbantartását igen komolyan vették, gyakran emlegetve a szovjet katonáktól hallott közmondást: „Az elkényeztetett asszony hamarabb cserben hagy, mint a jól gondozott fegyver!”

Az esztendő közepétől kevesebbet foglalkoztak az egyházak, papok „ügyeskedéseinek” veszélyességével: a BSZ további számaiban a fegyelemről, rendről, törvényességről, a minőségi munka megköveteléséről, a sikeres szökésekkel kapcsolatos esetismertetésekéről esett mindinkább szó. A júliusi számban a folyóirat főszerkesztője (bv. százados) ismertette a közel három éve, hetenként megjelenő Heti Híradó című lap *Olvasóink írják* rovat körül kialakult vitát. Nézzük a (régii!) válaszokat:

„A levelezés csak akkor éri el a célját, ha tudjuk, hogy az elítélt által leírt gondok mennyire őszinték, mennyire helytállóak. A szerkesztőség minden esetben nem győződik meg erről, erre nincsen módja. Ezért rendelte el az országos parancsnok elvtárs 16. számú parancsában, hogy minden egyes levelet a nevelő véleményével köteles ellátni. E parancsnak a nevelők többsége nem tesz eleget, vagy nem azt írják meg, amire szükség van. Pl.: Balassagyarmatról július első napjaiban 12 db levelet kaptunk, amelyeket az elítéltek írtak. Egyetlen egyen sem volt nevelői vélemény. A nevelők ráütötték az »Ellenőrizve« bélyegzőt és olvashatatlanul aláírták.

Mit tartalmazzon a nevelői vélemény?

a) Tartalmazza, hogy az illető által felvetett gondolatok mennyire őszinték: valójában azt a nézetet, álláspontot képviseli-e, amelyeket leírt. Megegyezik-e gyakorlati tevékenységével, munkájával, magatartásával, elítélt társaival való viszonyával stb.

b) A leírt esemény mennyire felel meg a valóságnak, milyen hatással volt az a többi elítélthez, az írás elősegíti-e a nevelői munkát.

c) A leírtak alapján a nevelő milyen tanácsot ad a levél írójának vagy a többi elítéltnak.

A nevelői véleményt közölni fogjuk a levéllel együtt, így elősegíti magának a levél írójának fejlődését, de segíti a többi elítélt nevelését is.”

Hadd ne részletezzük a törekvés(ek) végkimenetelét, hiszen a „tavaszi jótékonykodások” miatti hangulatban kit érdekelt, hogy mennyire tartják be a rendeleteket az alig korábban „leszerelt”, főleg politikai helyettesekből verbuvált nevelők. Akadt jócskán latolgatni valójuk az érintetteknek, kezdve onnét, hogy az április elsején kihirdetett részleges amnesztiával szabadítottak híreseit (Déry Tibor, Hágy Gyula, Jánosi Ferenc, Donáth Ferenc, Péter Gábor, Farkas Mihály, Farkas Vladimir) miképpen lehetne hallgatásra inteni. Az egyéni kegyelemben részesültek szabadulásának híre fölkereshetné a közvéleményt, ezért rendelettel megszüntették az úgynevezett közbiztonsági őrizetet, kegyelmet adtak az 1952. december 31. előtti háborús vagy népellenes bűncselekményekért életfogytiglanra ítélteknek, ha már 10 évet letöltöttek büntetésükből. De az ÁVH vezetőinek miért? Magyarázatot erre nem adtak, miként az országos napilapok is következetesen elhallgatták a halálos ítéletek végrehajtásának közlését. A Népszabadság 1960 áprilisáig 88 kötéssel

végződő bírói döntést ismertetett, ám a végrehajtásról csak 45 esetben tudósítottak. Idézet Farkas Vladimir könyvéből:

„Bármennyire is furcsa, de se nekem, se apámnak nem jutott eszünkbe, hogy a közelgő 15 éves felszabadulási évforduló alkalmával amnesztiát kaphatunk. 1960. április 1-jén a szokottnál korábban nyitott ajtót Kun törzsőrmester, aki fanyar humorú, kedves, emberséges börtönőrünk volt közel három esztendőn át. Még ágyban feküdtünk, amikor bejött, és a következőket mondta: – Vladimir, ne heverésszen itt, hanem kezdjen becsomagolni, mert mennek haza.

Kun törzsőrmester szeretett viccelődni. Tréfái általában jóízűek voltak. Most azonban felment hennem a pumpa. –Törzsőrmester elvtárs – válaszoltam –, megértem önt, hogy április elsején ugratni akar bennünket, de azért ilyesmivel nem illik viccelődni.

Kun tovább kuncogott: – Értsék meg, magam hallottam reggel a rádióban, hogy az Elnöki Tanácstól egyéni kegyelmet kaptak. Rövidesen megérkezik a Népszabadság. Biztosan abban is benne lesz már.”

Terjedelmi okok miatt ne részletezzük, hogy miért tréfálkozhattak tiszthelyettesek hosszú hónapokon át ezredesekkel, tábornokokkal és szólíhatták mindahányukat „elvtárs”-nak, mert ebben az évben is még keményen dúlt az osztálybírászkodás. Nem vethető a folyóirat szerkesztőinek szemére, hogy „faliújság” színvonalú véleményeket közölt főhadnagy, százados, őrmagy szerzőktől: Mit kell tenniük a bv. személyi állományának a letartóztatottak hozzátartozóival! Ne feledjük: 1960 nyara, ősze idején kellett véleményt fogalmazni a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom lelkesítő hatásai”-ról, négy esztendővel a levert fölkelést követően a még mindig kimondhatatlan, de végrehajtott

halálos ítéletekről.

A Szemle év végi összevont, 11–12. számában terjedelmes szöveggel (9 teljes oldalon) ismertették, hogy a szabályzat 256. §-a szerint tiltott tárgyakkal miféléket hipiselttek: A Váci Országos Börtönben rendezett kiállítás tanulságai címmel a főszerkesztő felsorolta az elkobzott tárgyakat, a kések halmazát, az egyik házi műhelyben készült (szökéshez alkalmas) ruhaneműket, folszereléseket. „Kit terhel a felelősség, hogy lehet »fusizni« a munkatermekben?” – fogalmazódott a kérdés, miközben a „kinti” világban takargatták a szörmű cselekedeteket. A Bécsben kiadott Ungarische Presse Dienst öszi számaiban egyfolytában cáfolták, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya kiadott olyan rendeletet, miszerint halálra lehet ítélni és kivégeztetni fiatalkorúakat. Ám „elfeledték” a Népszabadság október 10-i számában közöltek: 1957-ben olyan büntető jogszabályokat hoztak, amelyek alapján a 18 év alattiakat is kötéltre lehet juttatni.

A nemzetközi tiltakozás ekkoriban már hihetetlenül megerősödött, hiszen 1958. november 28-án bakó végzett az 1938-ban született Bürgermeister Józseffel, a vele egyidős Berta Attilát 1959. március 28-án vitték bitóra, és kivárták az 1941-ben született Mansfeld Péter nagykorúságát. Biszku Béla belügyminiszter szó szerint vagonokkal hoztatott gumibotokat Csehszlovákiából, és az iskolákban tucatjával vállalkoztak pedagógusok a diákok faggatására, hogy családjukban kik, miről beszélnek. Ez a „taktika” Pavel Morozov nevéhez kötődött; az urali úttörő feljelentette családját az NKVD-nél, hogy krumplit dugtak el, és a nagypapa, megtudva unokája árulkodását, végzett a kisfiúval, ám a gyermekből hős lett! Példakép!

A Kádár-kormány istenítettjei bármit

megtehettek ekkoriban. A politikai bosszú elsőporra a jogi biztosítékokat, esztendőközön át olyanok ítélezhettek még a felsőbb bíróságokon is, akiknek nem volt jogi diplomájuk. Az úgynevezett „akadémiások” egy év alatt végeztek, és belőlük kerültek ki az ötvenes évek könyörtelen ítélezői. A hivatalban lévő bírók és ügyészek kétharmada érettségivel sem rendelkezett, de az ún. „operatív megbízhatósághoz” senki nem követelt iskolai papírokat.

A Bv. Szemle számaiban 1961-től mind gyakrabban hangsúlyozták az új Btk. fontosságát: „*A büntetés-végrehajtás során az elítéltek nevelése és a kategorizálás során már nem az osztályhelyzetet, hanem a bűnt elkövető személyében, cselekményében rejlő társadalmi veszélyesség fokát kell alapul venni.*” Ám a figyelmesen tallózgató nem feledheti, hogy a börtönökben vulkáni indulatok feszültek az 1960-as, részleges amnesztiát követő hónapokban, okkal lehetett attól tartani: bármikor megismétlődhetnek a váci „rendkívüli események”. (Április 7-én az elítéltek 80 százaléka kezdett éhségsztrájkot: a belügyminiszter első helyettese, Földes László intézkedett személyesen a helyszínen.)

Fokozatosan csökkentek a nevelés fontosságát elemző cikkek, de nem azért, hogy helyet szorítsanak az 1961. február 6-án éjszaka letartóztatott 69 pap várható sorsát ecsetelgető dolgozatoknak. Azt sem hangoztatták túlságosan, hogy április 16-án hatályon kívül helyezték az 1957-es népbíró-sági tanácsokról szóló rendeletet, ám „komoly várakozással tekintettek” az SZKP XXII. kongresszusa „elé”, mintegy kapaszkodót várva ideológiai kérdésekben a tennivalókról. Komoly büszkeséggel adták híru, hogy a második rabnevelő tanfolyamot augusztusban a beiskolázottak 90 százaléka el-

végezte, sikeresen vizsgáztak a marxizmus-leninizmus és a bv. szabályzat tantárgyakból. Ami újdonságot jelentett az év vége felé: töprengésre nógathatták a személyi állományt, hiszen ismét napirendre került a „megtorlás”, a „bosszú”, a „néphatalom védelme” összemosásának felelőssége.

„Ne gyűlöld testvéredet szívedben...”

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után összesen 112 halálos ítéletet hajtottak végre, és a börtönbüntetések száma is lényegesen alatta maradt az 1956 utáni „gyakorlatnak”. A több mint 400 akasztás, valamint a 20 ezer főt meghaladó politikai fogvatartott elhelyezése, munkáltatása stb. komoly feszültséget jelenthetett az intézmények keretein belül, de csak az SZKP kongresszusa és az MSZMP KB 1961. november 12-én hozott határozata a II. ötéves terv elindításáról (a feszült nemzetközi helyzetben) kapott fontos szerepet a Bv. Szemle hasábjain.

A következő évben (1962) azzal a kétségtelenül lényeges szakmai összefoglalóval „indítottak”, hogy mifélek is a letartóztatottakról készített jellemzések gyakorlati problémái. A terjedelmes eszme-futtatás lényege, célja azon intelmek fősorakoztatása, hogy a nevelők a társadalom törvényei ellen vétőkkel foglalkoznak, de a kellő éberség betartását ne tévesszék össze a bizalmatlansággal. A „szocialista humanizmus” ismételtetése főleg azt szolgálta, hogy megmagyarázzák a Párt szándékát, miszerint nem a végrehajtás emberségessége a fő teendő, sokkal inkább a fogvatartottak politikai-erkölcsi (át)nevelése. Komoly feladata volt ebben a Heti Híradó számaiban közreadott riportoknak, tudósításoknak, de a Bv. Szem-

lében rendszeresen tették mérlegre eme sajtotermék hasznosságát, szerkesztési hiányosságait.

A termelékenység fontossága, a szolgálati fegyelem megszilárdításának elve, a rabok között kialakult helytelen nézetek szétzúzásának módszerei, a lögyakorlatokkal kapcsolatos hogyanok ismételtetése mellett 1962 nyarán is visszatértek a személyi állomány magánéletében tapasztalható felelőtlenségekre, szabálytalanságokra, törvénysértésekre. Meglepő őszinteséggel „tárgyaltak” nem helyeselhető magatartásokat (hadd ne részletezzük), de igencsak elnézően emlegették a „szocialista együttélés” parancsolatait figyelmen kívül hagyókat; a tesületben sem lehet mindenki makulátlan a magánéletében. Elképzelhető, hogy ez is hozzátartozott az alkalmanként oldalakat betöltő személyügyi témákkal foglalkozó ideologizálásokhoz, mert még mindig számosan elleneztek a káderosztályok ismételt létrehozását.

Csupán érdekességként említjük, hogy majd valamennyi évfolyamban közöltek néhány „vitaindító” cikket, ám a fölkerült válszólók 1962-ben is elégtelen színvonalatlansággal érték el a gerjesztett disputa gyors befejezését. Ám a Bv. Szemle ez évi 10. számában komoly terjedelmet kaptak az MSZMP újabb kongresszusára készülődés jegyében *Az irányelvek olvasása közben*, illetve *Néhány gondolat a szocialista törvé-*

nyességről című kritikai vélemények, a korábbi személyi kultusz bírálata. Ezek már egyfajta hatyúdalok lehettek, hiszen novemberben pusztán azt említették jövőbeni feladatnak, hogy a tisztelnél elengedhetetlen az általános műveltség, tessék szépen tanulni, mielőbb megszerezni a középiskolai érettségit. Decemberben – sokaknak váratlanul – az első három oldalon szerkesztői üzenetben értesítették az olvasókat a folyóirat megszűnéséről, hogy 72 szám után a Belügyi Szemle lesz valamennyi BM-dolgozó közös lapja.

Elvégeztetett!

Évtizedek távlatából lehetetlenség azon morfondírozni, vajon a szerzők többsége miért a bv. személyi állományába tartozott különféle rendfokozatokkal, eltitkolva a besztásokat. Külsős alig akadt, azok is valamiképpen kötődtek a büntetés-végrehajtáshoz ügyésként, orvosként, pedagógusként. Összességében 1957-től 1962-ig 680 cikk látott napvilágot és kezdetben az ideológiai, később a szakmai témák kerültek túlsúlyba, bár a politizálás mindvégig jelen volt. Az MSZMP novemberi, VIII. kongresszusán Kádár János arról szónokolt, hogy „*befejeződött a szocialista társadalom alapjainak lerakása*”, de figyelmeztetett az osztályharc további létezésére.

Hajnal László Gábor

Időrendben

A szegedi várbörtöntől napjainkig

A szegedi várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája 1784–1998 címmel a közeljövőben több mint másfél száz oldalas könyv jelenik meg. A történeti kronológia részletes tárgyalás, ok és okozatok kifejtése, nagy összefüggések didaktikus bemutatása nélkül, csupán a tények, a most rendelkezésre álló adatok szigorú időrendbe szorításával mutatja be a patinás „Csillagbörtön” és jogelődje, a saját korában nemkülönben híres szegedi várbörtön történetét. Az Oláh Miklós által összeállított könyv a tudományos munka segítése, az újságírói tájékozódás érdekében minden adatnál pontosan megjelöli a forrást is, amit természetesen most a folyóiratbeli válogatás terjedelmi korlátai miatt nem közlünk. A gyors használatot az ilyen kötetekben szokásos névmutatón, bibliográfián és más kimutatásokon kívül többnyelvű összefoglaló is segíti. Az ezernyi adatból talán az egész magyar büntetés-végrehajtás történetére jellemző csokornyí tényt mutatunk be az alábbiakban.

A szerkesztőség

1784: II. József elrendelte, hogy a vár egyik részét át kell alakítani fegyházzá és javítóintézetté („domus carceraria”).

1786. július 16.: II. József császár szegedi látogatása alkalmával elrendeli, hogy: „A raboknak nem kell sem pokrócot, sem takarót, sem szalmazsákot adni, mert különben a férgek nagyon elhatalmasodnak és sohasem lehet a tisztaságot fenntartani.”

1808: A kazamatákban 84 fenyítőházi rab tartózkodik.

1831. február 18.: I. Ferenc király elrendeli, hogy a szegedi vár az olasz deportáltak börtöne legyen.

1848. október 4.: Kossuth Lajos Szegedre látogat és szabadnak nyilvánítja az olasz deportáltakat.

1869–1873: A gróf Ráday Gedeon által irányított kegyetlen kínzások után 3082 betyárt és ártatlan gyanúsítottat ítéltek el a szegedi várbörtönben.

1879: A nagy szegedi árvíz során a vár épülete olyan állapotba került, hogy minden fogvatartottat a kazamatákból más börtönbe kellett szállítani.

1881: Az 1881. évi LVIII. tc. intézkedett a szegedi börtön létesítéséről.

1882 márciusa: megkezdik a fogház építését.

1883 májusa: Elkészül a két fogházépület és a törvényszéki palota és azonnal új „otthonukba” helyezik el a fogvatartottakat. A törvényszéki fogház befogadóképessége 200 fő. Ide a városi törvényszék által elítéltek kerültek. Ezek neve fogoly volt. A törvényszéki fogház épületének korabeli adatai: 74 magánzárka és 27 közös zárka (5-6 fős); 1 őrmesteri, 2 üzleti iroda, 1 őrszoba; 1 „görög templom”; 12 munkaterem, 1 üzleti raktár, 7 ételmezési raktár; 1 fűtőhelyiség kemencével, 2 fürdőszoba 4 fürdőkáddal; 1 víztartály 50 hektoliteres vízsűrűkészülékkel; 1 kenyérsütőhely 2 kemencével, 1 kenyérdagasztó műhely; 1 nagy közös konyha, 1 mosókonyha stb.

1883. október 18.: Az építkezési bizottsághoz benyújtották a csillag alakú börtön tervét, s a bizottság kiadta az engedélyt az építkezéshez.

1883. október 16.: I. Ferenc József osztrák császár és magyar király látogatásáról így számol be a Szegedi Napló: „... A már csaknem teljesen elkészült fenyítő törvényszéki palota fölvirágozott kapujában Kelemen Mór osztálytanácsos szép beszédekkel fogadta a királyt. Mindenekelőtt megnézte ő Felsége a törvényszék díszes tárgyaló termét s itt Kelemen osztálytanácsos megmagyarázta a királynak, hogy a gyönyörű épületet az igazságügyminiszter emelteté. Az uralkodó ezután a jobboldali fogházépületbe ment, ahol megtekintette az egyes czellákat. A mintaszerű berendezés csodálatra készítet...”

1884. augusztus 21.: A gyors tervező-, szervező és kivitelező, építőmunka eredményeképpen felépült a Bentham-féle panoptikus rendszerű, három emeletes, négy épületszárnyas körfolyosós börtönépület, amely alaprajza miatt a köznyelvben a „Csillagbörtön” nevet kapta. A tanács építési bizottsága a földszinti helyiségek kivételével lakhatónak találta a börtönépületet. Ezek még nedvesek voltak és csak kiszáradás után lehetett használatba venni.

Az 500 fogvatartott két kategóriába tartozott: fegyházban volt a súlyos bűncselekményt elkövető „fegyenc”, és börtönben a „rab”, aki enyhébb fokozatú büntetést kapott. Az akkori világszínvonalú épület néhány korabeli adata: 76 magánzárka és 65 közös zárka (5-6 ember zárkánként); 5 elsőtétíthető fegyelmi zárka; 6 irodahelyiség, 1 központi terem; 2 őrmesteri szoba, 1 nappali őrtanya, 1 éjjeli őrszoba; 2 lelkészi iroda, 3 imaterem; fürdőhelyiség 12 fürdőkáddal; 12 vízvezető csövekkel ellátott klozett (WC); melegvízes központi fűtés (előírás 18 °C), csatornázás; raktárak, ételkiosztó felvonóval, fűtőhelyiség stb.; 8 szobás kórház, rendelő és „gyógytári laboráns konyha”

1885. január 1.: Az esküt tett tisztí és őrségi állomány: 1 igazgató, 1 ellenőr; 3 lelkész, 1 orvos, 1 tanító; 1 gondnok, 3 tisztí írnok; 1 őrpáncsnok, 6 börtönőrmester; 20 elsőosztályú, 40 másodosztályú börtönőr.

1885. január 10.: Az első rabszállítmány befogadása. Az év folyamán a fogoly- és rablétszám: fogoly 137 férfi, 19 nő, 2 gyermek; rab 339 férfi; büntetést kitöltve szabadult 3 férfi; feltételesen szabadult 2 férfi; meghalt 33 férfi; megszökött 1 férfi.

1885: A fogvatartottak ipari munkáltatásának adatai: elsősorban asztaloság, könyvkötészet, kefekötés, bádoggosság, zsákszövés, faesztergályosság, gyékényfonás és kádárság; főleg belső szükségletre cipészet, szabóság; kizárólag házi szükségletre

„kovácsság” (zárak, vasalások); később indul díszfafaragászat, sétabot- és cipősarok-készítés, majd Pálfi Lipót szegedi gyufagyáros részére gyufaskatulya-gyártás.

1885: Az intézet első orvosa, dr. Faragó Ödön éves jelentése szerint befogadáskor gyakori volt a tüdőgümőkór, valamint a hagymáz (tifusz) megbetegedés. Ez a vízsűrű berendezés üzembe állítása után jelentősen csökkent.

1888: Ivánkovics János Szeged országgyűlési képviselője felszólalásából: „...A szegedi fegyencek 1888-ban 169 221 munkanapot fordítottak termelő munkára... A fegyencipar állami kiváltságokat élvez, például termékeit a piacon 15-20, sőt bizonyos termékeket 40%-os kedvezménnyel forgalmazza a piacon.”

1890. március 25.: Teljesen felépül az államfogház a Vasas Szent Péter utca 17–19. szám alatt a Csillagbörtön közelében, de teljesen külön épületben. Ez a büntetés nem számított akkor „custodia dehonesta”-nak, vagyis nem volt becsületvesztő jellege.

1890. április 30.: A Szegedi Napló tudósít arról, hogy Szegedre érkeztek az első „államfoglyok a váci államfogház ellenőrének kíséretében. A pályaudvarról a Tiszaszállóba mentek megebédelni, majd tiszteletüket tették Hajzinger börtönigazgatónál. Az első vendégek hárman voltak: Kövér Lajos, Andrásy és Barczán János (Bratianu, Juon Valerin) urak.”

1890. augusztus 2.: Gárdonyi Géza először vonul be az államfogházba, hogy letöltse 14 napi büntetését, amelyet párbajért kapott. Élményeiről cikksorozatot ír *Az állami emberszellőtőben* címen.

1891. április 4.: Jókai Mór szegedi látogatásáról Gárdonyi Géza számol be: „Mikor az igazgatótól elbúcsúzott, lapunk munkatársához fordulva kedélyesen megjegyezte: *no öcsém, maga is elmondhatja, hogy együtt volt Jókaival a börtönben.*” Este a díszvacsorán Jókai a következőket mondta: „... két intézetet néztem meg: a kiseddóvót és a csillagbörtönt. A csillagbörtönnek 800 tanítványa van, a kiseddóvónak nyolczvan... Ha a kiseddóvóba többen járnának, kevesebben kerülnének börtönbe... Hadd legyen egy olyan palotája a kiseddóvásnak, mint a Csillagbörtön.”

1891. április 9.: Jókai Mór szegedi élményeiről cikket ír a Pesti Hírlapban: „... *hanem azért mindenről gondoskodva van. Légfűtés a zárkákban, fekvőhely, rendes öltözet, meleg étel. Itt van az a paradicsom, ahol csak Ádám lakik, Éva nélkül, kígyó nélkül.* Azért hívjuk csillagbörtönnek, mert a zárkához vezető folyosók csillag alakban futnak össze a közepén, ahol egy roppant nagy fekete tábla van, sok száz lyukkal ellátva s e tábla mögött szövődik össze egy egész hálózata a távírószodronyoknak, minden zárkának van egy távírója. Ha valami baj van odabenn, megnyomják a gombot, egy szám kiugrik a megfelelő lyukból s a csengettyű megszólal. Minden tökéletes ezen az aszteroidon? Hát a lakosok? azok is olyan tökéletesek, amilyenek az embernek lenni – muszáj! Dolgoznak és nem beszélnek. – Így végzi az ember.”

1893: Svetozár Hurban-Vajansky szlovák író az államfogházban verset ír *Szegedi telihold – Improvizáció a rácsos ablak mögül* címmel.

1893: Goga Octavián későbbi román miniszterelnök sajtóvétségért kapott államfogház-büntetését tölti Szegeden. Levélben köszöntötte Ady Endre is. Szegeden fejezte be Madách *Az ember tragédiája* című művének románra fordítását. A szegedi sajtó

beszámol arról, hogy itt jó barátságot kötött dr. Szalay József rendőrkapitány-helyetttel, aki rajongott az irodalomért.”

1902. július 19.: Ady Endre megkezdi 5 nap államfogház-büntetése letöltését, amelyet párbaj miatt róttak ki.

1904: Az év folyamán a 104 államfogylyról készült statisztika: párviadal vétsége 91; izgatás vétsége 22; felségsértés vétsége 1.

1907. november 16.: Kun Béla kezdi meg a sztrájkoló építőmunkások melletti kiállásért a hatóságok terrorja elítéléséért kapott öthónapos államfogház-büntetését. Ady Endre levélben üdvözli Kun Bélát.

1919. március 22.: „... *Neuberger Frigyes vörös városparancsnok tengerészeivel és vörös katonáival megtámadta a rókusi francia őrséget és a csillagbörtönben tartózkodó francia őrséget. A Mars téren valóságos ostromállapot alakult ki. A kommunista támadás célja a börtönben fogva tartott 15 orosz forradalmár hadifogolynek és a moszkvai vöröskeresztes küldöttség Budapesten elfogott és idehozott tagjainak kiszabadítása volt... Fogas Imréné nevű asszony és egy francia katona életét veszette.*”

1920: Az ország minden területéről szállítottak a Csillagbörtönbe kommunista elítélteket. Itt raboskodott az 1921-ben kötött magyar és szovjet–orosz csereegyezmény megkötéséig több neves tanácsköztársasági vezető.

1921: Az év folyamán létesült az Újszegedi Bérgazdaság, amely 52 katasztrális holdon a rabokat konyhakertészetben foglalkoztatta.

1930: Megalapították a Roth-féle Hajlított Bútorgyárat, amely a börtönigazgatóságtól rabokat bérelt munkára.

1920-as, 1930-as évek: A börtönigazgató a kommunisták közül kiválasztott egy személyt, aki mint írnok, az utasításait közölte, és végrehajtatta az elítéltekkel. Ez sokáig Rákosi Mátyás volt. A körletükre az igazgatón kívül csak három különleges jogosultsággal rendelkező fegyőr léphetett be. Ezt a módszert alkalmazták a később szintén külön emeleten elkülönítve fogva tartott nyilasokkal szemben is.

1936–1938: Az épületek jelentősebb átalakítása.

1938: Szegedi irányítással Nagyfán 756 kh-s mezőgazdasági büntetés-végrehajtási egységet szerveztek.

1941: Katonai elítéltek is kerültek a csillagbörtönbe, amely így vegyes típusú börtönné vált. Ettől kezdve négy év alatt 752 délvidéki szerb, magyar, zsidó és más nemzetiségű fogvatartott volt itt különböző időpontokban. Kiss Ernőt és Gajsin Grozdát itt végezték ki. A börtön épületében 1941. november 10-től 1942. február 24-ig a katonai bíróság két kirendelt tanácsa 470 ítéletet hozott. Az elítélteket később munkaszázadokba sorozták be, amelyek „mozgó vesztőhelyként” működtek.

1944. március 4.: 15 országos hírű értelmiségi és politikus petícióban emelt szót a fogvatartottak elégtelen táplálása miatt. Köztük volt Zilahy Lajos, Szekfű Gyula, Barankovics István, Tildy Zoltán, Varga Béla, báró Wesselényi Miklós is.

1944. szeptember 28.: A hadi helyzetre való tekintettel kiürítették a börtönt. A 600 főt gyalog kísérték az állomásra. Az elítélteket Vácra, az előzeteseket a Markó utcai fogházba vitték.

1944–1945: A szovjet hadsereg hadifogolytábort rendez be a csillagbörtön épületében. Rövid idő alatt tízezerre nő a létszám és ekkor a szegedi repülőtéren működött a tábor, a börtön épületében kórház volt.

1945 nyara: Helyreállítják a börtön épületét. A népbírósági jog munkatáborként jelöli ki a szegedi intézetet is.

1946: Megszűnik az Újszegedi Bérgazdaság, mert a földet kiosztották.

1947: Megszűnt a Roth-féle Hajlított Bútorgyár. A minisztérium Igazságügyi Ipari Vállalatot hozott létre, amelynek szegedi üzemegységeként sokféle tevékenység indult (konfekció, bútor, cipőgyártás, vasipar stb.)

1951. március 1.: A Szegedi Országos Büntetőintézetben 576 politikai fogoly van. Köztük van dr. Sükrei József volt börtönigazgató is, aki három év fegyházbüntetést kapott államellenes büntett címen. Elszállítás miatt a politikai elítéltek száma május 3-án csak 79.

1951 októbere: Kenyérjegyet küldenek október hóra. 10 db jegyre 6 kg kenyér jár. A szegedi országos börtön 483 tízes jegyívet kap. A fegyveres szolgálatot teljesítő hivatásosoknak 241,50 kg szalonnát utalnak ki.

1951. október 11.: Felterjesztés készül, hogy „30 bajtársat” küldjenek Szegedre, mert az őrzési feladatot csak úgy tudják megoldani, hogy az irodisták minden harmadik napon őrszolgálatot teljesítenek. Az indokok között leírják, hogy 750 súlyosan elítélt érkezett és itt volt már 150 „statáriális” szintén 10 évtől életfogytiglanis.

1952. július 1.: A Szegedi Fémfeldolgozó Vállalatnak adták át a vasipari részleget. A megmaradt rész Vácra került. A vállalat igazgatója a börtön parancsnoka lett.

1953. november 13.: A katonai börtönök megszüntetése miatt katonai osztályt hoznak létre. Külön szerepelnek az ezzel kapcsolatos adatok (általában 50 körüli). Ennél kevesebb a politikaiak száma.

1953. december: Az év végén Balassagyarmatra telepítették át a cipő- és bőripari részleget. Ez lett az alapja az Ipoly Cipőgyárnak.

1954. március 12.: A havi jelentés tartalmazza: „Kísérletképpen felállítottuk az elítélt önkormányzatot, mely a termelés, az általános fegyelem, sport és kultúrüggyekkel foglalkozik. A szabályzat tervezetét mellékelten felterjesztjük.” (Sehol később semmilyen utalást nem találtunk a javaslat további sorsáról.)

1954. május 13.: A havi jelentés kiemeli, hogy csavar nincs, ezért a termelés csak 91%.

1955. december: A havi jelentés tartalmazza, hogy 1405 a letartóztatott létszám. Leírják, hogy: „Újból kezdi felütni a fejét a leszerelési hangulat. főleg a távolabb lakó földdel bíró elvtársak között.”

1956. május 6.: Jelentés a március 15.–április 16. között befogadott 19 politikai elítéltről: határsértés 3, demokrácia elleni szervezkedés 9, hatalom elleni erőszak 3, izgatás 2, parancsmegtagadás 1, fegyverrejtegetés 1.

1956. augusztus 7.: Jelentés a sorállományúakról. Ekkor 12 őrhelyen 36 fő teljesített szolgálatot. A hó végén a katonákat elvezénylik. Ekkor már politikai fogvatartott sincs börtönben.

1957. január 7.: A kimutatás a fegyverekről melléklete tartalmazza: „... jelölt rovatokban mutatkozó többletet mind a forradalom alatt szedtük össze” (!)

1957. május 24.: Az „októberi események” miatti felülvizsgálat során elbocsátottak névjegyzéke 22 főt tartalmaz. Egyeseknél megjelölik az indokot is. (Pl.: „Az irányítása alatt működő munkástanács a vállalat parancsnokát elbocsátotta.” „A Szovjetunió és a karhatalom ellen volt.”)

1958. január 13.: Jelentés „az ellenforradalom alatt a Szegedi Országos és Megyei Börtönbe kerültekről. A névsor 12 nevet tartalmaz ÁVH-s vagy rendőri rendfokozatokkal.

1958. október 31.: Névsort és indokot is tartalmazó havi jelentés a politikai fogvatartottakról. E szerint Szegeden elítélt 26, míg előzetes 18.

1959: Az Alföldi Bútorgyár termelési értéke megduplázódott: 44 millió.

1960: Létrehozzák a nevelési szolgálatot. Minden nevelőre 100 letartóztatott jut.

1964: Az Alföldi Bútorgyárból két elítélt szökni próbál, és aljas indokból meggyilkolják Horváth Iván művezetőt. A bírósági ítélet után az intézetben végzik ki a gyilkosokat.

1965: A személyi állomány részére „ellenőrző gyakorlatokat” rendelnek el, amelyben a feladatok: 400 méteres futás, fekvőtámasz, húzódzkodás, gránáthajtás, úszás 25 méter, önvédelem.

1967: 31-1089/1967. számú jelentés a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság részére az elítéltek foglalkoztatásáról. A több évről szóló kimutatás 400-500 fő vállalati foglalkoztatásról szól.

1969: Kezdeményezik levelező őri tanfolyam indítását. Szegedről 9, Nagyfáról 5, Kecskemétről 3, Gyuláról 2 fő vesz részt.

1970. április 3.: A parancsnok közel száz főnek ad át jutalmat, előléptetést.

1971. június 28.: Két elítélt megszökött egy földszinti zárka ablakrácsa kifűrészelése után. A szökevényeket Szegeden elfogták.

1972: Felújították az épületek tetőzetét.

1976–1984: 81 szolgálati lakás épült a büntetés-végrehajtási lakásépítési program keretében.

1980: Az év során a fogvatartottak száma 1320 fő, amelyből dolgozik 1156. Ebben az évben gyógyító-nevelő csoportot is szerveznek.

1981: Munkába állnak az intézet első főállású pszichológusai.

1984. október 19.: Az Alföldi Bútorgyárban három művezető: Frank Tibor, Nagy Ferenc és Tóth András életét vesztesse egy elítélt orvtámadása következtében. Az elítéltet az intézet „akasztóudvarában” kivégezték.

1985. január 27.: Megtörténik az első kihelyezés az Átmeneti Intézetbe 91 fős létszámmal. Ez évben 1721 a fogvatartotti létszám, amelyből 1362 személy dolgozik: 1131 a bútorgyárban 231-en a költségvetésben.

1988. július 28.: Az Alföldi Bútorgyár kárpitós üzemrészében kitört tüzesetben Kovács Hegedűs Gábor bv. őrnagy és Szalai Árpád bv. alhadnagy hősi halált halt.

1990: A közkegyelmi rendelkezések alapján 285 elítélt, 8 elzárásos, és 2 fő egyéni kegyelemmel szabadul.

1992: Az intézetben az év folyamán átlag 1038 fogvatartott volt elhelyezve.

1995. szeptember 26–27.: 110 éves a Csillagbörtön, 10 éves az Átmeneti Intézet címmel nemzetközi konferenciát rendeznek a hosszú tartamú szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról.

1996: Az Átmeneti Intézet tevékenységét megszüntetik jogi, gazdasági és szervezeti okokból.

1997: Új, modern beszélőt alakítanak ki, amely megfelel az európai jogszabályi és börtönbiztonsági követelményeknek.

1998: Az év során a személyzet számára új 140 férőhelyes öltözőt, valamint új klubot alakítanak ki. Eredeti stílusban felújítják az épület igazságügyi palotai részében a nagytermet.

Oláh Miklós

A könyvtáralapító

Réső Ensel Sándor és a börtönkönyvtárak

A Budapesti Ügyvédi Kamara irattára őrzi Réső Ensel Sándor (1833–1899) levélgyűjteményét, amely a hazai büntetés-végrehajtás, börtönművelődés története szempontjából értékes adatokat tartalmaz. (A gyűjtemény másolata megtalálható a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának szakkönyvtárában.)

Réső Ensel Sándor jogi végzettségét Pesten szerezte. Vidéki bírósági szolgálat után 1863-tól Pest vármegye tisztiügyésze. Jelentős szakírói munkásságot fejtett ki, főleg büntetőjogi és börtönügyi kérdésekkel foglalkozott. Az ő nevéhez fűződik a hazai fenyítőeljárásra vonatkozó szabályrendeletek összegyűjtése és kiadása (1864-ben), valamint az 1843. évi büntetőjavaslatok közléte (1865-ben). Ugyanebben az évben jelentette meg a külhoni fegyházak börtönrendszereiről szóló munkáját. 1868-ban publikálta a *Fegyházi reform Magyarországon* című értekezését, amelynek központi kérdése a házi vagy bérleti tápozás kérdése volt. „Látszólag lényegtelen részletkérdésről van szó – írja Mezey Barna –, valójában azonban a fegyházügy egyik leglényegesebb hazai problémájáról, a vállalkozókkal való kapcsolatról, a bérleti szerződésekről, a házi kezeléstről.” Réső Ensel további jelentősebb börtönügyi tárgyú munkája a *Három női országos fegyház* című kötet (1887).

Kevesbé ismert Réső Ensel Sándor azon tevékenysége, amelyet a honi börtönkönyvtárak megalapítása és fejlesztése ügyében tett. Noha a börtönkönyvtárak létesítése érdekében *Eötvös József* már a reformkorban

szót emelt, az első magyarországi börtönkönyvtár megalapítása Réső Ensel nevéhez fűződik. „Hazánkban a hatvanas években, midőn a hármas megyének ügyésze voltam, észrevevén az akkor még lánczot csörgető raboskodóknak olvasásvágyát, 50 db könyvadományommal alapítottam meg az első börtönkönyvtárat a központhban. Később külföldön a fegyházi reform terén szerzett tapasztalataim után az ily könyvtárakat, mint javítóeszközöket üdvösnek ismervén fel, gyűjtést rendeztem, amely 2820 könyv beküldését eredményezte, amelyhez én 944 kötettel járultam, részben saját műveimből, részben könyvtáramból” – írja visszaemlékezésében.

Réső Ensel Sándor felhívását a Jogtudományi Közlönyben 1866-ban tette közzé. „A fegyenczeket nemcsak munkaadással, de tanítás és olvasás megengedésével is lehetvén szorgalomra és rendre szoktatni, különösen figyelembe veendő, hogy oly fegyenczeknek, akik képesek magukat olvasmánnal elfoglalni, alkalmas könyvek adásának, az olvasni nem tudó fegyenczek számára pedig felolvasók alkalmaztassanak” – írja. (Ez utóbbi megjegyzés jelentőségét az adta, hogy hazánkban az 1884. évi büntető-

statisztika szerint a közel húszezer fogvatartottnak kevesebb mint a fele nem tudott olvasni.)

A hatvanas–hetvenes években a megyék és a városok Résző Ensel Sándor törekvését tetszéssel fogadták, s meleg szavakba foglalt köszönőlevelekkel halmozták el. (Ezen okiratok gyűjteményét a Budapesti Ügyvédi Kamara irattára őrzi.)

A gyűjtemény összesen 83 okmányt tartalmaz. A köszönőlevelek, Résző Ensel Sándor megfogalmazásában „oklevelek”, 1866 és 1889 között születtek. A még Résző Ensel-től származó felosztás négy csoportba sorolta a dokumentumokat. Az első csoportot képezik az Igazságügyi Minisztériumból érkezett levelek, *Fabiny Teofil*, *Pauler Tivadar* igazságügy-miniszter, *Szabó Miklós*, *Teleszky István* államtitkár aláírásaival, a második csoport a királyi főügyészségtől és az ügyészekről, a harmadik csoport a megyei hatóságoktól, a negyedik csoport a városi hatóságoktól származó okmányokat tartalmazza.

Résző Ensel Sándor a börtönkönyvtárakkal kapcsolatos tapasztalatait 1873-ban külön kötet formájában is megjelentette. A fogvatartottak rendelkezésére bocsátandó olvasnivaló tematikájáról, az olvasás céljáról a következőket írja: „*A könyvek, amelyek tanultabb fegyenczek kezébe jönnek, szükséges, hogy vallásos, erkölcsös, történelmi, gazdasági és más reális irányban oktatók és soha nem tisztán mulattatásra szántak legyenek, hogy reájuk jótékonyan hassanak, pótolják a műveltebb világgal való érintkezésüket, emeljék bennük a becsületérzést, szórakozást, felvidulást, s az emberi nem iránti tisztább hajlamot nyújtsanak számukra.*” Az olvasás lehetséges idejéről így vélekedik: „*Olvasási időre a vásár- és ünnepnapok, avagy a hétköznapok azon részeit lehet-*

ne felhasználni, amelyek közmunkát nem igényelnek, olyképp, hogy a testi üdülésekre szánt órák se rövidíttessenek meg.”

Résző Ensel Sándor folyamatosan referált az Igazságügyi Minisztériumnak a börtönkönyvtárak alapítását illetően, végső jelentését 1886. július 25-én tette az akkori miniszter, Fabiny Teofil asztalára. A jelentés szerint nemcsak az országos fegy- és javítóházakban, hanem a hatósági börtönökben is alakultak könyvtárak.

Résző Ensel kezdeményezését követően az Igazságügyi Minisztérium és még inkább 1874-es megalakulásától a Magyarországi Rabsegélyező Egylet karolta fel a börtönkönyvtárak ügyét. Ez utóbbinak a később fényes pályát befutott – 1910. január 17-től 1913. január 4-ig igazságügy-miniszter – Székely Ferenc, akkor még debreceni főügyészhelyettes volt a megalapítója.

A börtönkönyvtárakban fellelhető olvasnivaló tekintetében – a kor felfogása szerint – a vallásos könyveken túl a kifejezetten a fogvatartottak számára írt „rabirolalom” szolgálta leginkább a nevelést, „javítást”.

Résző Ensel külföldi tanulmányútjai során (Németországban és Angliában) azt tapasztalta, hogy külön kiadványokat szerkesztenek a fogvatartottak, a börtönkönyvtárak számára. 1874-ben saját költségén kiadta *A fegyházi lelkész erkölcsi beszédei és imái* című munkát, amellyel az összes fegyházat és hatósági börtönt ellátta. (A kötet *Pap István* református lelkész beszédeit tartalmazza *Szicszay Gyula* római katolikus lelkész átdolgozásában. A könyv anyaga tizenkét látogatásra van felosztva, a kötetet úgy szerkesztették, hogy valláskülönbség nélkül bárki használhatta, és az imákat, amelyek a beszédek után következnek, elimádkozhatta.)

1881-ben Székely Ferenc kezdeménye-

zésére Magyar Könyvtár elnevezéssel olyan könyvsorozat indult, amely fő célul a börtönkönyvtárak megfelelő állománnyal való feltöltését tűzte ki. A Magyar Könyvtár kisalakú, tizenöt krajcárba kerülő, egyíves füzet formájában jelent meg. A füzeteknek nem volt különösebb irodalmi értékük, nagy hangsúlyt kapott bennük az erkölcsi tartalom, a nevelő célzat. A sorozatból összesen tizenegy füzet jelent meg, 1882-ben megszünt.

1899-ben a később még idézett *K. Nagy Sándor* Pest vidéki királyi törvényszéki bíró így kesereg a Jogtudományi Közlönyben. „*Fájdalom! Nekünk még nincs rabirodalmunk, amelynek célja és törekvése a javítás legyen. Egyedül a váci országos intézet bocsát ki időnként egy-egy pályázatot, s ez által szerez egy-egy olvasmányt. Ez is ritkán történik.*”

Visszatérve a honi börtönkönyvtárak

helyzetére, felmerülhet a kérdés, a könyvek számát tekintve vajon milyen eredménnyel jártak a Résző Ensel Sándor által kezdeményezett, később mások által felkarolt könyvtáralapítási és -fejlesztési törekvések a börtönökben.

György Aladár könyvtárstatisztikai műveiben (*Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben*) harminchárom börtönkönyvtárat említ. Mindenütt feltünteti a kötetszámokat, ami az egyes helyeken a százat sem érte el (például Nagyszébenben huszonkettő, Kézdivásárhelyen negyvenhat kötet), ám máshol ezres tételű könyvtár áll rendelkezésre (Munkácson 3206, Lipótvárt 3118 kötet). Két intézetben ismerjük a könyvtárra fordított éves összeget. Lipótvárt 15, Vácott 50 forint.

A korabeli tényleges könyvtárhasználati szokásokra csak bizonyos utalásokból következtethetünk. Az 1863-as rendelet, az el-

ső hazai büntetés-végrehajtási szabályzat a zárkában található tárgyak között engedélyezte a Bibliát, a zsoldáros- és imádságoskönyveket. A Csemegi-kódex hatálybalépését követően megjelent 2106/1880. IM-rendelet már fegyverkönyvtárról, a rab által megvásárolható, ajándékként kapható könyvekről beszél. Olvasmányhoz ekkor még az előzetesen fogvatartottak (korabeli kifejezéssel: vizsgálati foglyok) nem juthattak. A könyvekkel és terjesztésükkel kapcsolatos feladatokat a lelkész és a tanító látta el. A könyvtárak használata is elsősorban az ő ügyszeretettől függött.

Feltételezhetjük, hogy az egyes intézményekben a börtönkönyvtár felállítására csupán „reprezentatív” célokat szolgált, s a fogvatartottak nem is vehették igénybe a könyvtárat. *Tóth Mór* királyi ügyész 1874-ben ezt írja. „A börtönkönyvtárak felállítása

csak azért, hogy névleg létezzenek, csakis elhibázott, káros hatással lenne a rabokra nézve.” A börtönkönyvtárak századvégi állapotáról K. Nagy Sándor így tudósít. „*Volt alkalmam tapasztalni, hogy némely rabkönyvtár milyen – hogy úgy mondjam – rendszer nélkül van összealkotva. Egy rakás könyv, amelynek névsorából nem tűnik és nem is tűnhet ki semmiféle irány vagy cél, sőt nem lehet kivenni belőle még azt az olvasóközönséget sem, amelynek szánva van. A könyvek beszerzését nem vezette sem célzatosság, sem a javítás eszméje.*”

Ezek az adalékok természetesen nem kisebbítik Réső Ensel Sándor érdemét, amelyet a hazai börtönkönyvtárak megteremtése érdekében kifejtett. E tevékenységének – a neki írott „oklevelek” tanúsága szerint – már saját kora is hálával adózott.

Deák Ferenc

Felhasznált irodalom

K. Nagy Sándor: A rabok könyvtára. Jogtudományi Közlöny, 1899.

Keviczky Csilla: Olvasási és könyvtárhasználati szokások a Budapesti Fegyház és Börtönben. Szakdolgozat, Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, 1997. Magyar jogtörténet. Szerkesztő: Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 1996.

Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest, Osiris–Századvég, 1995.

Réső Ensel Sándor: Börtönkönyvtár. 1873.

Tóth Mór: Tanulmányok a börtönügy terén. Eger, 1874.

A fiatalok büntetés-végrehajtása

Lőrincz József könyvéről

A fiatalok büntetés-végrehajtása szerte a világon sajátos területet képez a büntetés-végrehajtáson belül, hiszen a fiataloknak a felnőttektől eltérő büntetőjogi megítélését, büntetés-végrehajtási kezelését életkori sajátosságok indokolják. A kérdés, amelynek számos pedagógiai vonatkozása van, szorosan kapcsolódik a gyermek- és ifjúságvédelemhez is. Lőrincz József 1998-ban a Cito-ven Könyvkiadó gondozásában megjelent munkája – A fiatalok büntetés-végrehajtása – sem csak a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával foglalkozik (ahogy a könyv címéből gondolnánk), hanem a javítóintézeti nevelés kérdéskörével is.

A szerző művében az 1993-ban megvédett kandidátusi értekezésre alapozva, kiegészíti azt az azóta bekövetkezett változásokkal. A kötet öt fejezetből áll. Az első kettő a fiatalok büntetés-végrehajtásának hazai történetét dolgozza fel 1945-ig, a harmadik a nemzetközi tendenciákra összpontosít, a negyedik a fiatalok büntetés-végrehajtását az ötvenes évektől napjainkig (1997-ig) követi nyomon, az utolsó fejezet pedig javaslatokat tesz a fiatalok büntetés-végrehajtásának korszerűsítésére.

A múlt évszázad végének reformmozgalma hazánkban is jelentős fordulatot hozott a fiataloknak a felnőtt korúakétól megkülönböztetett büntetőjogában és büntetés-végrehajtásában. A kiegyezéssel kezdődött időszak a magyar börtönügy felfelé ívelő korszaka, ám – Lőrincz József szerint – a fiatalok büntetés-végrehajtásának modernizációja csak érintőlegesen történt meg. A könyv első fejezete 1910-ig tekinti át a fiatalok büntetés-végrehajtásának alakulását.

A hazai javítóintézeti nevelés – Nyugat-Európához képest jelentős késéssel – a Csemege-kódex megjelenése (1878) után vette kezdetét. Az első javítóintézetet 1884-ben létesítették Aszódon, ezt még négy intézet felállítását követte. (Az 1890-ben a lányok számára létrehozott rákospalotai királyi javítóintézet látképe a könyv belső borítóján látható.) Már a századvégen történtek törekvések a fiatalok fogházának létrehozására, s a Kassai Kerületi Fogház 1905-ben kezdte meg működését. 1908-ban a fiatalok megkülönböztetett büntetőjogi kezelésére született törvény (az I. büntetőnovella). E jogsza-

bály és az 1909. évi végrehajtási rendelete a hazai viszonyok között elsőként törekedett pedagógiai tartalmú, személyiségformálásra irányuló végrehajtási rendszer kialakítására. A fiatalkorúak fogházbüntetésének szabályozása a kor legkorszerűbb külföldi példáit – az amerikai Reformatory- és az angol Borstal-rendszert – követte, a századfordulón kibontakozott úgynevezett patronázmozgalom pedig hatékonyan segítette a fiatalkorúak utógondozását.

A fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának elvi és gyakorlati problémái a XX. század első felében (1910-től 1945-ig) című fejezet elsőként a fiatalkorúak büntetés- végrehajtása válságának okait elemzi. A néhány évvel korábban megszületett korszerű jogszabályok szellemiségét szolgáló beruházások megvalósítására, a megfelelő személyi feltételek kialakítására az állam már nem volt képes. A kialakult válság a háború és a forradalmak időszaka alatt továbbra is fokozódott. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtását ezt követően az „elszürkülés” és a „stagnálás” jellemezte. A húszas években öt állami és tizenegy magánintézet látta el a fiatalkorúak nevelését, a fiatalkorúak országos fogháza – a kassai intézet pótlására – Nyíregyházán létesült. A kötet írója úgy véli, „annak ellenére, hogy a Trianon utáni ország jelentős anyagi erőket fordított a kulturális élet felfrissítésére, ebből a gyermek- és ifjúságvédelem, a fiatalkorúak intézeteinek támogatása jóformán teljesen kimaradt”. A tárgyalt időszakra tehető a fiatalkorúak bíróságának létrejötte (1913-ban).

A könyv harmadik fejezete a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának nemzetközi tendenciáival foglalkozik. Lőrincz József ebben a gondolati egységben elsősorban a németországi Max Planck Intézet nagyszabású, csaknem félszáz országra kiterjedt összehasonlító vizsgálatára, illetve az erről készült összefoglaló munkákra támaszkodott. A szerző először a kriminálpolitikai reformirányzatokat ismerteti a XIX–XX. század fordulójának pozitivistá kriminálpolitikájától kezdve a szankciórendszer átalakítására vonatkozó újabb törekvésekig. Ez az alfejezet tárgyalja többek között a treatment-ideológia kialakulását és későbbi válságát. A következő anyagrész a fiatalkorúakkal kapcsolatos igazságszolgáltatásban kialakult nemzetközi normákat (a pekingi szabályokat, az európai börtön szabályokat, a gyermek jogairól szóló egyezményt) veszi sorra.

A Max Planck Intézetben F. Dunkel vezetésével a nyolcvanas évek közepén lefolytatott vizsgálódások eredményeként általánosíthatóvá vált, hogy a különböző államok szabályozásában a fiatalkorú törvénysértőkkel szemben világszerte két fő kriminálpolitikai rendszer tekinthető uralkodónak, az úgynevezett ifjúságvédelmi és az úgynevezett igazságszolgáltatási rendszer. A fejezet harmadik anyagrésze bemutatja az irányzat főbb képviselőit és jellemzőit, illetve a fiatalkorúak szabadságának elvonásából adódó jogkövetkezmények és azok végrehajtásának áttekintő, összehasonlító vázlatát nyújtja.

A könyv negyedik fejezete a fiatalkorúak hazai büntetés-végrehajtását tekinti át az ötvenes évektől napjainkig. Noha a fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőjogi és büntetőeljárásai rendelkezéseket önálló jogszabály, az 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet szabályozza, ez nem jelenti a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásának a felnőttektől való eltávolodását, sőt, éppen ellenkező irányú tendencia tapasztalható. A második világháború után az igazságügyi kormányzat a fiatalkorú foglyok elhelyezésére Cegléden (fiúk részére) és Kecskeméten (lányok részére) teremtett feltételeket. 1952-ben a büntetés-

végrehajtásnak a Belügyminisztérium hatáskörébe való kerülése számos negatív következménnyel járt. Többek között előtérbe került az elítéltek munkáltatásának a büntetés-végrehajtási szervezet kereteit meghaladó népgazdasági érdekeltsége. A fiatalok – döntően termelési szempontok alapján – Ceglédről és Kecskemétről Sátoraljaújhelyre kerültek, de itt sem maradtak sokáig, immár a forradalom után a Budapesti Országos Börtönben helyezték el őket.

Lőrincz József érzékletesen mutatja be a kriminológiai szemléletnek a hatvanas évek elejére tehető megjelenését a büntetés-végrehajtásban. (Ebben az időszakban, 1963-ban kerültek a fiatalok Tököldre.) Ezt követően a szerző részletesen elemzi a fiatalok büntetőjogi szankciórendszerét az

1961. évi Btk.-ban és novelláiban, ismerteti a fiatalok átnevelésének kriminálpedagógiai programját, a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását az 1966. évi 21. számú törvényerejű rendelet szabályozásában. Ebből az anyagrészből végül az is megtudható, hogy a szakirodalom a hetvenes években miképpen ismerte fel az átnevelés korlátait.

A fejezet harmadik nagy gondolati egysége a fiatalok büntetés-végrehajtásának közelmúltbeli kérdéseit vizsgálja. Lőrincz József bemutatja a társadalmi, a politikai és a büntetőpolitikai tényezők együttes hatását, áttekinti a rendszerváltás előtti büntetés-végrehajtási szakirodalom kritikáját, utal a politikai változás okozta – be nem teljesült – várakozásokra, majd az 1993. évi XXXII. törvény hatásait tárgyalja. A szerző a magyar börtönügy állapotát az európai börtönügy három alapelveinek (a normalizálásnak, a nyitottságnak és a felelősségnek) tükrében jellemzi. Ezt követően átfogó képet ad a fiatalokkal szemben alkalmazható intézkedések és büntetések jogszabályi kereteiről az 1978. évi Btk.-tól a Btk. 1995. évi novellájáig. Ez utóbbi jogszabály (az 1995. évi XLI. törvény), mint ismeretes, jelentős új elveket és jogintézményeket vezetett be. A novella megerősítette a fiatalokkal szemben alkalmazható szabadságelvonással járó szankciók végső eszköz jellegét, megszüntette a javítóintézeti nevelés határozatlan időtartamú való kiszabási lehetőségét, és lehetővé tette a fiatalok előzetes letartóztatásának javítóintézetben való végrehajtását.

Lőrincz József ezután külön-külön foglalkozik a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének és a javítóintézeti nevelésének a végrehajtásával. Az előbbi kapcsán ezt írja. „A nyolcvanas évek első felében a szabadságvesztésre ítélt fiatalok fogvatartotti létszám tartós emelkedése, az ezzel párhuzamos költségvetési támogatás fejlesztésének elmaradása a fogva tartás humán feltételeinek romlását eredményezte... A létszámnövekedés a sze-

mélyes tér beszűkülésével, az elitéltek agresszivitásának fokozódásával járt és a nevelő és nevelt folyamatos, személyes kontaktusának megszakadásához vezetett.” A könyv írója részletesen beszámol azokról a kedvező változásokról is, amelyek a kilencvenes években következtek be a fiatalok büntetés-végrehajtásában.

A kiadvány utolsó fejezete javaslatokat tartalmaz a fiatalok büntetés-végrehajtásának korszerűsítésével kapcsolatban. Lőrincz József szerint a fiatalok honi büntetés-végrehajtásának hatásrendszerét úgy kell átalakítanunk, hogy az a fiatalok számára a visszaélés kilátásait növelő készségek, jártasságok, erőforrások önkéntes fejlesztését kínálja. A szerző egy regionális igazságügyi hálózat kiépítését és egy új, korszerű felfogású (progresszív rendszerű) központi intézet kialakítását javasolja. A kötet irodalomjegyzékkel zárul.

Lőrincz József régóta kutatja a fiatalok büntetés-végrehajtását, e tárgykörben számos cikket, sőt könyvet is publikált.

A mű egyes részleteit, illetve azok korábbi változatát olvashattuk a Módszertani füzetekben, a nemzetközi kitekintés könyv alakban már megjelent (lásd a Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1992/1. számú kötetét), az 1945 utáni rész viszont (a szerző kandidátusi értekezését nem számítva) először látott napvilágot.

Indokolt Lőrincz József azon megoldása, hogy a fiatalok honi büntetés-végrehajtásának század eleji válsága kezdetét 1910-től számítja. Az első két „történeti” fejezetben a téma természetéből adódóan nagyobb szerepet kapott a fiatalok javítóintézeti nevelése, míg az ötvenes évektől napjainkig terjedő anyagrészben a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének végrehajtása a hangsúlyosabb. Ezen utolsó időszak elemzései nemcsak a fiatalok büntetés-végrehajtására, hanem a büntetés-végrehajtás egész szervezetére vonatkoznak, ezért is rendkívül fontosak.

A fiatalok büntetés-végrehajtása sarkalatos kérdéseinek – a felnőttektől eltérő büntetőjogi megítélésnek, a büntetés-végrehajtási kezelésnek, a munkára nevelésnek, a foglalkoztatásnak, a nevelésnek és oktatásnak – vizsgálatát Lőrincz József következetesen viszi végig történelmi koronként. Elemzéseit mindig társadalmi keretbe ágyazza, mondanivalóját a büntetés-végrehajtás belső helyzetének ismerete gazdagítja.

A könnyebb visszakeresés érdekében a hatalmas jegyzetapparátus fejezetekre bontva került a kötetbe. Igencsak helyénvaló, hogy a szerző összefoglalásokat iktatott a fejezetek végére. A műből a téma régi és újabb szakirodalma egyaránt nyomon követhető. (Balogh Jenő, Kármán Elemér és mások vélekedéseit olvasván, e sorok írójában felmerült: jó lenne megjelentetni egy, a fiatalok büntetés-végrehajtásának történetét feldolgozó szöveggyűjteményt.)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy A fiatalok büntetés-végrehajtása című könyv az utóbbi évek egyik legfontosabb hazai börtönügyi szakmunkája, amely témáján túlmutatón érvényes és fontos megállapításokat tartalmaz a büntetés-végrehajtás egésze szempontjából is.

Könyvajánló

Bácskai Erika–Gerevich József: Ifjúság és drogfogyasztás. Budapest, Animula Egyesület, 1997, 104 oldal, 650 forint

A kötet alapjául szolgáló tanulmány a Miniszterelnöki Hivatal gyermek- és ifjúsági koordinációs tanácsa titkárságának felkérésére készült. A szerzők, akik a Drogmegelőzési Módszertani Központ és Ambulancia munkatársai, a téma legismertebb hazai szakértői közé tartoznak.

A könyv első részében a drogpolitika, az ifjúságpolitika intézményeiről, azok gyakorlatáról, az ifjúsági populáció kábítószerhasználatáról és a klinikán kezelt fiatalok szerfogyasztásáról olvashatunk. A második rész a drogfogyasztás előzményeit, előjeleit és kockázati tényezőit ismerteti. A következő gondolati egység a drogmegelőzés hatékonyságával foglalkozik. A negyedik rész a konklúziókat és az elvi megállapításokat, az utolsó rész a javaslatokat tartalmazza.

A szerzők szükségesnek látják a nemzeti drogstratégia kidolgozásának részeként egy nemzeti drogprevenációs stratégiaterv elkészítését. Javaslaikkal ehhez a prevenációs stratégiához kívántak támpontot nyújtani a keresletcsökkentés három feladatkörének (az elsődleges, a másodlagos és a harmadlagos megelőzésnek) megfelelően.

Napjainkban, amikor éles szakmai, sőt politikai viták folynak a hazai droghelyzet súlyosságát illetően, az adatokban gazdag és mértéktartó kiadvány hasznos kiindulópontot jelenthet a szakemberek számára.

A magyar állam- és jogtörténet forrásai. Szöveggyűjtemény. (Szerk.: Mezey Barna) Budapest, Osiris Kiadó, Osiris-tanulmányok 1998, 732 oldal, 2480 forint

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar állam- és jogtörténeti tanszéke mellett szerveződött munkaközösség a *Magyar alkotmánytörténet* és a *Magyar jogtörténet* című munka után újabb fontos tankönyvet hozott létre.

Míg a két korábbi mű újonnan fogalmazott tematikával jelentkezett, illetve évtizedes oktatási tapasztalatokat összegzett, a jelen kötet lezárja és kiegészíti a tananyagmegújítási munkálatokat. E munka azon jogforrások válogatott gyűjteménye, amelyek a két tankönyv alapját is jelentik, s amelyek a szerkesztői munkaközösség által az egyetemi oktatásban használt vagy használni kívánt dokumentumok körébe tartoznak. A magyar állam- és jogtörténet forrásai tehát a korábbi két tankönyvvel együtt teljes egész. A tananyagban hivatkozott jogszabályok megismerésével, a szemelvények tanulmányozási lehetőségével válik teljessé a magyar alkotmánytörténet és a magyar jogtörténet tankönyve, de a jogtörténet forrásainak olvasásához is elengedhetetlen a két előző könyv ismerete.

A jogi oktatásban évek óta nem látott napvilágot ilyen összeállítás. A kötet alapvetően oktatási célokat szolgál, de a dokumentumválogatás szélesebb olvasóközönség számára is készült. A könyv számos, a legkülönfélébb szöveggyűjteményekben és forráskiadványokban közzétett dokumentumot, de emellett jó néhány, eddig nyomtatásban napvilágot nem látott levéltári anyagot is tartalmaz. Az összeállítás csak jogi dokumentumokat közöl, hiányoznak belőle az elbeszélő források, csakúgy, mint a nem jogi jellegű iratanyag (például a levelezések).

A szerkesztés elsősorban a jogi szempontokat vette figyelembe. A rendezési elv a jogági, jogintézményi tagozódás volt, helyenként – rövid életű, forradalmi vagy diktatórikus berendezkedések esetén a feldolgozás rendje kronologikus.

Pedagógiák az ezredfordulón. Szöveggyűjtemény. (Szerk.: Pukánszky Béla és Zsolnai Anikó) Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1998, 237 oldal. 1288 forint

Az ezredforduló küszöbéről jól látható, a huszadik század világszerte bővelkedett a pedagógiai reformirányzatokban, a hagyományos nevelést megújító törekvésekben.

A szerkesztők a kötetbe olyan szemelvényeket válogattak, amelyek a reformpedagógiák, illetve az alternatív pedagógiák gondolatvilágát, a nevelésről, iskoláról vallott felfogását tükrözik. A kötet azt a folyamatot próbálja bemutatni, amelyet a XX. század elején kibontakozott reformpedagógiai mozgalom indított el, s amelynek legszélsőségesebb irányzata végül a nevelés tagadásáig jutott el. A gyűjteményben olyan tanulmányok szerepelnek, amelyek valamilyen – szorosabb vagy lazább – szállal kapcsolódnak a mai magyar pedagógiákhoz, az ezredforduló hazai iskolaügyé-hez.

A könyv négy részből épül föl. Az első a tradicionális reformpedagógiák (Montessori, Waldorf, Freinet stb.) jelenlegi korszerűségét vizsgálja, a második az alternatív pedagógiákkal foglalkozik, a harmadik a posztmodern kor pedagógiai útkeresésébe nyújt betekintést, a negyedik rész *Hazai iskolakoncepciók* cím alatt az alternatív pedagógiai Szentlőrinci-rendszert és a Zsolnai-pedagógiát tárgyalja.

A szerkesztők célja nem az egyes pedagógiai mozgalmak értékelése és kritikája, hanem a róluk szóló tájékoztatás volt. Véleményük szerint minden tanáknak és leendő peda-

gógusnak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy el tudjon igazodni az ezredforduló pedagógiai irányzatainak sokaságában.

Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény. (Válogatta Lengyel Zsuzsa) Budapest, Osiris Kiadó, Osiris-tankönyvek, 1997, 532 oldal, 2480 forint

A szociálpszichológia oktatásában már évek óta problémát jelentett az átfogó és jól használható tankönyv és szöveggyűjtemény hiánya. Csepeli György *Szociálpszichológia* című, e sorozatban nemrégiben megjelent munkája, amely mintegy összefoglalja a szerző e tárgyban kifejtett munkásságát, illetve társkötete, a szóban forgó szöveggyűjtemény feltehetőleg segít a gondokon.

A kötet anyaga – Csepeli György könyvének beosztását követve – kilenc egységre oszlik. Egy bevezető jellegű és a kutatás módszertanát ismertető rész után az *Egymásra hatások* című gondolati egység a társas viselkedés, a szociális interakció, a kommunikáció kérdéseivel foglalkozik. A következő anyagrészek témája az én és a társadalom, a szociális megismerés, a páros kapcsolatok, a társas helyzetek, a kiscsoport és a nagycsoport. A kiadvány a negyvennél több tanulmány, szövegrészlet korábbi magyar megjelenését is feltünteti.

A kitűnő külföldi és hazai tudósok írásait felvonultató, magas színvonalú kötet összeállítója arra törekedett, hogy tükrözze a szociálpszichológia főbb vizsgálódási területeit és problémáit, kövesse a tankönyv témáit, klasszikus vagy nehezen hozzáférhető anyagokat is szerepeltessen, valamint a lényeges állításokat illusztrálva és ellenpontozva közvetítse. A szöveggyűjtemény önállóan is használható, azoknak is segítségét nyújt, akik nem ismerik a tankönyvet.

Sztáray Zoltán: Csákánykő. A recski kényszermunkatábor. Budapest, Püski Kiadó, 1997, 270 oldal, 680 forint

1952 márciusában a börtönügy szervezte az igazságügyi kormányzattól a Belügyminisztérium felügyelete alá került. Ezt követően az Államvédelmi Hatóság folyamatosan – de csak részlegesen – átadta a büntetés-végrehajtásnak az általa „kezel” letartóztatós és büntetőintézeteket. (A korábbi ÁVH-s örök egy részét leváltották, másokat átöltöztettek.) Az 1950-tól 1953-ig fennállt recski munkatábor története tehát része a magyar büntetés-végrehajtás történetének is.

A szerző, maga is az egykori kényszermunkatábor lakója, a forradalom után nyugaton élve, 1979-ben megszervezte a recski segélyt, 1981-ben megalakította a Recski Szövetséget, amelynek mai napig ügyvezetője.

Sztáray Zoltán az egykori recski kényszermunkatáborról szóló munkája címével – *Csákánykő* – egy megcsontosodott tévedést szeretne helyreigazítani. Recsen sohasem létezett kényszermunkatábor. A községben csupán a létesítmény parancsnoksága volt, maga a tábor a településtől négy kilométerre fekvő, mintegy 500 méter magas hegy tövében működött. A korabeli rabtartók a Csákánykő névre hallgató vulkáni hegyet akarták a fogvatartottakkal eltüntetni a föld színéről.

A könyv nem a tábor szisztematikus története, inkább egyfajta mozaikszerű gyűjtemény. Helyet ad a szerzőn kmöll más recski rab korábbi, tehát még jó emlékezetben megőrzött írásának is. A kötet nemcsak a kényszermunkatábor hároméves történetéről szól, hanem annak utóéletéről is, bemutatja a Recski Szövetség tevékenységét. A kiadvány közli a Recskről született könyvkiadások és kéziratok jegyzékét, továbbá a kényszermunkások névsorát is.

Tremmel Flórián–Fenyvesi Csaba: Kriminálisztikai tankönyv és atlasz. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, Dialóg Campus-tankönyvek, Institutiones juris-sorozat, 1998, 394 oldal, 2480 forint

A pécsi egyetem Állam- és Jogtudományi Karának bünygyi tudományok tanszékén készült korszerű, szándékosan tömörített, didaktikus felépítésű egyetemi tankönyv a kriminálisztika ismeretanyagát foglalja össze.

A kötet négy fő részből áll. Az első a kriminálisztika fogalmát, rendszerét tisztázza, bemutatja kapcsolatát a bűnmegelőzéssel és a büntetőeljárás joggal, majd a bünygyi nyomozásban történetét és szakirodalmát tekinti át. A második, *Krimináltechnika* címet viselő részben a nyomkriminálisztikai jelentésével, osztályozásával, a különféle nyomok rögzítésével, vizsgálatával és értékelésével foglalkoznak a szerzők. *Krimináltaktika* cím alatt a nyomozás lépéseiről (a helyszíni szemlérről, a bizonyítási kísérletről stb.) olvashatunk. Ebben a részben kapott helyet a nyomozás megtervezésének és megszervezésének leírása, a szervezett bűnözés elleni harc és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés, valamint a kriminálisztikai tendenciák bemutatása. A könyv negyedik része a kriminálisztikai eszközök és módszerek használatát színes fényképfelvételeken szemléltető atlasz.

A fejezetenként és a kötet végén is bőszéges szakirodalmat közlő bibliográfiával, továbbá név- és tárgymutatóval kiegészített kötet kiváló kézikönyv, amely egy előszőr 1965-ben megjelent, s változtatlan utánnomásban többször kiadott egyetemi egyszéges jegyzet szerepét veszi át.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság szakkönyvtára szerzeményeiből)

CONTENTS

STUDY

---

1 Péter RUZSONYI: Together with the media („News is the most perishable article”)

10 János BOROS–Ferenc TARI: There are no models (Co-operation between eastern and western european countries)

EXCHANGE OF EXPERIENCE

---

15 Ferenc TARI: System of regime (Treatment of juvenile prisoners)

22 Ilona KONCZ: Attractive model (People's academy instead of prison university)

28 Ferenc ANTAL: What does the future bring? (The past and present of the mitigated regime)

30 István VISNYOVSKI: Measure of strength (From the organisation to the enforcement)

WORKSHOP

---

33 Gyula AMBRUS–Gyula HALMÁGYI: New strategy (Education at the turn of the millennium)

48 György PONGRÁCZ: Intentions and aims (Thoughts on the reorganisation)

54 István LAJTÁR: Legally (Attorney survey of prisoners' discipline)

PREMIER PLAN

---

63 Anna PARDI: Pálhalma is the basis (Discussion with Mr. József Csapó in Szeged)

IN BRIEF

---

70 International Relations

71 Awards

72 Pictures – Events

PAST

---

74 László Gábor HAJNAL: Difficult times (Decades of the Prison Review I.)

89 Miklós OLÁH: In chronological order (From the Szeged dungeon until nowadays)

96 Ferenc DEÁK: The founder of the library (Sándor Részó Ensel and the prison libraries)

BOOKSHELF

---

100 Ferenc DEÁK: Punishment enforcement of juveniles (About Mr. József Lőrincz's book)

104 Offering books

INHALT

STUDIE

---

1 Péter RUZSONYI: Zusammen mit der Media (Die Nachricht ist der verderblichste Artikel)

10 János BOROS–Ferenc TARI: Es gibt kein Muster (Zusammenarbeit zwischen Ost- und Westeuropäischen Ländern)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

---

15 Ferenc TARI: Sicherheitssystem (Behandlung der Jugendlichen)

22 Ilona KONCZ: Reizvolles Muster (Volkshochschule statt Gefängnisuniversität)

28 Ferenc ANTAL: Was bringt die Zukunft? (Die Vergangenheit und Gegenwart des gelockerten Sicherheitssystems)

30 István VISNYOVSKI: Kraftverhältnisse (Von der Organisation bis zum Vollzug)

WERKSTATT

---

33 Gyula AMBRUS–Gyula HALMÁGYI: Neue Strategie (Unsere Ausbildung an der Jahrtausendwende)

48 György PONGRÁCZ: Absichten und Ziele (Gedanken über die Reorganisation)

54 István LAJTÁR: Rechtsmässig (Anwaltliche Untersuchung der Disziplinierung von Insassen)

PORTRAIT

---

63 Anna PARDI: Pálhalma ist die Basis (Gespräch mit Herrn József Csapó in Szeged)

IN BRIEF

---

70 Internationale Beziehungen

71 Anerkennungen

72 Bilder – Ereignisse

VERGANGENHEIT

---

74 László Gábor HAJNAL: Schwere Zeiten (Jahrzehnte der Gefängnis Revue I.)

89 Miklós OLÁH: Der Zeitordnung nach (Von dem Szegeder Burgverlies bis heute)

96 Ferenc DEÁK: Der Bibliotheksbegründer (Sándor Réső Ensel und die Gefängnisbibliotheken)

BIBLIOTHEK

---

100 Ferenc DEÁK: Strafvollzug der Jugendlichen (Über das Buch von Herrn József Lőrincz)

104 Bücherangebot

TARTALOM

TANULMÁNY

---

1 RUZSONYI Péter: A médiával együtt („A hír a legromlékonyabb árucikk”)

10 BOROS János–TARI Ferenc: Nincsenek minták (Együttműködés a kelet- és nyugat-európai országok között)

TAPASZTALAT - CSERE

---

15 TARI Ferenc: Rezsimrendszer (A fiatalok elítéltek kezelése)

22 KONCZ Ilona: Vonzó minta (Börtöneyetem helyett népfőiskola)

28 ANTAL Ferenc: Mit hoz a jövő? (Az enyhébb végrehajtási szabályok múltja és jelene)

30 VISNYOVSKAI István: Erőfelmérés (Szervezéstől a végrehajtásig)

MŰHELY

---

33 AMBRUS Gyula–HALMÁGYI Gyula: Új stratégia (Képzésünk az ezredforduló küszöbén)

48 PONGRÁCZ György: Szándékok és célok (Gondolatok a szervezetátalakításról)

54 LAJTÁR István: Jogszerűen (A fogvatartottak fegyelmezésének és jutalmazásának ügyészi vizsgálata)

KÖZELKÉP

---

63 PARDI Anna: Pálhalma az etalon (Szegedi beszélgetés Csapó Józseffel)

RÖVIDEN

---

70 Nemzetközi kapcsolatok

71 Elismerések

72 Képek – események

MŰLT

---

74 HAJNAL László Gábor: Nehéz idők (A Szemle évtizedei I.)

89 OLÁH Miklós: Időrendben (A szegedi várbörtöntől napjainkig)

---

96 DEÁK Ferenc: A könyvtáralapító (Résző Ensel Sándor és a börtönkönyvtárak)

TÉKA

---

100 DEÁK Ferenc: A fiatalok büntetés-végrehajtása (Lőrincz József könyvéről)

104 Könyvajánló

Ára: 100 forint

TAUFFER EMIL-DÍJAZOTTAK, 1998

Buglyó Ernő alezredes, a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet osztályvezetője, Szi-
geti Imre ezredes, a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet parancsnoka, Kravi-
ánszky Mihályné dr. ezredes, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja
igazgatóhelyettese, dr. Piesko Ferencné főtörzsőrmester, a BVOP Sajtóirodája előadó-
ja, dr. Vagács András orvos alezredes, a Bv. Központi Kórháza osztályvezető főorvosa,
Boncz András alezredes, a BVOP Ellenőrzési és Módszertani Igazgatósága osztályve-
zető-helyettese

A kitüntetéseket dr. Tóth Mihály helyettes államtitkár adta át az Igazságügyi Minisztériumban

**Kellemes karácsonyi ünnepeket
és boldog új évet
kivánunk olvasóinknak!**